

18—19 maj

Debatter m. m.**Tisdagen den 18 maj**

Std.

Svar på enkla frågor:

av herr Sveningsson om övningskörning i högertrafik	4
av herr Hübinette ang. utbildningen av arbetsterapeuter	6
av herr Larsson, Lars, ang. ålderspensionen för de äldsta försäkringstagarna inom ATP	8

Svar på interpellationer:

av herr Wikberg om skyndsam behandling av ärenden rörande bostadslån och bostadsbidrag, m. m.	9
av herr Isacson ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land	10

Onsdagen den 19 maj

Statstjänstemännens rättsställning, m. m.	27
De offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt	68
Sekretesskydd för vissa handlingar på förhandlingsväsendets område	74
Om anslag till Religionspedagogiska institutet i Uppsala	77
Beräkningen av resetillägg enligt studiehjälpsreglementet	80
Om höjning av studiebidragen enligt studiemedelsförordningen och studiehjälpsreglementet	86
Det studiesociala stödet till vissa elevkategorier	93
Om avveckling av hyresregleringen, m. m.	97
Om åtgärder mot bristen på sjukvårdspersonal, m. m.	107
Om ökade samhällsinsatser för svårt handikappade	110

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 19 maj	Sid.
Gemensam omröstning ang. utbyte av en förste läkartjänst vid Gullberna sjukhus mot en biträdande överläkartjänst	26
Konstitutionsutskottets memorial nr 29, med uppgift på vissa vilande förslag till ändringar i grundlagarna	27
Sammansatta konstitutions- och andra lagutskottets utlåtande nr 1, ang. reform av de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt. . .	68
Konstitutionsutskottets utlåtande nr 30, ang. ändring i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar . .	74
Statsutskottets utlåtande nr 94, ang. kostnader för svenska FN-styrkor m. m.	77
— nr 95, om anslag till Religionspedagogiska institutet i Uppsala	77
— nr 96, ang. ändring i lagen om allmän försäkring m. m.	79
— nr 97, ang. statsbidrag till byggande av tunnelbana	79
— nr 98, ang. anslag på tilläggsstat II: Förvärv av vissa fastigheter i Gamla stan i Stockholm	80
Bevillningsutskottets betänkande nr 35, ang. ändrad lydelse av 72 och 77 §§ rusdrycksförsäljningsförordningen, m. m.	80
Bankoutskottets memorial nr 37, ang. uppskov med behandlingen av vissa till bankoutskottet hänvisade ärenden	80
— utlåtande nr 38, ang. omorganisation av Svenska skeppshypotekskassan, m. m.	80
— nr 39, ang. ytterligare förvärv av bostadsrätter för riksdagens räkning, m. m.	80
— nr 40, ang. anordnandet av ett klipparkiv för riksdagens räkning	80
Andra lagutskottets utlåtande nr 46, ang. beräkningen av resetilllägg enligt studiehjälpsreglementet m. m.	80
— nr 47, om höjning av studiebidragen enligt studiemedelsförordningen och studiehjälpsreglementet, m. m.	86
— nr 48, ang. studiehjälp till elever vid realskolor, m. m.	92
— nr 49, ang. det studiesociala stödet till vissa elevkategorier	93
— nr 50, ang. ändring i förordningen om förlängt barnbidrag, m. m.	97
— nr 51, ang. godkännande av en europeisk balk om social trygghet m. m.	97
— memorial nr 54, ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden	97
Tredje lagutskottets utlåtande nr 24, ang. ändring i folkbokföringsförordningen	97
— nr 26, ang. fortsatt giltighet av lagen om hyresreglering, m. m. . . .	97
— memorial nr 27, ang. uppskov med behandlingen av vissa utskottet tilldelade ärenden	107
Jordbruksutskottets utlåtande nr 18, ang. försäljning av viss staten tillhörig mark	107
Allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 38, om åtgärder mot bristen på sjukvårdspersonal, m. m.	107
— nr 39, om ökade samhällsinsatser för svårt handikappade	110

Tisdagen den 18 maj

Kammaren sammanträdde kl. 15.00.

—
Fru *Myrdal* anmälde, att hon åter infunnit sig vid riksdagen.

—
Justerades protokollen för den 11 och den 12 innevarande månad.

—
Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare

Med stöd av bifogade läkarintyg får jag härmed anhålla om ledighet från riksdagsarbetet den 18—den 31 maj.

Stockholm den 16 maj 1965.

Joel Sörenson

Härmed intygas att pastor *Joel Sörenson* på grund av sjukhusvistelse och ev. operation icke torde kunna delta i riksdagsarbetet från och med den 18/5 till månadens slut.

Karolinska sjukhuset, Stockholm, den 11 maj 1965.

Lars R. Wallenberg

underläkare, neurokir. klin.

Den begärda ledigheten beviljades.

Vidare upplästes följande tre till kammaren inkomna ansökningar:

Till riksdagens första kammare

Med anledning av en utlandsresa anhåller undertecknad härmed om ledighet från riksdagsarbetet under tiden den 17/5—den 21/5.

Malmö den 15/5 1965.

Arne Pettersson

Till riksdagens första kammare

Undertecknad anhåller om ledighet från riksdagsarbetet under tiden den 18—den 22 maj på grund av utlandsresa.

Stockholm den 14 maj 1965.

Fridolf Wirmark

Till riksdagens första kammare

Härmed ansökes vördsamt om ledighet från riksdagsarbetet under tiden den 19—den 24 maj 1965 för deltagande i konferenser i Wien, anordnade av »Internationale Gewerbeunion» och »Internationale Föderation des Handwerks».

Stockholm den 17 maj 1965.

Stig Stefanson

Även de av herrar Arne Pettersson, Wirmark och Stefanson sökta ledigheterna beviljades.

—
Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 215, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till bidrag till uppförande eller inrättande av barnhem m. m.;

nr 216, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till statistiska centralbyrån, m. m.;

nr 217, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1965/66 till bostadsstyrelsen m. m.;

nr 218, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående den framtida verksamheten vid Törefors aktiebolag med flera statliga företag;

Om övningskörning i högertrafik

nr 219, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnads- och markfrågor inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde; samt

nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående naturhistoriska riksmuseets ställning och organisation m. m.

Anmälades och godkändes tredje lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 231, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med särskilda bestämmelser om allmän folk- och bostadsräkning år 1965 m. m.; samt

nr 232, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 18 april 1952 (nr 152) om sammanföring av samfällid vägmark med angränsande fastighet m. m., m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 258, i anledning av väckt motion om en mera tidsenlig utformning av reglerna om gälldranta; och

nr 259, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 72 § växellagen den 13 maj 1932 (nr 130) m. m.

Om övningskörning i högertrafik

Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet **SKOGLUND** erhöll ordet för att besvara herr *Sveningssons* fråga om övningskörning i högertrafik, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 13 maj, och anförde:

Herr talman! Herr Sveningsson har frågat mig om jag vill medverka till att övningskörning i högertrafik får ske på

lämpliga övningssträckor i god tid före övergången till högertrafik den 3 september 1967.

Frågan om lämpligheten av att träna högerkörning före dagen H aktualiserades redan för ett år sedan inom högertrafikkommissionen vars vetenskapliga arbetsgrupp fick till uppgift att närmare behandla och belysa detta spörsmål. Den vetenskapliga gruppen har vid sina överväganden på grundval av bl. a. vissa allmänt accepterade rön från inlärningspsykologien funnit att ingenting finns att vinna på en organiserad högerträning före dagen H. Däremot är sådan träning förenad med risker inte minst för den enskilde trafikanten. Den som under vänstertrafikperioden tränar högerkörning riskerar nämligen en sammanblandning mellan högerbeteende och vänsterbeteende i trafiken. Riskerna ger sig till känna i felaktiga reaktioner och förlängda reaktionstider. Särskilt stora blir dessa risker i kritiska situationer, då en snabb manöver är påkallad.

Högertrafikkommissionen har för egen del — på grundval bl. a. av vetenskapliga gruppens synpunkter — beslutat att tills vidare inte lämna sin medverkan till anordnande av övningskörning som direkt avser träning inför trafikomläggningen. Högertrafikkommissionen ägnar emellertid frågan om träning i högerkörning fortsatt uppmärksamhet. Eventuella förslag från kommissionen kommer givetvis att prövas i vederbörlig ordning.

Herr **SVENINGSSON** (h):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Skoglund för svaret på min fråga.

Frågan framställdes av den orsaken att det är så, som statsrådet här har sagt, nämligen att högertrafikkommissionen fattat beslutet att någon övningskörning i högertrafik inte skall få förekomma före övergångsdagen. På ett tidigt stadium gjorde jag här i riksdagen ett uttalande om att jag ansåg det vara

värdefullt om man på lämpliga platser och vid lämplig tidpunkt med vederbörligt tillstånd gick in för att ordna övningskörning i högertrafik. Sådan övningskörning skulle självklart ske under betryggande former i samarbete med polisen, motororganisationerna och andra organisationer samt även enskilda intresserade.

Jag ser denna sak på det sättet, att det inte bara gäller för bilisterna att få tillfälle öva inför den dagen, då vi skall byta sida i trafiken, utan det finns även ett annat starkt vägande skäl. Här finns många bilister som tyvärr inte har en välvillig inställning till övergången. De resonerar som så: Jag slutar köra bil, när högertrafiken blir införd. Rätt många är på detta sätt allvarligt irriterade.

Säkert är det en stor uppgift att göra denna reform så populär som möjligt. Om de som är tveksamma fick tillfälle till övningskörning i sin hemort, tror jag dels att de skulle komma att delta i en sådan övning, dels att de snart skulle komma till insikt om hur lätt det är att köra på höger sida. Tveksamheten och irritationen skulle försvinna.

Att t. ex. övningskörning inte ens får förekomma med tillämpning av högertrafiken på en särskilt anordnad motorbana eller under andra liknande förhållanden, tycker jag är ett mycket underligt beslut. Genom att man på ett så tidigt stadium som möjligt gick in för att anordna övningskörning, skulle det finnas stora möjligheter att göra reformen verkligen populär. Här finns enligt min uppfattning utrymme för ett initiativ från kommunikationsministern.

Här har högertrafikkommissionens vetenskapliga grupp, som vi hörde i svaret, kommit till den uppfattningen att träning i att köra på höger sida av vägen före dagen H skulle vara förenad med risker för de enskilda trafikanterna. De skulle så lätt reagera på ett olyckligt sätt så länge vi har kvar vänstertrafiken. Jag kan inte godkänna denna teori, och jag tycker att det är

Om övningskörning i högertrafik

mycket underliga linjer som man här arbetar efter.

Skulle denna teori vara riktig, skulle det ju tyvärr vara på det sättet att de många hundratusental bilister, som reser utomlands och där kör i högertrafik, skulle betraktas som en trafikfara, när de kommer hem igen och åter får köra i vänstertrafik. Jag kan för min del inte på något sätt inse att det är en fara för trafiksäkerheten, att så oändligt många bilister reser utomlands och där kör i högertrafik.

Jag vädjar till kommunikationsministern att han gör vad som göras kan för att högertrafikkommissionen ändrar sin uppfattning. Jag tror att det skulle vara lyckligt för övergången till högertrafik om så blir fallet.

Herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Man följer frågan med stor uppmärksamhet inom högertrafikkommissionen och dess vetenskapliga arbetsgrupp. Mot högertrafikkommissionens bestämda uttalande, byggt på den vetenskapliga gruppens resultat, anser jag mig inte våga företa en sådan åtgärd som att besluta om övningskörning i högertrafik före dagen H. En av ledamöterna i den vetenskapliga expertgruppen, docenten Björkman, har inför högertrafikkommissionen mycket grundligt redogjort för alla de undersökningar som gruppen har gjort, och det var på basis av den redogörelsen och den diskussion som jag föreställer mig följde på denna som kommissionen träffade sitt avgörande.

Jag har här en promemoria från den vetenskapliga gruppen, där denna fråga diskuteras på fyra sidor och där det till slut i en sammanfattning står följande: »Om man väljer frågan om träningen skall påbörjas lång tid före eller några veckor före dagen H utfaller bedömandet till förmån för en sent insatt träning. Expertgruppen vill emellertid för sin del bedöma det som allra fördelaktigast att inte alls träna högerkörning före da-

Ang. utbildningen av arbetsterapeuter

gen H. Det finns ingenting att vinna på en organiserad högerträning före dagen H. Däremot är en sådan träning förenad med risker för samhället och för den enskilde trafikanten.»

Det är den mycket bestämda konklusion som den vetenskapliga gruppen har dragit av sina ingående prövningar av denna fråga och sedan presenterat för högertrafikkommissionen, vilken helt har anslutit sig till denna.

Jag vågar mig inte på att gentemot högertrafikkommissionen och dess expertgrupp säga att vi skall göra tvärt emot vad de föreslår. Såsom läget nu är får vi följa kommissionen och expertgruppen.

Herr SVENINGSSON (h):

Herr talman! Jag förstår synpunkten, att när högertrafikkommissionen har fattat detta beslut så är det inte så lätt för statsrådet att säga att någonting helt annat skall göras. Men frågan var formulerad så att jag frågade, om statsrådet Skoglund ville medverka till att övningskörning i högertrafik fick förekomma, och jag hoppas att det verkligen blir så.

Jag skall inte på något sätt göra några nedsättande uttalanden om de forskare och vetenskapsmän som här är inkopplade och som har sagt sin mening. Men jag tycker för min del att detta är ett så enkelt och praktiskt problem, att det inte skulle behövas så mycket forskning och vetenskap för att lösa det. Det kan behövas när det gäller att göra rymdfarkoster och alla fina uppfinningar. Men när det är fråga om att flytta över trafiken från vänster till höger sida, är jag inte säker på att vetenskapsmännen har så stor uppgift att fylla.

Genom att tillåta övningskörning kan vi vinna att de trafikanter som inte reser utomlands men som vill lära sig att köra på höger sida får möjlighet härtill. Man ökar då deras intresse för högertrafikreformen och detta är ur min synpunkt värdefullt.

Herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Jag vill göra herr Sveningsson uppmärksam på att denna fråga är prövad av högertrafikkommissionen, där det finns en rad duktiga, kloka och förståndiga kvinnor och män såsom ledamöter. De har, ur sina lekmannamässiga synpunkter bedömt frågan, men såsom underlag för sin bedömning har de haft den bedömning, som gjorts av det särskilda vetenskapliga råd, som vi fann det nödvändigt att inrätta och som kommissionens ledamöter skulle ha att vända sig till med sina frågor så att de sedan i kommissionen skulle kunna dra de riktiga konklusionerna.

I detta fall har alltså både lekmännen i kommissionen och experterna i det vetenskapliga rådet kommit till en alldeles enhetlig bedömning. Det finns inga förutsättningar att inta en annan ståndpunkt gentemot den bedömningen.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. utbildningen av arbetsterapeuter

Herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet EDENMAN erhöll ordet för att besvara herr *Hübinettes* fråga angående utbildningen av arbetsterapeuter, vilken fråga intagits i kammarrens protokoll för den 13 maj, och yttrade:

Herr talman! Herr *Hübinette* har frågat varför direktiv rörande den nya arbetsterapeututbildning, som skall börja hösten 1965, ännu inte utfärdats.

Det arbete rörande denna utbildning som återstod efter riksdagsbeslutet 1964 var omfattande och inneslöt bl. a. detaljarbetet rörande tim- och kursplaner. Detta har bedrivits av en särskild expertgrupp inom 1960 års arbetsterapeututredning. Utredningen har ingivit sitt förslag till departementet med skrivelse den 1 april 1965, varefter i konselj den 23 april uppdragits åt skolöverstyrelsen att utfärda tim- och kursplaner med utgångspunkt bl. a. från expertförslaget.

Redan i april distribuerades genom arbetsmarknadsstyrelsens försorg till bl. a. yrkesvägledare och yrkesvalslärare information om expertgruppens förslag till utformning av arbetsterapeututbildningen. Annonsering om utbildningen har skett i dagarna.

De här angivna förberedelseåtgärder torde vara till fyllest för statsmakternas del för att utbildningen skall kunna igångsättas, varför några särskilda direktiv ej torde böra utfärdas.

Herr HÜBINETTE (h):

Herr talman! Jag skall be att få tacka ecklesiastikminister Edenman för svaret. Det var ju kanske inte vad jag väntade mig.

Det är nämligen så — om man granskar det hela — att det av någon anledning blivit en försening av direktiven rörande den nya arbetsterapeututbildningen. Visserligen säges det i svaret att det varit ett omfattande arbete rörande denna utbildning. Det kan jag förstå — det är naturligtvis inte så lätt när det blir en sådan här omläggning att i all hast få fram det material som behövs. Men å andra sidan tycker man, när det råder en så skriande brist på arbetsterapeuter som nu är fallet både vid sjukhus och andra inrättningar, att departementet borde ha gjort sitt yttersta för att komma till rätta med dessa tingens ordning.

Jag tycker nog inte, att så skett i detta fall. Visserligen säger ecklesiastikministern i svaret, att utredningens förslag kom till departementet den 1 april 1965 och att man i konselj den 23 april hade tagit ställning till detta. Men skolöverstyrelsen visste ingenting därom så sent som den 11 maj. Jag vet att många ungdomar under maj månad ringt till rektorerna för de respektive utbildningsanstalterna, och de har även talat med skolöverstyrelsen och frågat, hur de skall förfara. Det har då sagts dem, att det inte ens finns ansökningsblanketter och att man inte vet någonting ännu.

Ang. utbildningen av arbetsterapeuter

I riksdagens beslut i följande sades ju att de som hade genomgått förutbildningen, exempelvis vid Nyckelviksskolan, skulle kunna få en förkortad studiegång och skulle komma in i årskurs 2. Om detta visste skolöverstyrelsen eller i varje fall rektorerna vid utbildningsanstalterna ingenting heller. Jag tycker nog att detta är litet tråkigt när det, som jag sade, är fråga om en så viktig utbildningsgren. När man i landstingen och ute i landet så väl behöver alla dessa krafter, tycker jag att det är tråkigt att inte direktiven har kunnat komma fram i så god tid att de ungdomar som nu ämnar genomgå denna utbildning skulle kunna få ett besked om hur de skulle dels förfara vid ansökan härom och dels få reda på hur utbildningen skall läggas upp.

Jag befarar att många av dessa ungdomar tröttnar, kanske lägger om sina planer och säger som så: »När det nu inte är klart, trots att riksdagen bestämt att det skall vara på det ena eller andra sättet, genomgår vi en annan utbildning.» På detta sätt går vi miste om dessa krafter som så väl behövs här i landet. Jag tycker att det ligger en stor fara i detta.

Jag skulle vilja ytterligare höra av ecklesiastikministern, om det är möjligt att få reda på när skrivelsen från departementet till skolöverstyrelsen kan ha lämnat Kungl. Maj:ts kansli.

Herr statsrådet EDENMAN:

Herr talman! Jag har tyvärr ingen möjlighet att personligen följa alla skrivelser från departementen — jag bevakar bara konseljbesluten, och detta ärende var ju uppe i konselj den 23 april.

Jag begärde emellertid inte ordet för att upplysa om detta enkla faktum, utan frågan är vad herr Hübinette egentligen menar. Menar han att det är risk för att denna utbildning inte skall komma till stånd? Han talade ju här, herr talman, som om det skulle bli en försening på detta område, men det är det

Ang. ålderspensionen för de äldsta försäkringstagarna inom ATP

ju inte fråga om. Riksdagen har fattat beslut om att utbildningen skall komma till stånd i höst 1965. Den kommer i gång, och jag har redogjort för att framför allt expertgruppens arbete när det gäller tim- och kursplanerna var mödosamt och besvärligt och har tagit sin tid.

Däremot kan man inte gärna påstå att behandlingen i departementet och föredragningen för mig har dragit ut på tiden — det har ju bara tagit cirka 14 dagar, herr HÜBINETTE.

Herr HÜBINETTE (h):

Herr talman! Det är ju så att den försening det här gäller kan få de allvarliga konsekvenser jag nyss erinrade om. Ungdomarna drar sig kanske ifrån denna utbildningsgren av den anledningen att de inte kan få klara besked. Ungdomar är nu en gång sådana att de vill ha klara och bestämda besked och inte svävande svar, när de talar med representanter för höga myndigheter, men nu har de inte kunnat få det.

Ingen har kunnat lämna ett ordentligt svar på frågan om hur kursplanerna skall utformas eller när tiden för ansökan skall utgå. Normalt utgår tiden den 15 maj, och det är försening nog, herr ecklesiastikminister. Vi har i dag den 18 maj, och mig veterligt finns det inte några möjligheter ännu att söka. Det är i detta avseende som betänkligheterna ligger.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. ålderspensionen för de äldsta försäkringstagarna inom ATP

Herr statsrådet och chefen för socialdepartementet ASPLING erhöll ordet för att besvara herr *Lars Larssons* fråga angående ålderspensionen för de äldsta försäkringstagarna inom ATP, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 13 maj, och anförde:

Herr talman! Herr Lars Larsson har ställt följande fråga: »Är det socialministerns avsikt att förelägga riksdagen förslag till sådan ändring av lagen om allmän försäkring att tillämpningen av bestämmelserna i dess 15 kap. 2 § kan återföras till den praxis som rådde före försäkringsdomstolens utslag den 21 december 1964 och att de äldsta åldersgrupperna inom ATP-systemet därmed kommer att beträffande antalet poängar för att få rätt till ålderspension att behandlas lika?»

Enligt det nämnda lagrummet är det bl. a. möjligt att pensionspoäng i vissa fall tillgodoräknas försäkrade som gått miste om sådan poäng på grund av sjukdom. Försäkringsdomstolens dom innebär att 15 kap. 2 § lagen om allmän försäkring inte kunde leda till undantag från kravet på tre års verkliga pensionspoäng för att få tilläggspension.

Kungl. Maj:t har den 9 april i år uppdragit åt riksförsäkringsverket att inkomma med förslag till sådan lagändring, att pensionspoäng enligt 15 kap. 2 § får medräknas för uppfyllande av treårskravet. Riksförsäkringsverket har anmodats att därvid beakta behovet av övergångsbestämmelser.

Herr LARSSON, LARS, (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet Aspling för svaret. Det var ju synnerligen positivt, och jag skulle måhända ha kunnat nöja mig med att med ett tack gå ned i från talarstolen, men å andra sidan har jag inte ställt frågan enbart för min egen nyfikenhets skull, utan skall be att med några ord få beröra bakgrunden.

Som socialministern har sagt är det på det sättet att det fordras tre poängår, d. v. s. tre år med inkomst över basbeloppet, för att man skall få rätt till ålderspension inom ATP-systemet. För de äldsta försäkrade finns det särskilda övergångsbestämmelser. Det betyder att den som är född 1897 är den som tidigast kan uppnå tre poängår.

Om skyndsam behandling av ärenden rörande bostadslån och bostadsbidrag, m. m.

Nu har praxis vid tillämpningen av 15 kap. 2 § lagen om allmän försäkring varit sådan att om någon varit försäkrad för tilläggsjukpenning inom sjukförsäkringen med så högt belopp att årsinkomsten beräknats överstiga basbeloppet, om vederbörande varit i fullt arbete, har vid sjukdom som varat mer än 90 dagar och då inkomsten därigenom kommit under basbeloppet, inkomståret ändå fått räknas som poängår. Detta har kort sagt inneburit att den som är född 1897 ändå kunnat få rätt till ålderspension inom ATP, om han varit sjuk ett eller två år. Huvudsaken har varit att han haft ett inkomstår med en inkomst överstigande basbeloppet och då intjänat pensionspoäng, och dessutom varit sjukförsäkrad för tilläggsjukpenning.

Försäkringsdomstolens utslag ändrar ju på detta förhållande, och ändringen har lett till att de pensionärer som är födda under senare delen av 1897 och de som är födda 1898 — vilka är aktuella för ålderspension i år — kommer enligt domstolsutslaget att behandlas på ett annat sätt än de ett eller ett halvt år äldre pensionärerna.

Vi har 800 000 pensionärer här i landet, och jag vet att det i detta fall inte gäller särskilt många — det är fråga om några tusen — men det är en särskilt svårt utsatt grupp. Det gäller dels de äldsta inom ATP-systemet och dels sådana som varit sjuka och är sjuka och under övergångstiden inte kunnat få förmånen av att erhålla förtidspension.

Jag har, herr talman, av principiella skäl den uppfattningen, att man inte alltför ofta, i varje fall inte alltför tidigt, bör göra ändringar av detaljkarakter i ett nytt lagkomplex, men jag anser att det varit nödvändigt att väcka denna fråga, då jag menar att en försenad ändring skulle leda till att man behandlar pensionärer med i stort sett lika villkor olika.

Jag noterar med tillfredsställelse att Kungl. Maj:t har begärt att riksförsäk-

ringsverket skall inkomma med förslag till lagändring, varvid också övergångsbestämmelserna i detta sammanhang bör beaktas.

Jag ber ännu en gång att få tacka socialministern.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Om skyndsam behandling av ärenden rörande bostadslån och bostadsbidrag, m. m.

Ordet lämnades herefter till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet JOHANSSON, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr Wikbergs interpellation om skyndsam behandling av ärenden rörande bostadslån och bostadsbidrag, m. m., och nu yttrade:

Herr talman! Herr Wikberg har frågat om jag är beredd överväga åtgärder i syfte att bemästra den betydande fördröjning, som nu ofta uppstår i länsbostadsnämndernas behandling av ärenden rörande bostadslån och bostadsbidrag. Interpellanten har vidare frågat om jag vill medverka till att beviljat invalidbostadsbidrag, när så anses erforderligt, kan utbetalas i förskott.

Under de senaste åren har länsbostadsnämndernas arbete ökat avsevärt. Detta sammanhänger med bl. a. det ökade bostadsbyggandet, de intensifierade åtgärderna till förbättring av åldringarnas bostäder och tillväxten av länestocken. För att nämnderna skall kunna klara av den växande arbetsvolymen har medel ställts till förfogande för en ökning av deras ingenjörs- och biträdespersonal. En sådan ökning har också kommit till stånd, även om det beträffande ingenjörstjänsterna förelegat vissa rekryteringssvårigheter.

En ytterligare personalförstärkning har nämnderna fått sedan organisationen nyligen tillförts ett antal kanslister, som handlägger bl. a. ärenden angående utbetalning av lån till småhus.

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land

En snabbare handläggning av utbetalningsärendena synes redan kunna konstateras.

Även i övrigt torde länsbostadsnämndernas möjligheter att hinna med sitt arbete ha väsentligt förbättrats genom den ökning av deras personal, som jag här berört. Det ingår i bostadsstyrelsens uppgifter att fortlöpande följa utvecklingen av handläggningstiderna vid nämnderna och ta initiativ till de åtgärder som kan befinnas erforderliga.

Vad angår utbetalningen av invalidbostadsbidrag torde det i allmänhet inte föreligga något större behov av förskottering. Sådant bidrag är nämligen ofta kombinerat med ett förbättringslån, som avser större delen av kostnaderna och som kan utbetalas i form av förskott. I en del fall, särskilt då bidraget utgår utan samband med statligt lån, kan dock bidragstagarens behov av förskott vara mera framträdande. Enligt vad jag har erfarit har bostadsstyrelsen för avsikt att komma in med förslag om sådan ändring av bidragsbestämmelserna att förskottering av invalidbostadsbidrag möjliggöres.

Herr WIKBERG (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet för svaret på min interpellation. Jag noterar med tillfredsställelse den positiva vilja att lösa berörda problem, som herr statsrådet har redovisat i sitt svar.

Den personalförstärkning som länsbostadsnämnderna enligt herr statsrådet har fått eller kommer att få torde vara synnerligen välbehövlig. Så sent som i januari i år har man exempelvis från mitt hemlän, Jämtland, i skrivelse till bostadsstyrelsen påtalat de svåra problem man har på grund av bristande personella resurser. Att den bristsituationen håller på att lösas noteras tack-samt. Jag vill bara uttrycka förhoppningen, att medel också ställs till förfogande för anskaffande av ytterligare

kontorslokaler. Detta är nämligen nödvändigt, åtminstone i vårt län, om man effektivt skall kunna utnyttja den ökade personalstyrkan.

Vad slutligen beträffar invalidbostadsbidraget och sättet för dess utbetalning konstaterar jag av herr statsrådets svar, att bostadsstyrelsen avser att komma med förslag om sådan ändring av bidragsbestämmelserna att förskottering av nämnda bidrag möjliggöres. Jag är medveten om att denna fråga berör blott ett fåtal personer i samhället relativt sett, men de människor som berörs av detta problem är ofta utsatta för mycket hårda påfrestningar, både fysiskt och psykiskt. Det finns därför all anledning vidtaga de åtgärder som rimligen är möjliga för att underlätta och förbättra deras livsbetingelser, och jag hoppas att den aviserade ändringen av bestämmelserna kommer så snart som möjligt.

Jag ber, herr talman, att än en gång få tacka herr statsrådet för svaret.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land

Herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet HOLMQVIST, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Isacsons interpellation angående den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land, erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Herr Isacson har frågat dels om jag vill delge kammaren min syn på den framtida jordbruksproduktionens önskvärda omfattning och inriktning därvid hänsyn tas till den internationella utvecklingen av för konsumenterna väsentliga livsmedel, dels vilka åtgärder jag vill föreslå för att en sådan omfattning och inriktning skall uppnås.

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land

Jag delar herr Isacson's uppfattning att frågan om vilken omfattning och inriktning vår framtida jordbruksproduktion bör ha är av grundläggande betydelse för de jordbrukspolitiska övervägandena. Frågan är mycket omfattande, och det är inte möjligt att uttömmande belysa den inom ramen för ett interpellationssvar. I likhet med interpellanten begränsar jag mig därför till att beröra vissa faktorer som enligt min mening måste påverka storleken av vår jordbruksproduktion.

Utvecklingen under senare år har gått i den riktningen att vi synes ha fått allt svårare att till skäliga priser avsätta överskott på jordbruksprodukter genom export. Exportförlusterna, som uppgår till betydande belopp per år, får till stor del bäras av jordbrukarna. Såvitt nu kan bedömas synes möjligheterna till export av jordbruksprodukter inte komma att förbättras inom den framtid som går att överblicka. Även kravet på ett ökat ekonomiskt samarbete inom bl. a. EFTA är av betydelse i detta sammanhang.

En annan faktor är att, såsom herr Isacson berört, jordbruksproduktionen stiger genom att produktionstekniken fortlöpande förbättras. Självfallet måste målsättningen för produktionen vid det enskilda jordbruksföretaget vara att helt utnyttja den förbättrade produktionstekniken. En förutsättning för att detta skall kunna ske är att utrymme finns för avsättning av den ökade produktionen.

En ytterligare omständighet, som bör tas i beaktande i detta sammanhang, är den brist på arbetskraft som vi har att räkna med under slutet av 1960-talet och under 1970-talet. Med den konkurrens om tillgänglig arbetskraft, som kan väntas mellan olika näringar, synes arbetskraftstillgången kunna komma att påverka jordbruksproduktionens storlek.

De nu berörda faktorerna talar enligt min mening för att målet för den totala produktionsvolymen inom jordbruket

i framtiden bör sättas lägre än fullständig självförsörjning. Enligt min uppfattning kan en sådan målsättning inte vara till nackdel ur producentsynpunkt. Bl. a. blir riskerna för avsättningssvårigheter mindre. Självfallet kan dock produktionsvolymen inte få understiga den nivå som är nödvändig ur beredskapssynpunkt.

Ett närmare klarläggande av förevarande frågor sker genom 1960 års jordbruksutrednings arbete. Enligt uppgifter som jag erhållit kan utredningen väntas lägga fram resultatet av sitt arbete i höst. Innan resultatet av utredningen föreligger avser jag inte att föreslå några åtgärder i syfte att ändra nuvarande produktionsvolym eller produktionsinriktning inom jordbruket.

Herr ISACSON (h):

Herr talman! Jag ber att till jordbruksministern få framföra ett tack för svaret. Jag skulle vilja karakterisera svaret som försiktigt och avvaktande och av den karaktären, att jag aldrig skulle ha framställt denna interpellation, om det inte tidigare fällts andra uttalanden av jordbruksministern, som i hög grad haft annan karaktär och som också kommit att irritera debatten rätt starkt.

Jordbruksministern har vid något tillfälle uttalat, att vi har ett gränsskydd som i dag ligger mellan 50 och 60 procent och att konsumenterna betalar bortåt 1,5 miljard kronor mer för livsmedel än om vi kunde importera allt. Dessa uttalanden har skapat en förvirrad stämning. De som inte känner till förhållandena har frågat sig: Är det verkligen så illa ställt med det svenska jordbruket? Har vi ett så dyrbart och orationellt jordbruk?

Jag tror att en hel del av den debatt, som förts under senare tid och som varit starkt irriterad, beror på sådana uttalanden.

Jordbruksministerns försäkran här i interpellationssvaret tycker jag emellertid är bra. Han säger, att innan resulta-

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land
tet av jordbruksutredningen föreligger avser han inte att föreslå några åtgärder i syfte att ändra på nuvarande produktionsvolym eller produktionsinriktning inom jordbruket.

Det är en bra försäkran, tycker jag, och jag tror det är mycket klokt att vänta med att säga så mycket om framtiden till dess denna utredning fått lägga sina papper på bordet.

Jag tror för min del att motsättningarna mellan producent och konsument inte kommer att vara så stora när de redovisas på det sättet.

Jag har dock klart för mig att en rad intressanta och betydelsefulla frågeställningar här är värda att ta upp, och det hade säkerligen också varit anledning för jordbruksministern att anföra några siffror i detta sammanhang.

Vi vet att jordbruksproduktionen ständigt är föremål för förändring och anpassning, mer eller mindre målinriktat. Denna anpassning ligger hos de enskilda jordbrukarna. De försöker anpassa produktionen efter de priser som råder och den efterfrågan som finns.

Som bas för hela vår jordbrukspolitik har vi självförsörjningsgraden. Den är fastslagen av riksdagen och är satt till något under 100 procent. Självförsörjningsgraden i dag ligger någonstans mellan 95 och 100 procent. Det varierar år från år. Vi har haft år, då självförsörjningsgraden varit över 100 procent, men också år då den varit betydligt under 95 procent.

Hur skall självförsörjningsgraden vara i framtiden? Där kommer ovillkorligen beredskapsmotivet in. Jordbruksministern har nu klart sagt ifrån i sitt svar, att jordbruksproduktionens volym självfallet inte kan få understiga den nivå som är nödvändig ur beredskapssynpunkt. Har man den uppfattningen kommer självfallet hela diskussionen om produktionens storlek att begränsas till frågan om antalet procent, som vi skall ligga under full självförsörjning. Hela frågeställningen om jordbruksproduktionens omfattning blir då av en helt

annan storleksgrad än man kanske tidigare har velat tro att jordbruksministern menat.

Jag är övertygad om att konsumenterna följer denna fråga med mycket stort intresse, och jag har full förståelse för konsumentintresset — konsumenterna har ett legitimt intresse av att se till att livsmedlen inte i onödan blir för dyra. Varje köpare av en sak har samma intresse. Helt naturligt måste vi för jordbrukets del se om vårt hus, så att vi får en produktion som är så ändamålsenlig som möjligt, och som kan ge jordbruket inkomster utan att fördenskull i onödan belasta konsumenterna.

Storleken av detta problem överdrivs emellertid mycket ofta, och det är kanske nödvändigt att försöka reducera det. Jag såg i går en artikel av professor Carsten Welinder i Stockholms-Tidningen, som kom som ett brev på posten i detta sammanhang, där han reducerar problemet till dess rätta storlek. Vi vet, säger han, att om jordbruket kunde sänka sina priser med hälften, skulle det för konsumenterna inte innebära mer än den ökning som sker av nationalprodukten på ett år.

Detta är, tycker jag, en rätt intressant uppgift. Jag skulle också i sammanhanget vilja anföra en annan siffra. Om vi i dag kunde importera alla våra livsmedel från Danmark, skulle vi kunna köpa dem 25 procent billigare. Men för konsumenterna skulle det bara innebära en minskning motsvarande 2,5 procent av konsumenternas totala konsumtion.

Om vi i dag räknar med att den reella inkomsten för konsumenterna ökar med mellan 4 och 5 procent per år och att vi haft en ökning av lönerna under de senaste åren med 7 till 9 procent, säger det också en hel del om sammanhanget mellan jordbrukskostnaderna och löneutvecklingen.

Jag skulle vilja fästa uppmärksamheten också på en annan sak, som jordbruksministern helt gick förbi i sitt svar. Jag hade nämligen hoppats att han något skulle beröra de internatio-

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land
nella aspekterna. När frågan om livsmedelsproduktionen har tagits upp i ett internationellt sammanhang, har vi många gånger skakat ifrån oss och sagt, att det är ett orealistiskt resonemang, något av en barnatro, att vi skall kunna medverka till världens försörjning.

Situationen är i dag sådan att vi alldeles bortsett från problemet med export av jordbruksprodukter måste ha klart för oss att den totala livsmedelsproduktionen betyder mycket även för vårt land. Vi bör inte i onödan utnyttja de möjligheter som kan finnas att eventuellt skaffa erforderliga livsmedel genom import utifrån. Detta har tydligt framgått av en hel del som skrivits av framstående personer under de senaste åren om livsmedelsläget i världen. Jag behöver bara erinra om vad som skrivits i denna fråga av professorerna Gunnar Myrdal, Carsten Welinder, Gårdlund och Borgström. Av redogörelser inom FAO framgår även att produktionen av livsmedel per capita i världen under de senaste fem åren inte ökat utan tvärtom ligger ungefär konstant. Det konstaterandet säger en hel del om vidden av detta problem. Det förekommer nämligen en svår undernäring i stora delar av världen. Speciellt gäller detta animaliska livsmedel. Det är framför allt brist på protein.

I dag förekommer i vårt land en omfattande nedläggning av åkerjord. Vi kanske får bevittna att fram till år 1975 kommer 800 000 hektar åkerjord, kanske mer, att läggas ned. Kan vi verkligen vid en så omfattande nedläggning av jordbruk ändå upprätthålla den nuvarande totalproduktionen av livsmedel? En speciell grupp inom 1960 års jordbruksutredning har undersökt det problemet och kommit till det resultatet att detta är möjligt om jordbruksproduktionen samtidigt effektiviseras. En sådan effektivisering är emellertid mycket kostnadskrävande. För att den skall komma till stånd måste jordbrukarna framför allt ha klarhet om att statsmakterna verkligen anser att det i fram-

tiden är önskvärt med en sådan jordbruksproduktion i vårt land. Denna fråga är brännande för de flesta jordbrukare i dag. De måste ju fråga sig om de skall investera och satsa på framtiden för att effektivisera produktionen, vilket från deras sida kräver stora kapitalinvesteringar. I det läget måste jordbrukarna fråga sig om samhället verkligen har något intresse av att jordbrukarna gör dessa insatser. Är man alltså från samhällets sida beredd att se till att jordbruksproduktionen kan upprätthållas i ungefär samma omfattning som den har i dag?

Genom teoretiska beräkningar kan man visa att om man sätter in mer av produktionsmedel i form av bättre utsäde, gödning, bättre bearbetningsmetoder o. s. v. kan man öka avkastningen per hektar. Utvecklingen under de senaste tio åren visar emellertid att vi trots detta inte kunnat öka avkastningen i medeltal per hektar med undantag för några särskilt goda skördeår. Dylka teoretiska beräkningar är också alltid mycket vanskliga. Det är så mycket annat som kommer in i bilden och som man inte kan räkna in i kalkylen.

Jordbruksministern har i detta sammanhang tagit upp frågan om arbetskraftens betydelse. Han anser att bristen på arbetskraft inom det svenska produktionslivet under åren fram till 1980 är så stor att man inte i onödan får binda någon arbetskraft inom ett jordbruk som inte är fullt effektivt. Jag kan dela den uppfattningen men måste erinra om att det sker en betydande avgång av arbetskraft från jordbruket samtidigt som där sker en strukturanpassning. Enligt de siffror som jag anförde i interpellationen har arbetskraftsvolymen under de senaste tio åren minskat med 4 procent per år och under det senaste året med 8 procent. Det innebär en betydande avgång av arbetskraft från jordbruket. Kan denna stora avgång verkligen fortsätta utan att skadeverkningar uppstår? Därtill kommer att ålderssammansättning-

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land

en inom jordbruket är sådan att vi måste räkna med att många av de nuvarande jordbrukarna kommer att sluta på grund av åldersskäl. Några nya jordbrukare kommer ofta inte att ta hand om deras hemman, utan dessa kommer in i strukturrationaliseringsomsättningen.

Jag tror inte att det kan vara ett konsumentintresse att mot bakgrunden av den internationella utvecklingen driva fram en långtgående nedskärning av totalproduktionen i Sverige. Vi måste framför allt tänka på att konsumtionsvanorna ändrar sig mycket snabbt. Det är faktiskt en av de mest intressanta frågorna i detta sammanhang. Det är ganska ointressant att här endast räkna i kalorier, kilogram vete eller avkastning per hektar. Det intressanta är att konsumenterna alltmör söker sig över till högvärdiga livsmedel, animaliska och samtidigt mera högförädlade matvaror. Det är en utveckling som sker inte bara i Sverige utan den pågår i alla industriländer världen över. Jag har här några siffror som visar att invånarna i Västtyskland i dag förbrukar 64 kilogram fläsk och kött per år och person. På två år har konsumtionen där ökat med 5 kilogram per invånare. Siffrorna är ungefär desamma för Italien, Belgien och Nederländerna. I Sverige har under samma tid konsumtionen av kött och fläsk ökat med 2,2 kilogram per person och år. Utvecklingen går uppenbart i den riktningen att man överallt söker sig över till dyrbarare livsmedel.

Hela den produktionskedja som ligger bakom denna utveckling är ganska komplicerad. Man kan inte bara stå upp och säga att vi i dag har en alltför stor mjölkproduktion eller ett för stort smöröverskott. Hela köttproduktionen är nämligen beroende av sin bas: mjölk-korna. Deras antal har sedan år 1954 minskat med 35 procent i vårt land. Vi har nu till närmare 100 procent utnyttjat den kalvreserv som kan födas upp till kött. Vi kommer snart i den situa-

tionen att vi inte kan tillfredsställa konsumenternas önskemål om kött. Läget är detsamma i många länder utomlands. Mannsholt har förklarat att man måste öka köttproduktionen inom EEC. Man måste nu där importera stora mängder kött. Det duger inte att slakta ut kalvar i den takt som vi hittills gjort, utan vi måste öka köttproduktionen, säger han. Det är en mycket intressant maning och ett uttalande som ger oss anledning att tänka över den komplicerade produktionskedjan där den ena produkten är beroende av den andra.

Herr talman! Jag har nu berört några komplicerade och besvärliga problem. Jag vill emellertid till sist gärna ställa en fråga till jordbruksministern. Han har varit inne på EFTA:s roll inom livsmedelsområdet, och jag skulle vilja översätta det så, att det måste vara Danmarks situation han tänker på. Danmark har exportbekymmer och är naturligtvis mycket angeläget om att få exportera mer till Sverige. Utrikesminister Hækkerup har vid flera tillfällen uttalat sig i den riktningen, och han är också bekymrad över de stängda EEC-dörrarna. Jag frågar: Vad har regeringen lovat danskarna? Jag förstår att detta problem är av sådan art, att det kan bli av mycket stor betydelse när vi skall diskutera den framtida jordbrukspolitiken.

Vi har nu en export av livsmedel som rör sig om drygt 600 miljoner, d. v. s. i runt tal 10 procent av vår totala produktion. Danmark tar 109 miljoner av detta, men vi importerar från Danmark för ungefär 250 miljoner kronor. Vår totala livsmedelsimport rör sig om 2 miljarder. Danmark har i dag en samlad export av livsmedel om 6,2 miljarder kronor men har samtidigt en import av fodermedel på 1,1 miljard.

Detta visar något av de problem som här finns. Danmark för en helt annan jordbrukspolitik och importerar billiga fodermedel för att kunna exportera så mycket som möjligt. Skulle vi ha fört en sådan jordbrukspolitik under 1950-

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land talet och 1960-talet, då skulle vi ha haft problem av en helt annan räckvidd än i dag, men vi har gått in för att försöka hålla självförsörjningsgraden — det har varit vår ledstjärna och vår styrka. Jag tror att man måste beakta den bakgrunden när man diskuterar EFTA-frågan.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! Jordbruksministerns svar på herr Isacsons interpellation var ju inte av kontroversiell art, och det ger egentligen ingen anledning att förlänga debatten. Det har emellertid på senare tid sagts rätt mycket i den jordbrukspolitiska debatten såväl av jordbruksministern som av honom närstående politiker, varvid också produktionsmålsättningen kommit in i bilden, vilket ändå ger mig anledning att belysa en del problemställningar.

Jag skulle gärna vilja, i den mån det är möjligt, få en redogörelse av jordbruksministern för hans uppfattning om den framtida produktionsmålsättningen. Det har nämnts siffror på ända ner till 80 procent för självförsörjningsgraden — om inte jordbruksministern själv är upphovsman till siffran vet jag att man på håll som står honom nära inte är främmande för denna låga gräns.

Är jordbruksministerns resonemang om produktionsmålsättningen följande: Förutsättningarna för jordbruket framdeles är sannolikt sådana, att vi med hänsyn till struktur- och befolkningsutvecklingen får räkna med en lägre produktion inom det svenska jordbruket. Vi får så att säga ta vad det blir och inrätta oss därefter. Om det går bra hamnar produktionen fortsättningsvis inte under strecket, men skulle det mot förmodan gå sämre, får vi ta konsekvenserna av att vi inte i tid har beaktat läget.

Om detta är jordbruksministerns resonemang, kan jag till nöds acceptera det, förutsatt att det förs en jordbrukspolitik med sikte på lönsamhet för jordbruket. Det är då inte kontroversiellt i

större utsträckning. Om å andra sidan jordbruksministerns resonemang vad gäller produktionsmålsättningen går ut på att vi medvetet bör sikta på en lägre självförsörjningsgrad och inte vara främmande för att den kan stanna vid ett mycket lågt procenttal, då kan jag för min del inte vara med längre. Jag är alldeles övertygad om att varken jordbrukarna som yrkesutövare eller konsumenterna i det långa loppet kan vara betjänta av någonting sådant.

De bärande motiven för jordbrukspolitiken är väl alltjämt: å ena sidan beredskapsmotivet och å andra sidan strävandena mot en något så när hygglig lönsamhet för den befolkning som är sysselsatt inom jordbruket. Jag är alldeles övertygad om att de motiven inte på något sätt strider mot varandra — man kan helt enkelt säga, att en förutsättning för att vi skall kunna få en något så när tryggad livsmedelsförsörjning sannolikt är att också jordbruksbefolkningen kan driva sin näring på ett ekonomiskt rimligt och lönsamt sätt.

Jag skulle vilja stanna ett tag vid beredskapsmotivet, eftersom försvarsministern, när vi för en vecka sedan debatterade denna fråga i samband med en av herr Eric Carlsson ställd interpellation, hänvisade till jordbrukspolitiken. Detta ger mig anledning att ta upp den frågan här.

En så stor nedbantning av jordbruksproduktionen, som till 80-procents självförsörjningsgrad, måste självfallet ställa oss i ett bekymmersamt beredskapsläge. Alla är väl numera på det klara med att vi i ett sådant läge inte kan rädda oss med frysteknikens hjälp. Förutsättningen härför är ju att vi äter frysta livsmedel också när det råder fred i världen. Ett fryslager måste nämligen förnyas, och vi vet alla att frusna livsmedel är svåra att sälja. Konsumenterna har i dag högre krav på standard. Man kan alltså avskryva den tanken.

I beredskapsdebatten bör ytterligare sägas, att om jordbruket bantas ned, kommer självfallet det norrländska jord-

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land

bruket att först få stryka på foten — kanske inte överallt, men till övervägande del. Från militärt håll har man ju sagt ifrån att det är alldeles nödvändigt att livsmedel produceras också i de norra delarna av vårt land, något som även en sörlänning kan förstå.

Det gäller därtill inte bara att ha en viss täckning i kalorier. Vi måste också ha en något så när balanserad produktion så att vi kan bjuda konsumenterna livsmedel av olika slag. Trots att vi f. n. har en hög självförsörjningsgrad när det gäller livsmedel vet vi att den graden blir betydligt lägre redan nu, om man tar hänsyn till detta faktum och inte bara räknar rent kalorimässigt. Vi har i dag överskott på brödspannmål och oljeväxter samt i viss mån på fläsk och ägg, medan vi har underskott på kött; att tala om underskott på mjölk vore kanske felaktigt, men det är en kontroversiell fråga som hänger samman med köttproduktionen. Alla är på det klara med att om man skär ned jordbruket ytterligare blir det just de produkter, som vi redan har underskott på, som kommer att uppvisa fortsatt minskning.

Om jag sedan går över till det andra motivet, frågan om jordbrukets lönsamhet, så har jag mycket svårt att förstå det resonemang som jordbruksministern och även andra tycks ha gripits av och som går ut på att det skulle vara lättare att klara jordbrukets lönsamhet i en situation med lägre total jordbruksproduktion. Det är alldeles klart att folk kommer att flytta från jordbruket även i fortsättningen och att jordbruksdriften kommer att ändra form och karaktär, men oavsett hur jordbruket förändrar sig får vi räkna med att ur hela denna omdaningsprocess måste uppstå ett effektivt jordbruk med en produktionskapacitet som är stor i förhållande till numerären av de inom jordbruket verkamma. Och jag kan inte finna annat än att detta jordbruk måste få behålla hela det utrymme som står till buds i det svenska folkhushållet, om det skall vara möjligt att förena lönsamhet i jordbru-

ket med priser som är rimliga för konsumenterna. Jordbruksministern tar i vissa sammanhang fläsk-, broiler- och äggproduktionen som exempel. Han brukar säga att priset å dessa produkter, som i rätt stor utsträckning produceras i stordrift, ligger vid den lägre prisgränsen. Tydligt vill han därmed ha sagt att dessa företag är konkurrenskraftiga, och det vill jag inte på något sätt bestrida. Han menar väl också att de trots den relativt låga prisnivån är lönsamma. Men om det är så, kan jag inte finna annat än att den lönsamheten måste bero på att man har en stor produktion på vilken de fasta kostnaderna kan slås ut. Jag tror att det är likadant för jordbruket som helhet betraktat.

När man diskuterar jordbruksproduktionen måste man se problemen i dess helhet — jag kan inte finna att det är riktigt att ta ut ett visst avsnitt och diskutera det för sig självt. Jag vet att jordbruksministern t. ex. beträffande mjölken sagt att om vi hade en lägre mjölkproduktion skulle man kunna sänka mjölkpriset i detta land — konsumtionsmjölken skulle, om jag inte minns fel, kunna kosta ett par 10-öringar eller kanske 25 öre mindre.

När jordbruksministern kommer till den slutsatsen startar han alldeles säkert från oriktiga utgångspunkter. Jag förmodar att han utgår från det producentpris som jordbrukaren för närvarande får och till det lägger distributionskostnaderna för konsumtionsmjölk. Riktigare vore enligt min mening att utgå från en kalkyl för vad det skulle kosta att producera mjölk i en nyetablerad ladugård. Jag har inte gjort någon kalkyl för en sådan helt nyetablerad mjölkproduktion, men jag är alldeles övertygad om att en sådan kalkyl skulle visa att man inte kan producera mjölken billigare än vad konsumtionsmjölken i dag kostar minus emballage och distributionskostnader. Såvitt jag förstår, kan man alltså inte komma till lägre kostnad än 65 å 70 öre i en nyetablerad mjölkproduktion.

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land

Liksom herr Isaacson vill jag därtill framhålla, att köttproduktionen kommer in i bilden. Från visst statsrådshåll har ju anmärkts på att köttet för närvarande är dyrt. Sannolikt blir det ännu dyrare därest man skulle banta ned mjölkproduktionen, som dock är grunden även för köttproduktionen.

Jag har, herr talman, tagit upp dessa synpunkter därför att jag tror att vi nu befinner oss i ett skede där det finns all anledning att så att säga hyfsa den jordbrukspolitiska debatten. Jag tror att det är mycket väsentligt att det förs en jordbruksdebatt i detta land, som är sådan, att konsumenterna får riktiga uppgifter om de verkliga förhållandena, om hur jordbruksproduktionen tillgår i vårt land och om hur vårt prisläge är i förhållande till andra länder. Jag tänker då närmast på de länder med vilka vi kan jämföras. Jag tror också att det är av mycket stor betydelse att det i nuläget förs en debatt som inte för jordbrukarna framstår såsom destruktiv. Det är i alla fall av inte oväsentlig betydelse att jordbrukarna är positivt inställda mot framtiden.

Jag skall avslutningsvis nämna några siffror, som måhända kan vara av intresse att beakta i sammanhanget. Begränsningsfaktorn för jordbruksproduktionen är inte bara jord och djur utan faktiskt också människor, även om kanske människan spelar en mindre roll i fortsättningen när det gäller numerären.

Åldersfördelningen inom jordbrukarkåren är för närvarande otillfredsställande. Vi har inte mer än 28 procent under 45 år. År 1970 kommer åldersfördelningen att vara sådan, att 60 procent av nuvarande jordbruksbefolkning är över 65 år. Det finns i detta sammanhang också en annan siffra som är värd att notera, som gäller ungdomen. Den siffran säger att det i dag inte finns mer än 93 000 pojkar under 16 år inom jordbrukargruppen.

Med tanke inte minst på dessa siffror tror jag att det finns all anledning att

det förs en positiv, allsidig och rättvisande debatt när det gäller jordbrukets ställning i vårt land.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Herr Kristiansson hoppades att vi skulle få en hyfsning på jordbruksdebatten. Jag vet inte om jag utan vidare vill säga, att han själv har bidragit härtill med sitt anförande. Det finns åtminstone några punkter, på vilka jag skulle vilja göra invändningar mot hans resonemang, och jag får kanske anledning att återkomma med synpunkter på dessa frågor.

När det gäller utvecklingen för det svenska jordbruket — om vi ser på tiden under 6-årsavtalet — kan vi under låt oss säga de två senaste åren tydligt iakta en påtaglig förbättring. Vad beror det på? Jo, det beror på att vi har haft lättare att få avsättning för den produktion som vi har åstadkommit. Prisförhållandena har varit bättre ute i världen, men även på hemmamarknaden har det svenska jordbruket, ehuru vi har haft samma regleringssystem, just på grund av en lättnad i fråga om produktionen kunnat ta ut priser som varit relativt högre än tidigare.

Den som vill fundera över denna utveckling under tiden för 6-årsavtalet kan inte undgå att dra den slutsatsen, att det ter sig som en stor fördel för det svenska jordbruket om det slipper dras med ett överskottsproblem. Detta trodde jag att vi mera allmänt var överens om, men av i varje fall det sista inlägget framgår att det finns folk som kan ha en annan mening.

När det gäller beredskapsmotivet var det någon som menade, att jag här hade svarat på ett sådant sätt att man kunde acceptera det. Jag brukar svara på de frågor som ställs. Om en fråga är nyanserad, är det klart att också svaret blir mera nyanserat. Om frågan bara lyder, hur hög produktion vi måste uppehålla i detta land med hänsyn till enbart beredskapskravet, kan jag utan vi-

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land

dare svara att vi utan någon som helst risk i dag skulle kunna gå ned med 10 procent; på längre sikt skulle vi förmodligen kunna gå ned ännu mera. Här är det en fråga om kombination av lagring och produktionsförmåga. Jag tror att många som sätter sig ner och studerar denna fråga enbart ur beredskapsynpunkt kan komma till den uppfattningen. Men det är ju inte så vi ser saken. Herr Isacson har menat någonting annat när han frågade vad som är önskvärt att eftersträva i fråga om vår jordbruksproduktion.

När det gäller att bedöma framtiden kan vi inte frigöra oss från våra möjligheter till export; de internationella aspekterna måste komma in i bilden, således våra förpliktelser gentemot andra länder. Den som varit med i förhandlingar inom EFTA under en följd av år har fått klart för sig, att våra danska vänner verkligen menar allvar när de säger att de har behov av att inom EFTA:s ram få en bättre avsättning för sin jordbruksproduktion. Jag tror inte att det är förståndigt att utan vidare avvisa detta tal och säga, att vi inte är beredda att diskutera dessa frågor. På längre sikt är det riktigare att vi går in i en konstruktiv debatt när det gäller att utveckla EFTA i olika avseenden, på samma sätt som vi självfallet när vi talar om nordiskt samarbete också måste vara beredda att ta upp realiteterna till diskussion.

När herr Isacson tog upp de internationella aspekterna såg han nog närmast på våra möjligheter att delta i en hjälpverksamhet till förmån för sådana länder där man inte har en tillräcklig försörjning. Det är en fråga som vi har diskuterat förut och som vi förmodligen kommer att diskutera framöver. Problemet är bara att när vi avsätter pengar till den verksamheten upptäcker vi att vi kan få större effekt av dessa pengar, om vi köper produkterna på annat håll. Jag har själv varit med om att göra sådana beräkningar, och vi har då funnit att om man köper torrmjolk

i Amerika så får man dubbla volymen att skänka bort i förhållande till om man skulle köpa den här hemma.

Vilket är mest effektivt? Jag tror att de svenska skattebetalarna, som ju ger sin tribut till den här hjälpen, säger att hjälpen skall bli så stor som möjligt, d. v. s. att vi skall köpa varorna så billigt som möjligt för att på det sättet få ut största möjliga effekt av pengarna.

Det är klart att vi får anledning att fortsätta den här diskussionen. Jag tror för egen del att det är i andra former vi skall göra våra mest väsentliga insatser på det här området. Vi bör bidra med expertis, utbilda veterinärer, agronomer och över huvud taget fackfolk som kan hjälpa till att bygga upp en jordbruksproduktion i utvecklingsländerna.

Jag hörde herr Isacson åberopa en rad professorer som hade yttrat sig i dagarna och kanske tidigare också och som hade talat om att i grund och botten tar livsmedlen bara en obetydlig del av våra utgifter. Särskilt skulle den del av livsmedelskostnaden som går till jordbruket vara försvinnande liten. Om vi resonerar så, skulle vi kunna plocka ut varje liten del av allt detta som konstituerar vår levnadsstandard och säga att detta är en så liten bit att vi inte behöver resonera om den. Jag tror inte att vare sig professor Welinders eller herr Isacson resonemang är övertygande. Vi får vara beredda att kritiskt granska alla områden och försöka åstadkomma förbättringar överallt där sådana är möjliga.

Om jag ställer frågan: Finns det intresse för livsmedelspriserna bland barnfamiljerna — eller »normalfamiljerna» — som disponerar 25 eller bortåt 30 procent av sina utgifter till livsmedel, då kanske frågan genast framstår som mera angelägen. Oavsett vilka procenttal det rör sig om är det dessutom klart att vi ständigt skall eftersträva att få så effektiv livsmedelsproduktion som möjligt i det här landet.

Om en jordbrukare i dag kommer upp

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land till en årsinkomst av 6 000 à 7 000 kronor, och en fabrik som efterfrågar arbetskraft är beredd att betala 14 000 à 15 000 kronor till den här mannen, om han vill gå över och arbeta där — och vi kanske befinner oss i det läget att vi diskuterar om vi bör importera arbetskraft för att fylla luckorna på fabriken — så framstår det för mig som alldeles självklart att det är fördelaktigt för alla parter, om den här mannen, som inte kan få en hygglig levnadsstandard med det arbete han har i dag, söker sig över till annan sysselsättning. Jag tycker att alla parter måste vinna på det, och därför tycker jag inte att herr Isacson behöver bli överraskad över att jordbrukets utveckling får ses i belysning av de andra sysselsättningsmöjligheter som kommer att bjudas i samhället. Så har det varit hittills. Vad som i verkligheten bestämmer utvecklingen inom jordbruket är ju hur pass stark dragningskraften är från andra sysselsättningar i ett samhälle.

I länder med en låg grad av industrialisering kommer jordbruket att behålla många människor i produktionen, och där kommer det att gå trögare att gå över till en mekanisering. Skulle den situationen uppkomma, herr Isacson, att vi tyckte att det blev ont om människor i jordbruket, skulle ansträngningarna inriktas ännu mer på att få fram maskinella hjälpmedel för att hålla jordbruksproduktionen uppe. Jag ser inte det som en oroande fråga i dag, och jag tror att det vore att ta ut bekymren i förväg, om vi i dag skulle diskutera den situationen.

Vad beträffar herr Kristianssons anförande måste jag först ta upp ett sammanhang som jag tyckte inte framgick klart av hans anförande. När vi diskuterar dessa frågor, måste vi skilja mellan å ena sidan den totala jordbruksproduktionen i landet och å andra sidan det enskilda jordbruksföretagets situation. Vi kan inte utan vidare betrakta ett produktionsöverskott i det svenska jordbruket som en marginell

produktion, vilket det kan vara fråga om inom ett stort företag, som kan basa på med produktionen och som ständigt kan kalkylera över sina kostnader och det utbyte man får för den ökade produktionen. Så kan vi aldrig se på den svenska jordbruksproduktionen, ty den är spridd på många företag, och därför måste vi hålla dessa begrepp isär. Jag tror att om herr Kristiansson läser sitt anförande skall han kanske upptäcka att han inte riktigt beaktat den problematiken i sammanhanget. Eljest skulle det ju vara så att jordbruket skulle bara kunna basa på med produktionen. Det föreföll som om herr Kristiansson menade att de stora specialinriktade produktionsföretagen inte har några hämningar utan producerar så mycket som möjligt, och så ställde han detta som en modell för jordbruket i övrigt. Resonerar man på det sättet, kommer man in i en ohållbar situation.

Jag tror att även resonemanget beträffande mjölken var felaktigt, ty skulle herr Kristianssons resonemang stämma, skulle vi inte ha anledning att ha det utjämningsförfarande som vi i dag har, så att sådana mejerier som väsentligen handhar konsumtionsmjölk får avstå en rätt betydande del pengar till andra mejerier, vilka i hög grad får inrikta sig på att producera smör och ost. Om herr Kristianssons resonemang hade hållit, hade vi inte behövt ha en sådan anordning. Jag tror att det är riktigt. I den mån vi kan begränsa smörproduktionen och inte få stora avsättningsproblem med smör o. s. v., har vi allt att vinna på en utveckling, där vi låter smöret stiga i pris och i gengäld kan låta priset på konsumtionsmjölken gå ned i motsvarande grad. Det ger då även möjligheter för de konsumenter som vill välja mellan smör och margarin att på det sättet nå en besparing i sina livsmedelskostnader.

Jag anser det vara ganska självklart att vi nu befinner oss i en situation, där vi på ett helt annat sätt kan diskutera dessa frågor än vi kunde göra på 1930-

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land

och 1940-talen, då mjölkproduktionen verkligen var ett stort problem och då man i främsta rummet såg det såsom nödvändigt att ge stöd åt det mindre jordbruket, eftersom produktionen var utspridd på en massa små företag. Jag tror alltså att vi har kommit därhän, att vi kan diskutera dessa frågor på ett helt annat sätt än tidigare. Jag hoppas att den utredning som överväger dessa frågor även skall komma med förslag till en avveckling av sådana interna regleringar som vi har i dag, som jag tycker i hög grad är en kvarleva från det förgångna och som vi har all anledning att söka komma bort ifrån. Det bör vara riktigare att varje vara får bära sina kostnader. På det sättet åstadkommer man den sundaste utvecklingen. Konsumenterna kommer då att efterfråga de varor som är billiga och ändamålsenliga, och i den mån kostnaderna för en vara blir höga, kommer detta att utgöra en begränsande faktor. Det är självklart att det i längden är det riktigaste att ha en sådan prisavvägning.

Herr ISACSON (h):

Herr talman! Jordbruksministerns svar på den fråga jag ställde tycker jag bevisar, att han är medveten om hur pass komplicerad hela denna problematik egentligen är. Är vi överens om en sådan sak, är vi överens om något ganska väsentligt. Frågorna är inte löslösta, ty många av dem griper in i varandra.

Jag skulle först vilja klara ut en sak beträffande arbetskraftsfrågan. Jag har aldrig någonsin hävdat, att jag skulle vilja motsätta mig en fortsatt minskning av arbetskraftsvolymen inom jordbruket. Det är ju en utveckling som vi måste acceptera och som jag för min del är fullt beredd att acceptera. Den är helt nödvändig med tanke på den nya tekniken och möjligheterna att ge jordbruket ökade inkomster. Det är emellertid en omställningsprocess som är smärtsam, framför allt därför att vi har

en äldre grupp jordbrukare, som kommer att beröras på ett sätt som inte är så roligt för dem själva. De känner sig på något sätt överflödiga och utkastade. De betydde dock rätt mycket en gång under tidigare år, när krigets åskor hördes i vårt land, men i dag betraktar man dessa jordbrukare såsom nästan helt överflödiga. Det är alltså smärtsamt och svårt för dem, men vi är ense om att det nya jordbruk som växer fram kommer att kräva betydligt mindre arbetsinsatser och flera tekniska hjälpmedel. Vi är dock inte ense om hur långt och hur fort omställningen skall gå. Jag tycker emellertid att det faktum att antalet jordbrukare under de senaste tio åren har minskat med i medeltal 4 procent och under det senaste året med 8 procent visar vad som håller på att ske.

Skulle det visa sig att vi har för litet arbetskraft, säger jordbruksministern, får vi göra någonting för att återföra arbetskraft till jordbruket. Nåja, men det är så mycket annat som håller på att ske. Det vet jag såsom egen jordbrukare. Man arbetar i dag med ett minimum av arbetskraft. Man försöker ta det så lättvindigt som möjligt dels för att hålla produktionskostnaderna nere och dels för att inte i onödan binda arbetskraft. Detta sker i dag många gånger till prisets av en kapitalförslitning, som vi får betala längre fram, en utveckling som inte är rolig för jordbruket. Vi måste se upp med detta problem. Det kan gå mycket bra en tid att ha en kapitalförslitning, men i längden medför det ett direkt bakslag, som kommer att kosta jordbruket och även samhället stora pengar.

En annan fråga som är mycket besvärlig är frågan om överskottet. Hur skall vi bemästra detta problem? Alla länder har ett visst överskott. Till och med Storbritannien, som har en självförsörjningsgrad av ca 60 procent, har ett överskott på vissa produkter, helt enkelt därför att man har slagit sig på en viss produktion, som för tillfället är lönsam och lätt att manövrera. Äggpro-

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land duktionen är ett typiskt exempel i detta sammanhang. Utvecklingen är densamma i hela Västeuropa. Man går över till en produktion som är mindre arbetskrävande. Mjolk- och köttproduktionen är betydligt svårare att anpassa och blir lidande. I det fallet får vi ett underskott. Jag tror, herr jordbruksminister, att vi skulle behöva bättre marknadsanalyser som på ett helt annat sätt än i dag kunde vara såsom vägledning för jordbrukarna och därigenom förhindra ett överskott på vissa produkter. De måste få klarare vägledning om produktions- och marknadsutveckling än som i dag är fallet.

En annan fråga som vi har diskuterat är problemet huruvida vi skall ha 80, 85 eller 95 procents självförsörjningsgrad. Jordbruksministern säger sig inte vilja ta ställning i denna fråga innan jordbruksutredningen är klar. Det tycker jag är ett renhårigt besked. Vi skall avvakta med en debatt i denna fråga till dess utredningen har lagt papperen på bordet. Det finns många kontroversiella frågor. Vi kommer aldrig ifrån att beredskapssynpunkten i detta sammanhang är så pass betydelsefull att man inte kan vinka bort den såsom oväsentlig.

Sedan skulle jag, herr talman, till detta bara vilja säga, att det naturligtvis för många konsumenter är oerhört betydelsefullt vad de får betala för livsmedlen. Det har jag sagt tidigare. Jag har full förståelse för detta. Men frågan är alltid: Är det långsiktigt att satsa på en nedskärning av produktionen? Om vi i dag ser på Danmark, finner vi att danskarna säljer livsmedel 25 procent billigare, men har 30 till 40 procent lägre löner. I Danmark liksom i Västeuropa i övrigt sker det en mycket påtaglig ökning av lantarbetarlönerna. Jag kan anföra att det danska jordbruket under den senaste tvåårsperioden fick betala 27 procent mera i löner åt lantarbetarna. Denna ökning kommer att fortsätta. Här i Sverige hade vi en 23-procentig ökning under samma tid.

Om vi över huvud taget skall diskutera

europiskt samarbete, det må vara EFTA eller EEC, måste vi ha klart för oss att det i längden är ohållbart att diskutera från utgångspunkten att produktionskostnaderna är olika. Man måste ha samma arbetslöner. Har man inte det, är hela jämförelsen haltande. Vi måste alltså ta med denna långsiktiga diskussion om arbetskraftens betalning, liksom om kapitalinvesteringarnas kostnader. Först då får vi en verkligt jämförbar bild, och först då är det möjligt för oss att diskutera vad som är dyra livsmedel och vad som är billiga livsmedel.

Under detta anförande hade herr talmannen uppstått och avlägsnat sig, varvid ledningen av kammarens förhandlingar övertagits av herr andre vice talmannen.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! Jordbruksministern sade att det fanns en lucka i mitt resonemang om mjölkpris kontra smörpris. Det kan jag inte avgöra förrän jag fått se protokollet. Men för den händelse det finns en lucka, vill jag förtydliga resonemanget genom att säga att man — innan man gör gällande att mjölkkonsumenten betalar subvention till smörproducenten — skall ha till utgångspunkt vad det skulle kosta att producera denna konsumtionsmjölk i nyetablerad mjölkproduktion. I den frågan sade jag ungefär så här, att jag inte tror — och det på rätt goda grunder — att man kan komma till lägre kostnader för denna produktion än 70 öre per liter. Läger man till detta emballage- och distributionskostnader, kommer man till det konsumtionsmjölkpris vi har i dag. Om sedan jordbrukarna säljer smöret billigare till konsumenterna, skall det väl inte tillvitas dem som en belastning. Det hela är en intern reglering.

Vad sedan gäller storproduktionen och mitt resonemang där vill jag först

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land säga, att jag är fullt på det klara med att man måste hålla isär den totala jordbruksproduktionen och det enskilda företagets produktion, men jag har ändå den uppfattningen, att det är väsentligt för den enskilde jordbrukaren att den totala ramen inte är så snäv, att han som ensam jordbrukare måste ta hänsyn till denna som en begränsningsfaktor. Ju vidare ramen är, desto bättre måste det vara för den enskilde jordbrukaren också.

Vad sedan gäller produktionsöverskott, som kan vara svåra att sälja, angav jordbruksministern vissa begränsande faktorer framöver. Jag vill inte förneka att vissa överskott finns, men det hela kommer sannolikt att balansera något så när. Det är i varje fall min uppfattning. Jag tror inte att detta är ett så stort problem. Vad jag i denna diskussion ville ha fram var närmast, om det är en medveten strävan från jordbruksministern att göra en nedbantning eller om detta så att säga får sköta sig självt. På den frågan fick jag inget svar.

Beträffande storproduktionen sade jag vidare att om det är på det sättet, att man har lönsamhet med relativt låga priser, måste det ändå bero på att produktionen är stor i förhållande till de fasta kostnaderna och att detta faktum har betydelse också för jordbruket i gemen, med hänsyn till att jordbruket har stora fasta kostnader.

När det gäller frågan hur mycket man kan sänka produktionen med hänsyn till beredskapsmotiven säger jordbruksministern, att man sannolikt kan med tillgripande av vissa lagringsmetoder sänka produktionen 10 procent ytterligare och ändå klara situationen. Jag har sett ett intressant exempel som belyser nutidens levnadsförhållanden i jämförelse med krigstidens. Det var en familj som faktiskt hade försökt att under en viss tid leva på den diet och de kvantiteter man hade under krigstiden. Man kom till det resultatet att det var mycket svårt med hänsyn till den stan-

dard man är van vid. Den svenska konsumenten i gemen har sådana vanor att det blir ganska besvärligt att pressa standarden.

Sedan skulle jag vilja säga en sak beträffande kostnadsutvecklingen. Det har antytts, att det skulle vara jordbrukarna-producenterna som är så att säga boven i dramat, mot vilken man nu skulle gå till attack. Men det är inte så att prisnivån har stigit lika mycket i producentledet som i konsumentledet. Det är de andra kostnaderna som läggs ovanpå den egentliga jordbruksproduktionen som har förvärrat det hela. Om man tar en 10-årsperiod och går ut från 1955, finner man att producentprisindex har stigit med 21 enheter från 100 till 121, medan konsumentprisnivån har höjts från 100 till 138. Det är alltså inte naturprodukten som förorsakat de höga levnadskostnaderna i dag. Fördyringen sker på varans väg från producent till konsument.

Herr CARLSSON, ERIC, (cp):

Herr talman! Det var ett avsnitt i statsrådets svar på denna interpellation som kom mig att begära ordet. Det var den diskussion som statsrådet förde om beredskapsmotivet. För några veckor sedan fick jag från försvarsministern svar på en interpellation, där vi ägnade ett ganska stort utrymme åt frågan om vårt totalförsvaret och totalförsvarets resurser. Där var vi inne på en diskussion om den jordbruksproduktion som vi behöver just med hänsyn till beredskapsmotivet.

Nu har jordbruksministern sagt att han på denna punkt vill hänvisa till jordbruksutredningen. Det ingick också i försvarsministerns syn på denna fråga. Men det finns dock en rad aspekter, som man nog behöver samråda om mellan jordbruksutredningen och försvarsberedningen och även mellan jordbruksministern och försvarsministern.

Det finns emellertid en annan sak som kommer in i bilden. Under nuva-

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land rande förhållanden är det givet att man kan säga, att omfattningen av en produktionsvolym om 80—85 % av vår självförsörjning är tillräcklig. Det blir emellertid andra förhållanden i en beredskaps- och krigssituation. Man måste försöka sätta sig in i vilka våra förutsättningar och möjligheter då är. När krigsmakten tar sin del av arbetskraften, civilt försvar och sin del och den ekonomiska försörjningen i övrigt tar sin, vad blir då kvar ur arbetskraftssynpunkt för en tillräcklig livsmedelsproduktion? Den aspekten har man anledning att fundera på. Den andra aspekten är att man skall ha en jordbruksproduktion som områdesmässigt täcker in vårt land på ett hyggligt sätt. Jag tillät mig säga i den föregående debatten och kan upprepa det i dag, att det område där vi har den största jordbruksproduktionen, nämligen i Skånelänet, är ur strategisk synpunkt kanske det ömtåligaste området i vårt land med hänsyn till det intresse av tillträde till Östersjön som finns både i öst och väst. Från den utgångspunkten är det självfallet att sunden blir av speciellt intresse, och det innebär att den svenska sidan av Öresund ur strategisk synpunkt måste betraktas som ett ömtåligt område. Det kan ge oss alldeles speciella bekymmer i en krissituation.

Jag tror, herr jordbruksminister, att det finns anledning att studera igenom denna fråga inför risken av en beredskaps- och krigssituation. Jag har tagit upp denna debatt från utgångspunkten att jag är medveten om att vi i dag lägger ned mycket pengar på det militära försvaret. Vi lägger för kommande år ned cirka 4 500 miljoner kronor på det militära försvaret. Valuta för nedlagda kostnader är att vi har en tillräcklig trygghet, och denna tillräckliga trygghet består däri att vi har ett totalförsvar som ger tillräcklig effekt — jag vilja betona — på samtliga områden. Det är ändå på det sättet att den svagaste länken avgör försvarets styrka. Jag kan formulera saken på detta sätt:

Det yttre försvaret, det är det militära försvaret; det inre försvaret, det som bidrar till att skapa försvarsvilja, är skyddet för familjen och för hemmet. Där kommer jordbruksministrernas synpunkter på barnfamiljernas och de mindre inkomsttagarnas möjlighet att också i framtiden kunna få livsmedel till hyggliga priser in i bilden. Det är angeläget att man här verkligen försöker väga in aspekterna på beredskaps-synpunkten gentemot en fredssituation.

Vidare har vi det psykologiska försvaret, tron på vår egen förmåga att kunna försvara oss. Det ekonomiska försvaret och totalförsvaret, innebär att vi måste se till att vi har en tillräcklig livsmedelsförsörjning. Det är från dessa utgångspunkter som jag har velat anföra dessa frågeställningar. Jag skulle, herr jordbruksminister, vilja bekänna att jag känner mig ganska orolig på denna punkt i händelse av en »spänd situation». Har man tänkt igenom hela denna problematik? Det är det som för mig varit det stora frågetecknet när jag tog upp dessa frågor i en interpellation till försvarsministern och när jag tagit till orda även i denna debatt. Vi måste se till att vi har ett försvar som är tillräckligt starkt ur alla aspekter, även försörjningsmässigt.

Herr statsrådet **HOLMQVIST:**

Herr talman! Jag är inte beredd att i dag ta upp en diskussion med herr Carlsson om livsmedelsproduktionen i belysning av krigssituationer. Härvidlag får vi väl ändå konstatera att det inte finns någon del av detta land, där vi kan driva en livsmedelsproduktion fullständigt ostörda av de händelser som kan inträffa under en krigssituation. Jag tror inte vi kan diskutera denna sak med förutsättningen att vi kan gardera oss helt. Vi har inte nödiga resurser och möjligheter i detta land. Men i övrigt skall jag inte knyta an till detta. Jag förstår att det varit en diskussion mellan försvarsministern och herr Carlsson i dessa frågor.

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt land

Jag har inte anledning att invända mot vad herr Isacson sade. Gentemot herr Kristiansson skall jag bara säga ett par saker i vår smördiskussion. Jag rekommenderar honom att gå till Mjölcentralens ledning eller till mejeriföreningen uppe i Norrbotten och fråga dem, om det vore möjligt för dem att sänka priset på konsumtionsmjölk, om de slapp betala in utjämningsavgiften till S. M. R. Det är det enklaste sättet att få klarhet i denna fråga.

Det har ju i frågan om jordbrukarnas andel i livsmedelskostnaderna gjorts en stor diskussion kring en utredning som en särskild arbetsgrupp av 1960 års utredning publicerat för ungefär ett år sedan. Det kommer i dagarna siffror som belyser vad som hänt efteråt. Jag tror inte att man utan vidare bör utgå ifrån att jordbrukarandelen har fortsatt att sjunka. Jag anser inte att vi bör göra en alltför stor affär av den utveckling man tyckte sig kunna konstatera för två år sedan. Det har, som jag tidigare här sagt, inträffat en hel del under de senaste två åren som kan ändra bilden av det hela, men det finns anledning att återkomma till den diskussionen längre fram.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! Beträffande de procentuella siffror jag anförde vill jag säga att dessa inte gällde kostnadsandelen utan förhållandet mellan producentprisindex och konsumentprisindex i fråga om livsmedel. Jag har en serie från 1948, och av den framgår att oavsett vilket jämförelseår man än tar — bortsett från de två senaste åren — har konsumentprisindex, alltså priset i konsumentledet, stigit väsentligt mer än producentprisindex. Jag menar nog att vad gäller de två senaste åren är detta alltför kort tid för att vi skall kunna dra några långtgående slutsatser; detta får anstå till dess att vi kan se det hela i ett större perspektiv.

Vad gäller resonemanget om konsumtionsmjölkpriset tycker jag att herr statsrådet Holmqvist gjorde det alltför enkelt genom att ställa frågan på det sätt han gjorde. Klart är att om man frågar så här: Kan ni sänka priset, om ni slipper betala avgiften? måste svaret bli: Ja, visst kan vi göra det. Man kan ju inte säga annat. Men mitt resonemang är att vi måste utgå ifrån vad det skulle kosta att producera mjölk vid nyetable-rad mjölkproduktion. Med den kännedom jag har om mjölkproduktion hävdar jag att det sannolikt inte går att producera denna vara till billigare pris än 70 öre, och då har konsumtionsmjölkpriset självfallet ingenting att avstå för någon sänkning av smörpriset, reellt sett.

Herr CARLSSON, ERIC, (cp):

Herr talman! Jordbruksministern sade att vi i en krissituation inte kan driva en livsmedelsproduktion, som blir ostörd. Jag är medveten om att förhållandet är sådant. Jag vill på den punkten ha sagt att lika väl som man gör en militärstrategisk planering och söker tänka igenom vad som kan inträffa i olika situationer, måste det vara angeläget att man också ur försörjningssynpunkt söker tänka igenom vad som kan inträffa. Det är angeläget att man har kontakt också med den militära sidan för att verkligen få en samordnad planering på detta område sett ur alla synpunkter. Vi har upplevat två världskrig och har lärt oss betydelsen av att ha en egen tillräcklig livsmedelsproduktion.

Det är angeläget att vi gör en sådan planering i dag så att om någonting skulle inträffa — jag hoppas att så inte blir fallet — man inte handlar på ett sådant sätt, att livsmedelsproduktionen och livsmedelsförsörjningen skall bli den svagaste länken i totalförsvaret. Det vore olyckligt om så skulle bli fallet, och jag är verkligen allvarligt oroad därför, herr jordbruksminister!

Ang. den framtida jordbruksproduktionens inriktning och omfattning i vårt landHerr statsrådet **HOLMQVIST:**

Herr talman! Jag förstår att herr Eric Carlsson allvarligt tänker på dessa frågor och funderar över dem. Jag kan försäkra att, såvitt vi kan bedöma, är vår livsmedelsberedskap god, om vi jämför den med vår beredskap på det militära området. Vi har större uthållighet när det gäller livsmedelsförsörjningen än när det gäller den militära beredskapen med tanke på drivmedel och andra sådana ting — jag nödgas därvidlag svara mycket allmänt. Jag försäkrar att vår livsmedelsberedskap är god.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Föredrogos och bordlades ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 30, sammansatta konstitutions- och andra lagutskottets utlåtande nr 1, statsutskottets utlåtanden nr 94—98, bevillningsutskottets betänkande nr 35, bankoutskottets memorial nr 37 och utlåtanden nr 38—40, andra lagutskottets utlåtanden nr 46—51 och memorial nr 54, tredje lagutskottets utlåtanden nr 24 och 26 samt memorial nr 27, jordbruksutskottets utlåtande nr 18 ävensom allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 38 och 39.

På framställning av herr andre vice talmannen beslöts att sammansatta konstitutions- och andra lagutskottets utlåtande nr 1 skulle sättas näst efter konstitutionsutskottets memorial nr 29 å föredragningslistan för morgondagens sammanträde.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående karolinska sjukhusets fortsatta utbyggande m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor rör-

rande vård och undervisning av rörelsehindrade barn m. m. jämte i ämnet väckta motioner ävensom vissa motioner angående handikappvården i övrigt;

nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående blind- och dövskolväsendets organisation m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av viss staten tillhörig mark m. m.;

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av ett nytt tvätter i Eskilstuna jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande anslag för budgetåret 1965/66 till ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor och till statens pris- och kartellnämnd jämte i ämnet väckta motioner; ävensom

allmänna beredningsutskottets memorial nr 40, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden.

Anmäldes och bordlades följande under sammanträdet avlämnade motioner:

nr 760, av herr *Bengtson m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125, angående komplettering av rikstatsförslaget för budgetåret 1965/66 m. m.;

nr 761, av herr *Lundström m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125, angående komplettering av rikstatsförslaget för budgetåret 1965/66 m. m.;

nr 762, av herr *Virgin m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125, angående komplettering av rikstatsförslaget för budgetåret 1965/66 m. m.;

nr 763, av herr *Enarsson* och herr *Nilsson, Yngve*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 129, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.;

nr 764, av fru *Segerstedt Wiberg*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 130, angående höjning av postpaketportot m. m.; och

nr 765, av herr *Sveningsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 130, angående höjning av postpaketportot m. m.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.55.

In fidem
K.-G. Lindelöw

Onsdagen den 19 maj

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

Företogs jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av statsutskottet i dess memorial nr 87 föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill,

a) att motionerna I: 185 och II: 231, såvitt de avser utbyte av en förste läkartjänst vid Gullberna sjukhus mot en biträdande överläkartjänst, icke må av riksdagen bifallas;

b) att riksdagen må med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 185 och II: 231, såvitt nu är i fråga, bemyndiga Kungl. Maj:t att ändra personalförteckningen för statens mentalsjukhus i enlighet med vad i statsrådsprotokollet föreslagits, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren beslutat,

a) att med bifall till motionerna I: 185 och II: 231, såvitt nu är i fråga, utbyta en förste läkartjänst vid Gullberna sjukhus mot en biträdande överläkartjänst;

b) att i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 185 och II: 231, såvitt nu är i fråga, bemyndiga Kungl. Maj:t att ändra personalförteckningen för statens mentalsjukhus i enlighet med vad utskottet föreslagit.

Sedan efter given varsel kammarens ledamöter intagit sina platser och voteringspropositionen upplästs, verkställdes omröstningen medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 73;

Nej — 64.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Efter det protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 460, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 105 ja och 107 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 178 ja och 171 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med ja-propositionen.

Justerades protokollet för den 13 innevarande månad.

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

Föredrogos och hänvisades till bevillningsutskottets motionerna nr 760—765.

Föredrogos och bordlades ånyo statsutskottets utlåtanden nr 99—104 och allmänna beredningsutskottets memorial nr 40.

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets memorial nr 29, med uppgift på vissa vilande förslag till ändringar i grundlagarna.

I detta memorial hade utskottet till grundlagsenlig behandling för riksdagen anmält två vid 1964 års riksdag jämlikt 64 § riksdagsordningen som vilande antagna ändringar i rikets grundlagar, nämligen

- 1) förslag till ändrad lydelse av §§ 35 och 36 regeringsformen; samt
- 2) förslag till ändrad lydelse av § 38 riksdagsordningen.

Det vilande förslaget till ändrad lydelse av § 38 riksdagsordningen innebär, att beredningen inom riksdagen av frågor rörande statstjänstemännens rättsställning skulle tillkomma konstitutionsutskottet.

Herr talmannen yttrade, att överläggningen vid nu förevarande memorial finge omfatta jämväl sammansatta konstitutions- och andra lagutskottets utlåtande nr 1 samt konstitutionsutskottets utlåtande nr 30; yrkanden i anledning av sistnämnda två utlåtanden skulle dock framställas först sedan vederbörande utlåtande föredragits.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Jag har inte avsett att yttra mig om konstitutionsutskottets memorial nr 29 utan koncentrerar mig på sammansatta konstitutions- och andra lagutskottets utlåtande i anledning

av proposition nr 60 om tjänstemannalag m. m.

Vid utskottsbehandlingen av förevarande proposition angående de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt har, av förklarliga skäl, en viss tveksamhet framskyttat beträffande innebörden i och räckvidden av den föreslagna lagstiftningen. Det är fråga om en helt ny lag, omfattande jämväl anställda med ämbetsansvar och tillförsäkrade oavsättlighet från tjänsten, faktorer som i och för sig kan motivera en fundering om sådant kan vara förenligt med strejkrätt därest förhandlingar om anställningsvillkor i övrigt icke leder till godtagbart resultat.

Det är numera en allmänt godtagen princip på den enskilda arbetsmarknaden att deltagande i arbetskonflikt icke bryter anställningsförhållandet. Det bör därför icke föranleda betänkligheter att i samband med en auktorisering av förhandlingsrätten för statstjänarna genom rätten att sluta avtal också acceptera stridsåtgärder som påtryckning, därest uppgörelse icke skulle ernås i förhandlingarna.

I 3 § statstjänstemannalagen och i 2 § i »lag om tjänstemän hos kommuner m. fl.» har intagits vissa undantag från rätten att sluta avtal innefattande bl. a. arbetstidens förläggning eller rätt till annan ledighet än semester.

Utskottet har beslutat tillstyrka motionsvis framförda yrkanden, att frågan om arbetstidens förläggning och rätt till jämväl annan ledighet än semester skall tillhöra avtalsområdet och följaktligen utgå ur undantagsbestämmelserna. Sju av utskottets ledamöter har i reservation till utlåtandet yrkat, att propositionen i denna del skall godtagas oförändrad.

Vi ansluter oss till departementschefens uttalande att den nya lagstiftningen bygger på uppfattningen, att tjänstemännens organisationer är medvetna om sitt ansvar för att inte samhällsviktiga funktioner lamsläs på grund av åtgärder från deras sida. Denna uppfatt-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

ning delas också av utskottsmajoriteten, som anser sig kunna utgå ifrån att organisationerna inte kommer att missbruka den förhandlings- och avtalsrätt som tillerkänns de offentliga tjänstemännen.

Departementschefen har emellertid när han gjorde detta uttalande också gjort vissa kommentarer till de undantag, som föreslås i propositionen beträffande rätten att sluta avtal. Det har undantagits vissa frågor, bland dem arbetstidens förläggning och rätt till annan ledighet än semester, vilka icke må regleras i avtal.

Som skäl anföres bland annat, att nödvändigheten kräver, att den offentliga arbetsgivaren har bestämmanderätt i fråga om arbetstidens förläggning inom områden som exempelvis försvaret, sjukvården, socialvården och kommunikationsväsendet. Det är möjligt att man också skulle kunna ta in skolväsendet i denna kategori.

Även om behovet av ett avtalsförbud är mindre på andra områden, anser departementschefen det inte möjligt att lagstiftningsvägen avgränsa dessa områden från sådana, där myndigheten i fråga måste förbehållas beslutanderätten.

Reservanterna finner de anförda skälen mot avtalsreglering av här berörda frågor övertygande. Det förefaller realistiskt att tänka sig att i lagen göra en sådan avgränsning, att arbetsgivaren förbehålls bestämmanderätten i fråga om arbetstidens förläggning på vissa områden, medan på andra reglering skulle ske i avtal.

Inom det offentliga vittomfattande verksamhetsfältet är förhållandena mycket varierande och behovet av specialreglering av arbetstidsfrågorna med hänsyn härtill så skiftande, att det troligen icke skulle vara möjligt att i en central överenskommelse angiva något annat än riktlinjerna för handläggningen av dem inför det forum där de slutligt måste avgöras.

Vid vår tillstyrkan av propositionen

i här behandlade avsnitt har reservanterna utgått ifrån att överläggningar beträffande arbetstidens förläggning upptas med företrädare för de anställda och att uttalade önskemål beaktas, då så utan olägenhet kan ske.

Nu görs det i propositionen en åtskillnad på definitionen av förhandlingar och överläggningar. Förhandlingar kan föras i frågor, om vilka avtal kan slutas. Man förutsätter när förhandlingar upptas att också en sådan överenskommelse skall nås, som kan leda till avtal. Ligger arbetstidens förläggning och rätt till annan ledighet än semester inom det område, som omfattas av förhandlingsrätten, förutsättes följaktligen att avtal i frågan skall slutas. När man inte en överenskommelse över hela fältet kan således hela avtalsfrågan vara beroende av att en uppgörelse också träffas i fråga om arbetstidens förläggning.

Man kan väl förutsätta att på de allra flesta områden är detta inte något problem. Överallt där arbetstiden är enhetlig bör det väl inte vara några svårigheter att nå en överenskommelse om förläggningen av arbetstiden. Redan nu brukar man ju i samförstånd träffa överenskommelse om hur arbetstiden skall förläggas. Men man får förutsätta att det kommer att finnas områden, där det kan vara omtvistat huruvida det är möjligt att sluta sådan överenskommelse eller om frågan skall avgöras av arbetsgivaren.

Reservanterna anser att vi i nuvarande situation över huvud taget har mycket liten kännedom om hur dessa frågor reglerats hittills, således om det över hela linjen har skett i samförstånd eller om det finns delade meningar om den förläggning av arbetstiden som har beslutats enbart av arbetsgivaren. Vi känner inte till huruvida det hela fungerat tillfredsställande. Reservanterna anser det inte vara möjligt att i nuvarande situation helt enkelt lagstifta om att avtal skall slutas också beträffande arbetstidens förläggning, särskilt som

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

vi är medvetna om att det på vissa områden inte är möjligt att göra det. Vi förmenar därför att departementschefen har starka skäl för sitt undantagande av den frågan från avtalsrätten.

Enligt 15 § i statstjänstemannalagen och 3 § lagen om tjänstemän hos kommuner m. fl. må tjänstemän delta i strejk endast efter beslut av arbetstagarförening som han tillhör. Oorganiserad tjänsteman är sålunda förhindrad att delta i en i laga ordning tillkommen strejk. Däremot kan han bli föremål för lockout.

I avgivna motioner yrkas att även oorganiserade arbetstagare bör ha rätt att delta i strejk som beslutats av arbetstagarorganisation. Motionärerna anser att arbetsgivarens rätt att tillgripa lockout mot oorganiserade tjänstemän av principiella skäl bör medföra rätt för tjänstemännen att ansluta sig till en i organisationsmässig ordning tillkommen strejk.

Departementschefen har uttalat, att den i propositionen föreslagna ordningen i förevarande avseende är mindre tillfredsställande ur principiell synpunkt. Utskottet har samma uppfattning. En oorganiserad arbetstagare betraktas icke som tredje man i en arbetskonflikt; tvärtom, i regel ställer man krav på honom att han skall avhålla sig från arbete under den tid konflikten pågår. Ett i lagen intaget förbud för oorganiserad tjänsteman att delta i vidtagen strejk skulle sålunda strida mot den på den enskilda arbetsmarknaden numera allmänt vedertagna ordningen att samtliga anställda, som beröres av den tvist som föranlett strejken, är att anse såsom indragna i konflikten, oavsett om de tillhör annan organisation än den som beslutat åtgärden eller om de är oorganiserade.

Utskottet föreslår i anslutning till dessa överväganden en ändring i förevarande avseende, som innebär att även oorganiserad tjänsteman skall ha rätt att ansluta sig till en strejk om den organisation som har beslutat åtgär-

den i fråga förmenar att han bör göra det. Ansvaret för hans deltagande ligger då hos den organisation som beslutat åtgärden. Ändringar blir nödvändiga i flera av de följdförfattningar som är intagna i lagen, men det är som sagt mera följer av den ändring som här föreslås när det gäller 15 §. Även utskottets förslag i 3 §, mot vilket finns reservation, har föranlett ändringar i andra följdförfattningar. Om riksdagen beslutar följa reservanterna blir det följaktligen automatiskt nödvändigt att i dessa delar följa propositionens förslag.

Herr talman! Konstitutionsutskottets förslag sådant det nu föreligger i memorial nr 29 förutsätter att frågor om tjänstemännens rättsställning även i fortsättningen skall gå till konstitutionsutskottet. Men efter vad jag hört har konstitutionsutskottet för avsikt att hemställa om att den delen av konstitutionsutskottets memorial icke bifalles, således då det blir fråga om att konfirmera det beslut som fattats under föregående riksdag. Det skulle innebära att rättsfrågorna kommer att behandlas i samma ordning som de frågor som faller under lagen om statstjänstemännens förhandlingsrätt. Jag har inget att erinra emot att riksdagen fattar ett beslut i den riktningen. Det är kanske principiellt riktigt att frågorna i sin helhet ligger hos samma utskott.

Herr talman! Jag kommer senare att hemställa om bifall till sammansatta konstitutions- och andra lagutskottets utlåtande nr 1 med undantag för 3 §, statstjänstemannalagen, där jag yrkar bifall till den reservation som jag och flera andra ledamöter avgivit.

Herr PETERSSON, GEORG, (s):

Herr talman! Jag hade tänkt säga några ord om det som herr Strand nu anförde — det gäller alltså det vilande grundlagsförslag som behandlades vid föregående års riksdag, då utskottet gjorde ett tillägg till § 38 riksdagsord-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

ningen, innebärande att konstitutionsutskottet skulle handlägga frågor beträffande statstjänstemännens rättsställning.

Vid behandlingen i fjol av de nu vilande grundlagsförslagen anförde civilministern att det kan bli besvärliga förhållanden därigenom att tjänstemannalagen omfattar inte bara statstjänstemännen, utan jämväl kommunaltjänstemännen. Det skulle innebära att en del frågor går till andra lagutskottet, under det att andra, ungefär likartade frågor, behandlas av konstitutionsutskottet. En lösning skulle vara att man regelmässigt skulle arbeta med sammansatt utskott. Det kan inte anses vara tillfredsställande och inte heller ändamålsenligt att arbeta på det sättet.

Detta förslag, som utskottet självt tog initiativ till, var väl närmast förorsakat av att man saknade kännedom om vad lagen skulle komma att slutligen innehålla. Man får väl närmast, som utskottet gjorde, betrakta tillägget såsom en beredskapsåtgärd. När nu lagförslaget är känt och det av detta framgår att det inte finns någon anledning att dela upp ärendena på det här sättet eller att arbeta med ett sammansatt utskott, så skulle jag vilja föreslå att det vilande grundlagsförslaget om ändring av § 38 riksdagsordningen icke måtte antagas.

Jag vill, herr talman, yrka att riksdagen avvisar det förslag som upptas i denna punkt i konstitutionsutskottets memorial nr 29.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Också jag skall yttra mig om det som herr Georg Pettersson, konstitutionsutskottets ärade ordförande, sade några ord om.

Orsaken till att konstitutionsutskottet i fjol föreslog denna förändring var, enligt vad vi i utskottet var överens om, att det, när regeln om statstjänstemännens oavsättlighet nu skall tas bort ur grundlagen, är angeläget att ändå

markera den betydelse som vi tillägger statstjänstemännens ställning i Sverige. Att dessa tjänstemän i Sverige, till skillnad från en hel del andra länder, har en oberoende ställning är ju en av hörnstenarna i vår förvaltning. Utskottet skrev också i detta sammanhang: »Med hänsyn till den konstitutionella betydelse, som denna lagstiftning får, föreslår utskottet att beredningen av dessa lagärenden inom riksdagen tillkommer konstitutionsutskottet.»

Det som civilministern anförde i fjol här i kammaren och det som herr Pettersson nu har sagt var ju känt för utskottet. Jag kan inte förstå att det skulle vara någon olägenhet att frågor, som berör statstjänstemännens rättsställning, remitteras antingen enbart till konstitutionsutskottet eller till sammansatt utskott — vi behandlar ju i denna debatt ett utlåtande från ett sammansatt utskott.

Jag tror att den förändring som har inträtt på socialdemokratiskt håll inte är till gagn för statstjänstemännens ställning i vårt samhälle. Därför yrkar jag, herr talman, att det vilande grundlagsförslaget måtte antagas i sin helhet.

Häri instämde herr *Schött* (h).

Herr GEIJER, LENNART, (s):

Herr talman! Sedan snart 30 år tillbaka har de flesta arbetstagare i detta land haft lagstadgad rätt att genom sina organisationer få förhandla med sina arbetsgivare om löner och andra anställningsvillkor. Förhandlingsöverenskommelserna — kollektivavtalen — har fått särskild rättskraft genom kollektivavtalslagen. Med förhandlingsrätten har varit förenad en rätt till ekonomiska påtryckningsåtgärder, d. v. s. strejk och lockout.

I lagstiftningen har man dock ställt statens och kommunernas tjänstemän åt sidan. De har hittills endast haft en petitionsrätt, d. v. s. en rätt att framföra synpunkter, men stat och kommun har formellt sett haft beslutanderätten.

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

Trots lagstiftningens njuget mot stats- och kommunaltjänstemän har det, som vi alla vet, vuxit fram en form av förhandlingar och överenskommelser som faktiskt, men inte formellt, har haft samma verkan som överenskommelserna på övriga områden. Allteftersom åren gått har diskrepansen mellan lagstiftningen och verkligheten blivit allt större — och stats- och kommunaltjänstemännens organisationer har sedan ett par decennier påyrkat likställighet med övriga arbetstagare. De utredningar som arbetat med frågan har till att börja med inte lyckats klara de många komplicerade problem som därvidlag har uppkommit. Allehanda föreställningar om det allmännas »höghetsrätt», en term med ett dunkelt förflutet i gångna tiders samhällsskick, har legat hindrande i vägen, likaså farhågorna att en förhandlingsrätt här skulle medföra en förlust av den värdefulla oavsättlighetsprincipen.

Här kan verkligen appliceras uttrycket, att traditionerna från gångna släkten har tryckt som en mara på de levandes hjässor.

Först på 1960-talet har slöjorna skingrats, och det har visat sig att lösningen legat snubblande nära. Man har bara behövt, såsom herr förste vice talmannen påpekat, tillämpa den regeln som sedan länge gällt på den privata arbetsmarknaden, att strejk inte bryter anställning, en regel som för övrigt den ärade ledamoten av denna kammare herr Undén för mer än 50 år sedan gjorde sig till tolk för och som på 1930-talet slog igenom på den privata arbetsmarknaden. Innebörden är att anställningen kan bestå även under strejk, och oavsättligheten är kvar.

Denna insikt jämte ett okonventionellt grepp av statsrådet Lindholm har nu lett till den lagstiftningsprodukt som vi i dag skall ta ställning till.

När statsrådet Lindholm år 1962 kallade samman företrädare för de fyra huvudorganisationerna på det statliga området kom bollen i rullning. Organi-

sationsrepresentanterna avgav försäkran om villighet att på frivillig väg medverka till förhindrande av samhällsfarliga konflikter. En arbetsgrupp tillsattes inom civildepartementet för att utarbeta förslag med utgångspunkt från principen: likställighet med övriga arbetstagare. Samtidigt som arbetsgruppen framlade sitt förslag i september 1963 träffades ett preliminärt huvudavtal mellan staten och organisationerna, som bl. a. innebar att samhällsfarliga konflikter skulle bli föremål för förhandling på samma sätt som på den privata marknaden.

I stort sett innebär det förslag som här framlagts en kodifiering av det förhandlingsystem som under årens lopp utvecklats. Jag vågar påstå att samtliga berörda löntagarorganisationer hälsar förslaget med största tillfredsställelse. Det kan också understrykas, att förtjänsten härav i stor utsträckning tillkommer statsrådet Lindholm personligen. Särskilt vill jag peka på det föredömliga sätt på vilket den ömtåliga frågan om frikretsen, d. v. s. frågan om de högre statstjänstemännens rätt att vara organiserade, har lösts. I åtskilliga ömtåliga frågor har kommit till stånd en för alla parter tillfredsställande lösning.

Efter att ha målat denna ljusa bild måste jag dock konstatera, att lika väl som solen har sina fläckar finns det också sådana i den föreliggande propositionen. Den främsta, som jag här skall uppehålla mig vid, gäller den fråga som herr förste vice talmannen redan har berört, nämligen begränsningarna i rätten att förhandla och träffa avtal. För att klargöra ståndpunkten härvidlag måste jag först erinra om att sådana begränsningar icke föreligger för övriga arbetstagare enligt 1936 års lag om förenings- och förhandlingsrätt. Det har också under arbetets gång ifrågasatts om det skulle vara behövligt med sådana inskränkningar för stats- och kommunaltjänstemännen.

Det kan i detta sammanhang för kam-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

marens ledamöter vara av värde att jag upplyser om att arbetsdomstolens förre ordförande i sitt yttrande över den s. k. Ekblomska utredningen år 1960 formulerade sin ståndpunkt på följande sätt. Han framhöll att arbetsgivarna på den privata arbetsmarknaden utan stöd av lag kunnat tillvarata sitt intresse av att behålla vissa ämnen åt sitt ensidiga bestämmande, och han ifrågasatte om inte staten skulle ha samma möjligheter att utan stöd av lagstiftning hävda utslutande bestämmanderätt inom de områden där en sådan var motiverad av hänsyn till speciella samhällsintressen.

Också Svenska arbetsgivareföreningen ifrågasatte, om inte staten som arbetsgivare kunde förbehålla sig bestämmanderätt utan att man behövde inskriva detta i lagstiftningen.

I såväl departementspromemorian som propositionen har emellertid avsevärda begränsningar i förhandlingsrätten genomförts. Då man här frångår den allmänna princip, som gäller i vårt land enligt 1936 års lag, är det naturligtvis viktigt att det finns en stark motivering för undantagen. I departementspromemorian sägs det, att undantagen betingas av stats- och förvaltningsrättsliga grundsatser. Vidare framhålles följande: »Det allmännas möjligheter att hävda offentligrättsliga intressen synes inte böra bero av i vad mån statens förhandlingsorgan lyckas vid förhandlingsbordet förbehålla sig bestämmanderätten i hithörande frågor.»

Departementschefen har i propositionen anslutit sig till detta och säger utöver vad som anföres i departementspromemorian, att han anser att i lag bör meddelas förbud mot avtal om den offentliga tjänsteorganisationens utformning, offentlig myndighets arbetsuppgifter samt ledningen och fördelningen av arbetet inom myndigheten.

Löntagarorganisationerna har accepterat denna princip att man i lag skall göra inskränkningar i förhandlingsrätten — även om det naturligtvis skett med tvekan — men därvid samtidigt

understrukit att dessa inskränkningar inte får göras i vidare mån än som betingas av stats och kommuns erkända rätt att leda och fördela arbetet, handha affärsledningen och svara för företagsorganisatoriska frågor.

Dit, men inte längre, kan man följa departementschefen.

I propositionen har emellertid departementschefen enligt min uppfattning gått utöver den gräns, som löntagarorganisationerna här uppsatt, när han föreslagit att avtal inte skall få träffas om arbetstidens förlängning eller rätt till annan ledighet än semester. Dessa båda frågor hör nära samman med de ekonomiska villkoren, och löntagarorganisationerna har därför bestämt motsatt sig att de frågorna skall bli föremål för arbetsgivarens ensidiga bestämmande.

Vilka skäl har då angivits för att man inte skall få förhandla om dessa bägge frågor? Departementspromemorian är synnerligen fåordig. Där sägs endast: »Vad särskilt beträffar arbetstidens förläggning har det ansetts av vikt att Kungl. Maj:t och myndigheterna äger bestämma därom.»

Vem som ansett att det skulle vara av vikt får man inte något svar på.

Löntagarorganisationerna har i sina remissyttranden reagerat kraftigt, vilket föranlett departementschefen att mer utförligt uppehålla sig vid frågan. Hans motivering kan sammanfattas i tre punkter. För det första framhåller han att arbetsgivarna på den privata arbetsmarknaden »ej sällan» förbehållit sig bestämmanderätten i dessa frågor. För det andra säger han, att det inte bör komma i fråga att den offentlige arbetsgivaren avhänder sig bestämmanderätten när det gäller arbetstidens förläggning på vissa områden. Han nämner försvaret, sjukvården, socialvården och kommunikationsväsendet. Då återstår ju ett mycket stort område, där det tydligen inte heller enligt departementschefen kan föreligga några risker att medge förhandlingsrätt. Men detta mo-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

tiveras, för det tredje, med att det inte är möjligt att göra skillnad mellan olika förvaltningsområden.

När det gäller den andra frågan — förbud att avtala om annan ledighet än semester — har jag inte i departementspromemorian eller i propositionen kunnat över huvud taget finna någon motivering för ställningstagandet.

Vilken motivering har då löntagarorganisationerna haft för sitt önskemål att få förhandla om dessa frågor? Jag skall tillåta mig att ge några citat — i yttrandena finns nämligen såvitt jag förstår en saklig motivering för önskemålet — och börjar med vad statstjänarkartellen anfört.

Efter att ha refererat vad som sägs i departementspromemorian förklarar kartellen, att dessa frågor om arbetstidens förläggning och rätt att avtala om annan ledighet än semester enligt kartellens mening skall tillhöra avtalsområdet. Till det fogar man, vilket i sammanhanget är betydelsefullt, att arbetstidens förläggning måste anses ha lika stor betydelse för de anställda som övriga delar av arbetstidsområdet, nämligen arbetstidens längd och de allmänna reglerna för arbetstidens uttalande. Sedan tillägger man — vilket kan anses innebära ett tillmötesgående till de synpunkter som framförts mot förslaget — att kartellen är medveten om att inom sådana områden, där tjänstgörings- och turlistor förekommer, det kan vara nödvändigt för ett upprätthållande av driften eller verksamheten att det slutliga avgörandet ligger hos myndigheten. Men detta är ju en fråga som man kan förhandla om och i avtal fastställa, och kartellen har uttryckligen förklarat att man är beredd att på särskilt känsliga punkter medge undantag.

I TCO:s yttrande sägs, att TCO inte finner det rimligt att fränhända organisationerna rätt att förhandla och träffa avtal i frågor om arbetstidens förläggning. De hänger intimt samman

med förhandlingarna om löne- och anställningsvillkoren i övrigt, och det synes alldeles nödvändigt att de kan bli föremål för förhandling och avtal. Hit hörande frågor måste således enligt TCO:s bestämda mening hänföras till kollektivavtalsområdet. Även TCO gör den distinktionen att frågor, som avser bestämmande av dagar och tider för öppethållande för allmänheten samt förskjutning av arbetstid vid särskilt tillfälle, givetvis må kunna undantagas; men sådana undantag kan göras inom kollektivavtalets ram.

Beträffande rätt till annan ledighet än semester kan TCO inte finna några skäl för en begränsning av avtalsområdet. Det har en direkt anknytning till spörsmålen om de ekonomiska villkoren vid olika slag av ledighet. En inskränkning i rätten att träffa avtal om exempelvis utvidgning av, inskränkning i eller införande av rätt över huvud taget att erhålla en avsevärd ledighet och omfattningen av sådan ledighet måste i förhandlingssammanhang medföra direkt orimliga konsekvenser. Liknande synpunkter anföres av SACO.

Nu kan man naturligtvis säga, att löntagarorganisationerna här är parter i målet — det gäller ju en ren intresseavvägning. Man kan därför fråga hur övriga remissinstanser har ställt sig.

Jag vill här endast omnämna arbetsdomstolens ordförande, därför att denne ju i sådana här frågor får anses besitta en alldeles speciell sakkunskap. Arbetsdomstolens ordförande ifrågasätter, om inte avtal skulle kunna träffas om t. ex. regler för skiftarbete. Han anser också att det ytterligare bör övervägas, om man inte i vissa fall borde få träffa avtal om rätt till annan ledighet än semester, t. ex. regler om ledighet för havandeskap och barnsörd eller för facklig verksamhet.

En annan viktig faktor i detta sammanhang för arbetsdomstolens ordförande in i bilden, när han framhåller, att den föreslagna begränsningen av

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

avtalsområdet kan medföra ovisshet rörande gränsdragningen. Detsamma framhåller för övrigt Svea hovrätt.

Om frågan om arbetstidens förläggning föres till avtalsområdet, finns all anledning antaga, att man på vissa områden kommer att vid förhandlingarna avstå från att ställa anspråk när detta är betingat av speciella förhållanden t. ex. på de områden som har uppräknats i propositionen och — föreställer jag mig — även på det område som förste vice talmannen nämnde, nämligen skolväsendet. Därmed undanröjes departementschefens farhågor i detta avseende. Hans påstående att det inte skulle vara möjligt att göra en skillnad mellan olika förvaltningsområden kan kanske vara riktigt, om man i lag gör en gränsdragning, men det kan inte möta några svårigheter om man i kollektivavtal gör en sådan avgränsning, eftersom kollektivavtalet ju i detta sammanhang är ett betydligt smidigare instrument än lagstiftningen.

Vad beträffar förbudet mot att förhandla om rätt till annan ledighet än semester ställer man sig frågan, varför man inte skulle få förhandla och träffa avtal om ledighet för havandeskap och barnsbörd, för studier, för enskilda angelägenheter av vikt, för deltagande i facklig verksamhet etc. Man skall nämligen dessutom ha rätt att förhandla om ersättning vid sådan ledighet, och man frågar sig då, hur det i praktiken skall gå att hålla isär det ena från det andra.

Det är alltså i huvudsak två skäl, som kan framföras för utskottets ståndpunkt. Det första är att hithörande frågor materiellt sett *inte* hör till den krets av frågor, som man på det privata området av hävd har brukat förbehålla arbetsgivarna. Det andra skälet är att man, om man i lag stadgar dessa inskränkningar, hamnar i ett läge, där svåra gränsdragningsproblem kan uppstå med åtföljande risk för att ingångna kollektivavtal helt eller delvis kan förklaras ogiltiga.

Herr talman! Jag har full förståelse för att departementschefen här har haft att tillvarata statens och kommunernas intresse såsom arbetsgivare och att det med den utgångspunkten kan vara naturligt, att man vill förbehålla till arbetsgivarens ensidiga bedömande så många frågor som möjligt. Jag tycker dock att departementschefen, när det nu har funnits majoritet i utskottet för att de här behandlade frågorna skulle få bli föremål för avtal, i sin egenskap av arbetsgivare i detta läge ju borde kunna finna, att de farhågor som han har givit uttryck åt inte skall behöva leda till några farligheter om riksdagen skulle bifalla utskottets förslag.

Herr KÄLLQVIST (fp):

Herr talman! Liksom herr förste vice talmannen kommer jag inte att beröra de på föredragningslistan upptagna betänkandena från konstitutionsutskottet utan endast nämna någonting om sammansatta konstitutions- och andra lagutskottets utlåtande nr 1. Detta utskottsutlåtande gäller, som vi nyss hörde, den i proposition nr 60 föreslagna reformen av de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt.

Låt mig då först få konstatera att det är med mycket stor tillfredsställelse, såsom tidigare har framhållits, man ser att de berörda grupperna av tjänstemän nu har erhållit en förhandlingsrätt, som också medför viss rätt till stridsåtgärder. Man kan emellertid lägga märke till att statstjänstemännen fortfarande kommer att intaga en viss särställning då det gäller vissa frågor, eftersom de ju tillhör den offentliga verksamheten. Det kan alltså observeras att det framlagda förslaget kan leda till stridsåtgärder, d. v. s. lockout eller strejk.

Herr Geijer har i sitt anförande ingående motiverat vad utskottet har föreslagit på vissa punkter, och jag skall bara helt kort kommentera några få avsnitt.

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

Alla parter förutsätter ju nu att överenskommelse skall kunna träffas genom överläggningar och förhandlingar, och därmed måste man väl säga att stridsåtgärder, som ju tidigare var ganska vanliga, nu skjutits åt sidan. Man kan alltså förutsätta att de olika parterna klargör sin situation, de förhållanden de arbetar under och de möjligheter de har att gå varandra till mötes. Därigenom besparas ju båda parter svårigheter och ekonomiska förluster. Man får inte heller bortse ifrån att om överenskommelse har skett det också kan betyda någonting för tredje man och i det här sammanhanget också för samhället.

Utskottets arbete har präglats av god vilja till samarbete, och man har också försökt att sammanjämka olika uppfattningar. Detta har tagit sig uttryck i att endast en enda reservation har avgivits. Dessutom finns ett par särskilda yttranden, som ju inte kan bli föremål för något bifallsyrkande.

Det är alltså endast på en punkt som det föreligger en reservation, och den gäller, som vi nyss hörde, arbetstidens förläggning och rätten till ledighet utanför semester. Enligt reservationen skulle alltså dessa angelägenheter undantagas från möjligheter till avtal.

Tjänstemännens organisationer har klart sagt ifrån, att frågor om arbetstidens förläggning och ledighet utanför semester måste höras ihop med de frågor som blir föremål för avtal, det vill säga löner och dylikt. Skulle man alltså inte ha avtalsrätt i dessa frågor, så skulle ledighet t. ex. under havandeskap och barnsörd och även ledighet för enskild angelägenhet av vikt icke kunna bli föremål för avtal, och det blir utan tvekan en försämring i vad som nu gäller för tjänstemännen, både de kommunala och de statliga.

Hela detta frågekomplex vilar nu, som jag nyss sade, på det förhållandet att man räknar med att kunna komma överens. Detta har statsrådet klart deklarerat i propositionen, och jag in-

stämmer helt i detta. Däremot anser jag att det är litet underligt att statsrådet inte har tagit konsekvenserna av det konstaterandet. Då det gäller de offentliga arbetsområdena kan det givetvis finnas vissa känsliga områden, men även där får man väl förutsätta att det, med hänsyn tagen till samhället och dess funktioner, från arbetstagarsidan kan visas förståelse för vad stat och kommun skulle kunna kräva. Man har ju arbetat under den förutsättningen, och då tycker jag också att man skall ta konsekvenserna.

Den kontakt mellan arbetstagare och arbetsgivare som avtalet innebär är alltså i lag grundad, men det finns också andra former av kontakter. Man har kallat detta för överläggningar. Från statstjänstemannaorganisationernas sida har det framförts krav på att rätt till överläggningar skulle införas i lag. Under utskottsbehandlingen har vi noga prövat detta och kommit till det resultatet, att det strängt taget är onödigt att lagfästa den rätten. Utskottet anser att det är helt naturligt att parterna i vissa frågor som inte faller under avtalsrätten skall kunna överlägga. Också departementschefen har klart och tydligt sagt ifrån att han förutsätter att så skall kunna ske. Kanske skulle överläggningsrätten, om den lagfästes, kunna komma i kollision med den rätt till avtal som ju lagen säger att man har.

Utskottet hoppas alltså att dess skrivning skall ge anledning till att både stat och kommun tillmötesgår tjänstemän och övriga anställda, så att man får överläggningar rörande vissa bestämda områden vilka *inte* faller under avtalsrätten.

En annan punkt som vi diskuterade i utskottet var de oorganiserades rätt att delta i konflikt. Därvidlag har skrivningarna varit olika, men vi fastnade till slut för den som herr Lennart Geijer här redogjort för, nämligen att det är den organisation som har beslutat om stridsåtgärd som skall avgöra om oorganiserade skall delta i strejk eller

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

icke. Vi tror att detta kommer att fungera. En oorganiserad som med den stridande organisationens medgivande deltar i en konflikt skall alltså icke kunna åtalas för tjänstefel, om det förslaget går igenom.

I motioner har också föreslagits att frågan om arbetsdomstolens sammansättning skulle tas upp, och man har framfört ett förslag om att en viss organisation skulle få representant i arbetsdomstolen. Utskottet har mycket noggrant prövat dessa möjligheter men ansåg sig icke kunna tillstyrka motionerna, eftersom det där vart sagt att en viss organisation skulle vara representerad i domstolen. Vi menar alltså att frågan om arbetsdomstolens sammansättning ändå kan komma fram i ett annat senare sammanhang.

På denna punkt har jag och en del av utskottets ledamöter ett särskilt yttrande som man återfinner på s. 73 i utlåtandet. Vi säger där att »därest utvecklingen skulle visa att behov föreligger av en översyn av reglerna om arbetsdomstolens sammansättning torde frågan därom upptas senare».

Under överläggningarna fick vi också klart för oss att de representanter, som vissa organisationer hade i arbetsdomstolen, aldrig deltog i avgöranden av mål som rörde denna organisations medlemmar.

Till sist, herr talman, har några av oss också avgivit ett särskilt yttrande beträffande beredskapslagen. Den frågan har nu diskuterats och den har varit uppe tidigare under situationer, då det kanske varit angeläget för samhällsfunktionerna att en sådan lag funnits till. Nu har man från tjänstemannaorganisationerna icke önskat detta. Det är möjligt att vi nu inte är beredda att så att säga beställa en sådan lag, men å andra sidan är det alldeles nödvändigt att frågan observeras. Jag tror att tjänstemannaorganisationerna bör titta närmare på den frågan. Det kan nämligen hända, då en sådan lag tillfälligt stiftas, att vissa grupper blir särskilt

utsatta. Vi anser därför, herr talman, att det vore bättre att man uppmärksammade frågan och att man eventuellt skulle kunna få något av en beredskapslag, så att man inte behövde stifta en lag för varje särskilt fall.

Jag har inte velat gå in på de olika detaljerna närmare eftersom, vilket jag nyss nämnde, herr Geijer här utförligt motiverat utskottets mening. Jag vill till sist endast till förste vice talmanen ge mitt erkännande för det sätt, på vilket arbetet skett inom utskottet. Det har skett under lugn, och vi har tillförts mycken sakkunskap från ordförändens sida samt givetvis även från medlemmarnas. Det har gjort att detta utskottsutlåtande har fått en sällsynt endrätligt prägel.

I detta anförande instämde herr *Billman* (fp).

Herr statsrådet LINDHOLM:

Herr talman! Det förslag till reglering av förhandlingsrätten för i offentlig tjänst anställda, som i dag behandlas av riksdagens kamrar, bygger i allt väsentligt på de erfarenheter man har vunnit på detta område under gångna år. Om man blickar tillbaka på de förhållanden, som tidigare var rådande i statsförvaltningen, var det ju ursprungligen en avdelning inom finansdepartementet som handlade statstjänstemännens löner och anställningsvillkor. De frågor som berörde tjänstemännen handlades på exakt samma sätt som övriga angelägenheter inom statsförvaltningen. Personalorganisationerna hade i bästa fall möjlighet att genom petitioner dels i finansdepartementet och dels hos de enskilda riksdagsmännen ge uttryck åt sina önskemål.

Med civildepartementets inrättande var det inte enbart en organisatorisk förändring som vidtogs, utan man knöt i sitt beteendemönster gentemot organisationerna även an till det som förekommer på den enskilda sektorn. Om man vill bedöma förändringarna i sta-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

tens beteendemönster kan man kanske bäst göra det genom att studera de direktiv till 1949 års tjänsteförteckning, som dåvarande finansministern Wigforss utfärdade. Det var såvitt jag har kunnat finna första gången i statsförvaltningens historia, som en kommitté fick i uppdrag att träffa förhandlingsuppställning med personalorganisationerna. Tidigare kommittéer hade ju framlagt förslag, som i vanlig ordning remitterats till myndigheterna och berörda organisationer för att slutligen ensidigt handläggas av Kungl. Maj:t och riksdagen.

Med de nya direktiven bands utredningen på ett helt annat sätt; den bands främst till att försöka träffa förhandlingsuppställning. Den första produkten från denna tjänsteförteckning behandlades i riksdagen 1952. Där uppstod då en ganska intressant diskussion om hur man skulle behandla förhandlingsprodukten — om man skulle ta den på det sätt, som varit traditionellt när riksdagen var suverän att behandla de olika detaljerna eller ej. Vi hade en intressant diskussion inom statsutskottet om hur vi skulle handlägga denna fråga. Å ena sidan ville vi givetvis beakta riksdagens suveränitet, men å andra sidan menade vi att tiden hade gått så långt och utvecklingen var av sådan art, att det fanns anledning att bejaka önskemålen från personalorganisationerna att genom förhandling träffa uppställning om sina lönevillkor.

I den diskussionen kom vi fram till en kompromiss, där vi tillgodosåg båda dessa önskemål. Vi sade oss att vi skulle göra en totalprövning av förhandlingsprodukten. Om den totalt sett kunde anses ur ekonomisk synpunkt godtagbar var vi beredda att tillstyrka densamma. Om den var alltför dyrbar kunde vi skicka den tillbaka för nya förhandlingar.

Detta var enkelt uttryckt grundvalen för det resonemang som fördes. Helt naturligt gick vi igenom förslagets olika detaljer för att se efter att det inte

hade alltför stora skönhetsfläckar, som i och för sig kunde påverka bedömningen. Den praxis som vi då utarbetade har sedermera godtagits av riksdagen. Riksdagen har regelmässigt gjort en totalbedömning och därefter accepterat förhandlingsuppställningarna.

Men dessa nya principer saknade ju stöd i gällande lag och författning. I 1936 års lag om förenings- och förhandlingsrätt är det ju ett undantag gjort för i offentlig tjänst anställda. I botten på umgänget med organisationerna ligger egentligen 1937 års kungörelse, men den gav i stort sett ingenting mer ur rättslig synpunkt åt personalorganisationerna än en form av petitionsrätt. Alltjämt förbehöll sig staten en ensidig beslutanderätt.

Vid sidan av detta har emellertid förhandlingsförfarandet utvecklats och jag vågar säga anpassats i mycket stor utsträckning till det som råder på den enskilda sektorn. Om jag bortser från nyttjandet av stridsmedlen — strejk och lockout — tror jag inte att det förhandlingsförfarande som utvecklats på det statliga området skiljer sig på något sätt från det som förekommer på den enskilda sektorn. Det har också under årens lopp markerats ytterligare att statstjänstorganisationerna bör genom förhandlingsuppställningar ha ett vidgat inflytande på sina löne- och anställningsvillkor. Jag vill erinra om en punkt i uppställningen 1956, där man intog en bestämmelse om att de som utkvitterade överskottet på den förhandlingsuppställningen samtidigt underkastade sig ändringsskyldighet i pensions- och avlöningsreglementena under förutsättning att ändringen byggde på en förhandlingsuppställning med personalorganisationerna. Den punkten godkändes också av riksdagen.

I verkligheten har man därmed förpliktat sig att icke vidta ensidig ändring i pensions- och avlöningsreglementena, utan förutsättningarna för att en ändring skall ske är att den bygger på en förhandlingsuppställning som är god-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

tagen av personalorganisationerna. Därmed har man ju också markerat viljan att genom fria förhandlingar träffa uppgörelse.

Om man ser på den utveckling, som har ägt rum på detta område, kanske man frågar sig: Men behövs det då en speciell lagstiftning? Kan man inte anse att den nuvarande formen helt och fullt täcker det behov av förhandlingsförfarande, som en personalorganisation kan önska, alldenstund man i nuläget har möjlighet att på olika områden agera i stort sett — bara med en viss begränsning — som man gör på den enskilda sektorn?

Ja, det finns ett mycket starkt behov av att rättsställningen i förhandlingsförfarandet regleras, och det är därför som jag hela tiden varit intresserad av att få fram en lagstiftning, genom vilken man kan reglera umgänget med personalorganisationerna. Hela den praxis, som har utvecklats undan för undan under de gångna femton år som civildepartementet har funnits till, saknar nämligen stöd i lag och författningar. Den bygger i allt väsentligt på ett gentlemen's agreement, och det vitsordet skall jag gärna ge personalorganisationerna, att om vi träffat en uppgörelse om vissa ting, så har de också i mycket hög grad eftersträvat att fullfölja uppgörelsens innehåll.

Vid sidan av denna praxis har det också pågått utredningar som siktat till att lagligt reglera förhandlingsförfarandet. Vi hade först 1948 års förhandlingsrättskommitté. När dess betänkande avlämnades, rönnte det mycken kritik i de olika remissinstanserna. Jag vill bara erinra om statens lönenämnds remissvar som var enhälligt och där man på ett totalt punkter förordade ytterligare utredning innan förslaget lades till grund för en lagstiftning. Då statens lönenämnd är sammansatt av representanter för dels riksdagen, dels verkmyndigheterna och dels personalorganisationerna, kan man säga att nämnden på sitt sätt representerade

hela det fält som utgjorde remissinstans för dessa frågor. Det visade sig ju också, att övriga remissinstanser i stort sett anförde synpunkter som överensstämde med dem som lönenämnden hade anfört.

Dåvarande civilministern Lingman tillkallade då förre landshövdingen Ekblom för att verkställa en överarbetning av remissvaren. I den överarbetningen kom Ekblom till ungefär samma resultat som statens lönenämnd, och sedermera uppdrog jag åt honom att fullfölja utredningen.

Det av honom avlämnade betänkandet rönnte en betydligt gynnsammare behandling i remissinstanserna, men på en punkt var remissinstanserna ingalunda beredda att tillstyrka hans förslag. Det var på den punkt där han förordade att man inom den statliga sektorn skulle göra en gränsdragning var man kunde tillåta och icke kunde tillåta tillämpandet av stridsmedel. Hans förslag innebar att detta skulle regleras i anställningsformen. Personligen ansåg jag att det var utomordentligt svårt att göra en sådan reglering — en mening som även lagrådet har delat. Inför den situationen fanns det ju olika ting att välja på. Det problem, som tidigare utredningar egentligen hade strandat på, var den anställningsform som fanns i statsförvaltningen, nämligen ordinarieskapet, och som icke ansågs vara förenlig med full förhandlingsrätt.

Vid de resonemang som jag senare förde med dels organisationerna och dels experter utkristalliserades slutligen en mening, som i sak innebar att man skulle kunna lösa detta problem — som tidigare utredningar inte hade funnit fullbordade lösningar på — genom att i en särskild lag, i en tjänstemannalag dispensera från ordinarieskapets förpliktelser vid legal konflikt. Som stöd för den meningen kunde anföras utslag inom såväl arbetsdomstolen som högsta domstolen, där det förekommit ett mål som gällde anställda som av-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

skedats därför att de deltagit i legal konflikt. Båda dessa domstolar har i sina domslut förklarat att legal konflikt icke bryter rätten till anställning, och därmed hade vi en grundval att bygga vidare på. Detta arbete har sedermera slutförts och har också, som är bekant för kammaren, vunnit en betydande anslutning hos de olika remissinstanserna.

Förslaget innebär alltså att man nu skulle kunna ge en laglig reglering åt den praxis, som har utvecklats i omgåendet med personalorganisationerna. Jag tror att vi här skulle kunna begagna oss av ett uttryck, som låter som en paradox, nämligen att den som förlorar tid, vinner tid. Vi har förlorat tid när det gäller beslut om fullständig förhandlingsrätt, men å andra sidan har vi under den tiden vunnit en betydande erfarenhet, som gör det möjligt att utforma lagen på ett sådant sätt att den tillgodoser berättigade anspråk.

Jag skall kanske också tillägga att Sverige är, såvitt jag vet, den första stat som helt och fullt reglerar dessa frågor för de statsanställda. Israel har en viss, men begränsad förhandlingsrätt för statstjänstemän. Därutöver förekommer mig veterligt ingen lagstiftning som ger de statsanställda fullständig förhandlingsrätt.

Det är klart att man, när man på den statliga sektorn skall anpassa till en fullständig förhandlingsrätt, möter problem av en helt annan art än dem som man möter på den enskilda sektorn. Detta har också framgått av den diskussion som här förts tidigare i dag. Av herr Geijers inlägg framgick med all önskvärd tydlighet att han i sitt betraktelsesätt helt hade byggt på de förhållanden, som råder på den enskilda sektorn, i det att han menade att man på den statliga sektorn i vissa avseenden borde helt och fullt anpassa sig. Men själva strukturen av den statliga sektorn — vilket även herr Geijer måste erkänna var fallet — innebär att man inte kunde helt och fullt förfara på det

sätt han önskade på vissa punkter, utan att det även där fordrades ett visst ensidigt handlande, om jag fattade honom rätt.

Utskottet har i sin i stort sett välviliga behandling av propositionen tagit upp till behandling en del spörsmål, som jag med några ord vill beröra. Utskottet har begärt en översyn av begreppet tillsättning av tjänst. Utskottet för ett resonemang som går ut på att en lönegradsändring icke ändrar tjänstens identitet. Jag tror att utskottet på den punkten har tagit väl lätt på problemet, ty en ändrad lönegradsplacering innebär inte alla gånger att tjänsten förblir oförändrad. Det finns många olika motiv bakom de lönegradsförändringar som sker. Vi har givetvis den traditionella marknadslöneanpassningen, vi har en bättre uppskattning av tjänsten, som kan motivera en lönegradsförändring, och vi har en hel grupp av tjänster som är identiska och som flyttas upp i högre lönegrad. I dessa fall är det givetvis inga större problem. Men sedan finns det tjänster som förändrar karaktär genom att en del av arbetsuppgifterna tas bort och genom att nya arbetsuppgifter kommer till. Då är inte längre tjänstens gamla identitet kvar, och då har vi regelmässigt ett ansökningsförfarande.

Vidare finns det tjänster som ansetts ha varit alltför lågt värderade och på grund därav vid utannonserandet inte varit tillräckligt attraktiva för att man skulle få den kvalificerade arbetskraft som man egentligen behöver för fullgörandet av arbetsuppgifterna. Detta är i och för sig en ganska vanlig motivering när det gäller enstaka tjänster i statsförvaltningen. Det går därför kanske inte — som utskottet föreställer sig — att enbart begränsa det hela till att vad som ägt rum är en enkel lönegradsförändring, som icke påverkar tjänstens identitet. Jag har velat markera detta med anledning av utskottets skrivning på denna punkt.

På en annan punkt har utskottet fö-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

retagit en förändring i propositionen. Utskottet ger nämligen de oorganisera- de rätt att delta i konflikt som är be- slutad av arbetstagarorganisation. Jag vill bara med några ord motivera det förslag som har framlagts. På den stat- liga sektorn är det ju en mängd olika organisationer som uppträder. När det gäller beviljandet av full förhandlings- rätt, har remissinstanserna också tagit upp de problem, som här uppstår. Jag vill erinra om att arbetsdomstolens ord- förande har anslutit sig till den utform- ning jag föreslagit. Likaså har en ma- joritet inom lagrådet förordat densam- ma, och personalorganisationerna har lämnat den utan erinran. Det finns små organisationer som står utanför en hu- vudorganisation, som kan agera och med stöd av utskottets skrivning kan- ske skapa vissa problem.

Vidare har vi gränskonflikterna mel- lan organisationerna, som innebär att en viss kategori kan vara organiserad i två olika huvudorganisationer med olika intressen. Dessutom föreligger otvivelaktigt det förhållandet, att vissa äldre statstjänstemän i hela sitt betrak- telsesätt känner sig främmande för tan- ken att vidta stridsåtgärder.

Jag har alltså velat redovisa att det här finns åtskilliga sakskaäl för den for- mulering som förekommer i proposi- tionen, men det är också riktigt att ut- skottet på den punkten kan presentera sakskaäl för sitt ställningstagande. Jag skulle vilja säga att det är en avväg- ningsfråga vilket intresse man helst skulle vilja tillgodose.

Jag skall på denna punkt inte oppo- nera mig mot utskottets förslag till skrivning. Jag har endast velat redo- visa att skäl också kan anföras för propositionsförslaget — skäl som har stöd hos instanser, vilka kanske mer markerat än folk i allmänhet har syss- lat med denna problematik.

Däremot ser jag betydligt allvarigare på utskottets ändring när det gäller för- läggningen av arbetstid och annan le- dighet än semester. I detta avseende

har utskottet föreslagit, att under det avtalsfria området skall hänföras även frågan om arbetstidens förläggning. Jag undrar om utskottsmajoriteten helt och fullt har tänkt igenom den problema- tik, som man här möter. Vi bör ju ändå erinra oss att det på arbetsmarknaden i stort icke förekommer förhandlings- uppgörelser i frågor om arbetstidens förläggning. Däremot förekommer det överläggningar om hur arbetstiden skall förläggas. På den statliga sektorn blir ju problematiken om arbetstidens för- läggning mera markerad än på den en- skilda sektorn. Statsverksamheten är till väsentlig del en serviceverksamhet för människorna. Staten skall tillhanda- hålla service på olika områden, och därför måste ju verksamheten vara det väsentliga. Förutsättningen för verk- samhetens bedrivande är i väsentlig grad beroende av arbetstidens förläg- gning. Skulle man övergå från den över- läggningsform som hittills har använts, jag vågar påstå med betydande fram- gång — jag har inte hört några klagomål på den punkten från de anställ- das sida, utan myndigheterna har i den utsträckning det varit möjligt beaktat de synpunkter som personalrepresen- tanterna framfört, då man diskuterat arbetstidsförläggningsfrågorna — så finner jag det för min del helt natu- rligt att myndigheterna så långt som möjligt beaktar de synpunkter som an- föres i anslutning till överläggningarna om arbetstidsfrågorna. Samtidigt bör det vara fullt klart, att förläggningen inte får bli av sådan art, att den verk- samhet man har att bedriva försvåras för myndigheten. Jag kan ta ett exem- pel: vi har ju service genom transport på statens järnvägar. Kommunikations- tabellen skall presenteras med vissa ti- der, men om man, innan man gör upp kommunikationstabellen måste ha en förhandlingsuppgörelse om arbetstidens förläggning, uppstår väl, såvitt jag kan förstå, enorma problem att genomföra en tillfredsställande service åt allmän- heten på detta område.

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

Om vi som exempel tar vårdområdena, t. ex. sjukvården, är det väl också där uteslutande fråga om service åt människorna — en service som skulle äventyras, om man inte kan få förläggningen av arbetstiden så, att den passar med hänsyn till arbetsuppgifterna.

Även på försvarets område möter vi betydande svårigheter. Vilka förutsättningar har exempelvis överbefälhavaren att pröva hållfastheten i försvarets kuppberedskap, om han före ett prov måste ha en förhandling med personalorganisationerna om förläggning av arbetstiden under kuppberedskapen, ty det är ju också en fråga om arbetstidens förläggning. Vart jag än vänder mig, möter jag problem som jag inte kommer förbi, om statsorganen skall kunna fullgöra sina funktioner. På undervisningsväsendets område möter jag dem i en mångfald olika skiftningar. På landsbygden är det ganska vanligt att man har skolskjutsar, till vilka man anpassar skolgången för eleverna. När man upprättar schemat för barnens undervisning är de pedagogiska synpunkterna och hälsosynpunkterna dominerande. Vart jag än vänder mig i statsförvaltningen, möter jag betydande problem för statens möjlighet att fullgöra sin service, om man överlämnar dessa ting till ett förhandlingsförfarande.

Nu säger givetvis utskottets talesmän, att de inte menar att det skall vara förhandlingar på alla dessa punkter. Men i så fall blir det med den fullständiga förhandlingsrätten på detta avsnitt någonting, som kan liknas vid ett uttryckssätt man använder i min hembygd, att man bjuder med armbågen. I själva verket ger man inte fullständig förhandlingsrätt, ty man är medveten om att det inte går att ha ett fullständigt förhandlingsförfarande där.

När jag anför detta resonemang, är det inte något speciellt uttryck för misstroende till organisationerna, men om man överlämnar åt de förhandlande parterna att träffa uppgörelse om alla dessa intrikata förlägningsfrågor,

måste man räkna med att det hos dem finns en ambition att träffa en uppgörelse och att det är en viss risk för att dessa parter i förhandlandet låter tredje man, t. ex. skoleleven eller den som skall utnyttja den statliga servicen, komma på sidan, så att det inte blir den service i olika avseenden som medborgarna har rätt att kräva. Ambitionen att träffa en uppgörelse kan begränsa möjligheterna att ge god service. Det är därför jag menar att det vore lyckligast om kammarens ledamöter på denna punkt följde den av herr Strand m. fl. avgivna reservationen.

Också när det gäller frågan om annan ledighet än semester finns det problem, som man sannolikt kommer att möta i förhandlingssammanhang. Jag kan bara erinra om att det finns vissa lärargrupper, som i dag endast fullgör 70 procent av sin tjänst. De har nedsatt tjänstgöringsskyldighet på grund av vissa speciella förhållanden. Gör man nu detta till en förhandlingsfråga, kan resultatet bli, att vi får lov att ha två lärare för att fullgöra en lärartjänst på vissa områden, samtidigt som vi har brist på lärare.

Jag tror att hela den problematik man möter, om man överlämnar detta till ett förhandlingsförfarande, resulterar i att man ger en väsentligt försämrad service. Man kan inte upprätthålla verksamheten på det sätt som önskvärt är.

Å andra sidan är det ju helt naturligt att man i framtiden som hittills givetvis skall vara beredd till överläggningar och vara beredd att vid dessa överläggningar ta all hänsyn som man kan till de speciella synpunkter, som kan framföras från organisationernas sida. Jag kan tillägga att vi ju har mångårig erfarenhet av att det går. Jag såg i talarlistan att herr Lidgard begärt ordet. Jag förmodar, att han som gammal motpart vid förhandlingsbordet kan vitsorda, att vi genom överläggningar löst åtskilliga frågor, som inte varit förhandlingsfrågor i egentlig mening. Vi

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

har helt nyligen löst frågan om femdagars arbetsvecka i statsförvaltningen genom överläggningar, och vi har på många andra områden också klarat dessa problem genom direkta överläggningar, där man har tagit hänsyn till de synpunkter som anförts.

Därför menar jag att man med lugn kan godta den av herr Strand m. fl. på denna punkt avgivna reservationen. Skulle utvecklingen visa att man utan olägenhet kan överföra dessa frågor till de förhandlingsbara tingen, får man väl göra detta i framtiden. Men om man nu läser sig och senare upptäcker, att den statliga servicen icke fungerar på ett önskvärt sätt, då blir det väsentligt svårare att gå tillbaka till den linje, som propositionen företräder på denna punkt.

Herr **GEIJER, LENNART**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Frågor om arbetstidens förläggning är ju ofta föremål för förhandlingar på den enskilda sektorn. Tänk t. ex. på sådant som skiftarbete och fria lördagar. Vad beträffar förhållandet att den statliga verksamheten är så speciell genom att den i så omfattande grad är en serviceverksamhet, kan man erinra om att banker och försäkringsbolag i det fallet går fullt att jämföra med post och telegraf och sådan verksamhet.

Men jag har egentligen begärt ordet för att framhålla, att den omständigheten att man har en förhandlingsrätt inte innebär detsamma som att man nödvändigt skall pressa motsidan till golvet. Det lät på herr statsrådet nästan som om det nya avtalsverk, som skall komma till stånd, i dessa frågor skulle vara alldeles utan möjlighet att hävda vettiga synpunkter.

Det är väl ingen risk att vi läser oss. Jag skulle vilja fråga herr statsrådet: Är det inte så, att på statens och kommunernas område finns inte bara tjänstemän utan också ett betydande antal

arbetare? Det kanske är 100 000 arbetare som företräds av ett flertal organisationer, och dessa statens och kommunernas arbetare är endast underkastade 1936 års lag. De har i årtal haft full förhandlingsrätt och har också förhandlat under många år på känsliga områden. Jag vill fråga statsrådet: Har detta givit upphov till några komplikationer när det gäller just de frågor som här behandlas?

Jag vill ställa ytterligare en fråga. Statsrådet anser själv att man skall få förhandla om semester, och en av de viktigaste frågorna i semesterlagen är semesterns förläggning. Skulle man ha hyst de farhågorna att de anställda inom kommunikationsväsendet, fångvården o. s. v. allesammans skulle begära semester låt oss säga i juli månad, då borde man också ha undantagit semestern. Detta har dock icke skett.

Herr **KÄLLQVIST** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Då det gäller arbetstidens förläggning har jag fullt klart för mig att det kan uppstå situationer som är svåra att lösa. De fall som herr statsrådet upptog här, skolskjutsarna och lärarfrågorna, har jag i någon mån erfarenhet av. Jag har väldigt svårt att tänka mig att man där skulle få en situation som inte skulle kunna lösas. Dessutom kan man säga att om chauffören är kollektivanställd så har man redan ett problem. Det är på den punkten man skulle kunna tänka sig att det kan bli besvär.

När det gäller lärarfrågan har man ibland fått ta två lärare till en tjänst för att skaffa arbetskraft. Det är av värde att man har denna möjlighet.

Vi anser att det var en del av konstruktion i vad statsrådet nämnde. Jag hade väntat mig något bättre exempel.

Herr statsrådet **LINDHOLM**:

Herr talman! Om man går igenom förhållandena på undervisningens område

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

skulle jag tro att herr Källqvist kommer att hitta åtskilliga exempel som talar för olägenheten av att knyta detta till förhandlingsuppgörelser. Vi kan ta som exempel håltimmar, koncentrationsläsning och en hel rad andra ting som kan försvåra för eleverna. Exemplet med skolskjutsen på landsbygden är utan tvekan ett reellt skäl, ty om man nu förhandlar sig fram till att arbetstiden i skolan skall vara viss tid och bussen har gått, så blir det så att eleverna får vänta tills eventuellt nästa går. I nuläget har man anpassat sig till de möjligheter som finns att utnyttja kommunikationer o. d. för att på det viset tillgodose berättigade önskemål från elevernas sida.

Herr Geijer frågade om det visat sig några olägenheter med de kollektivavtal vi har beträffande vissa grupper på den statliga sektorn. Det är den skillnaden att dessa grupper regelmässigt inte har samma servicefunktion som de grupper, varom vi nu diskuterar, och det torde väl vara bekant för herr Geijer liksom för mig att det icke finns förhandlingsuppgörelser för tjänstemän på den enskilda sektorn om arbetstidens förläggning.

Herr LIDGARD (h):

Herr talman! Jag skall be att få börja en bit vid sidan om själva sakfrågan. Vi som på nära håll har kunnat följa hur frågan om den statliga förhandlingsrätten har vuxit fram — i allmänhet har det inte varit mycket mer än förhandlingsbordet som har skilt oss åt i dessa frågor — vill gärna säga att vi är mycket tacksamma mot civilministern för att detta ärende nu kommit på riksdagens bord. Jag vill gärna instämma i vad herr Geijer sade, att det är mycket tack vare civilministerns okonventionella grepp på många frågor som vi har kommit fram till ett resultat. Jag vet att civilministern har varit utsatt för kritik för att ärendet inte kommit fram tidigare än det har gjort. Jag vill bara om den saken säga vad jag och många av

mina kolleger tycker, nämligen att detta är ett ärende som måhända behövt mogna fram förhållandevis långsamt, och vi tror att det har kommit fram vid en förhållandevis riktig tidpunkt.

Den uppskattning av det utförda arbetet som jag på detta sätt försökt göra mig till tolk för gäller naturligtvis inte alla punkter i det förslag som föreligger. Här är redan de viktigaste synpunkter som kan läggas på dessa frågor avbetade. Jag vill erinra om att målsättningen för arbetet, sådan den har beskrivits i propositionen och sådan den återges i utskottsutlåtandet, har varit att statens och kommunernas tjänstemän får förhandlingsrätt enligt i princip samma regler som gäller för andra arbetstagarer. I några av de motioner som finns i detta ärende, bl. a. i en som jag är med om, har man tagit upp ett par punkter, där man tycker att det förekommer avvikelser från denna skall vi säga huvudregel om likställighet mellan offentliga tjänstemän och privata arbetstagarer.

Utskottet har, som framgått av den förda debatten när det gäller arbetstidens förläggning och rätten till semester, i viss utsträckning rättfärdigat påståendet om jämställigheten genom att inränga dessa begrepp under själva avtalsområdet.

Den reservation som finns till utskottsutlåtandet och som man har pläderat för här bygger på tanken att det skulle vara oundgängligen nödvändigt att den offentlige arbetsgivaren har bestämmanderätten i de här angivna frågorna på en rad viktiga förvaltningsområden. Den saken kan vi väl lämna förhållandevis obestridd, den ter sig på sitt sätt som en självklarhet med hänsyn till ämbetsområdets natur, men de slutsatser som man drar av ett sådant konstanterande förefaller mig litet dubiösa.

Herr Geijer ställde en fråga till civilministern och fick delvis svar. Han frågade: Vad är det som gör att det plötsligt blir nödvändigt att lagstifta om en inskränkning i tjänstemännens förhandlingsrätt, när man i decennier har kun-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

nat förhandla om dessa frågor inom andra statliga sektorer, eller rättare sagt inom samma statliga sektor men för annan personal? Civilministern sade att det är en skillnad i fråga om servicefunktionen. Det har inte samma återverkan på servicen om man för andra medborgare träffar ett kanske inte alldeles tillfredsställande avtal om arbetstidens förläggning.

Jag är inte helt övertygad om att den argumenteringen håller. I själva verket utgör väl även inom ett mycket stort förvaltningsområde all där tjänstgörande personal ett slags team, där alla är beroende av varandra, så att oförmånliga arbetstidsöverenskommelser slår igenom över hela fältet. Jag kan inte finna att den motivering som civilministern förebragte är så hållbar, att man verkligen bör göra en skillnad mellan tjänstemän och sådana arbetstagare för vilka kollektivavtal för närvarande gäller. Det finns väl heller ingen som på allvar skulle vilja göra gällande, att statens förhandlare skulle ha lättare att hävda statens intressen gentemot t. ex. Statstjänstarkartellen än gentemot tjänstemännens organisationer. Civilministern har ju här i talarstolen bekräftat vad han sagt tidigare, att det inte är något fel på ansvarskänslan hos tjänstemännens organisationer och att vi inte därför kan vänta oss åtgärder som ställer allt på huvudet.

Skulle riksdagen här följa reservanternas linje, är väl den allvarligaste risken att man på ett sätt som ingen skulle anse vara önskvärt öppnar vägen för en reglerande lagstiftning inom hela det offentliga avtalsområdet. Som herr Geijer framhöll kan det här förtjäna erinras om att även Arbetsgivareföreningen ställer sig avvisande till att undanta förhandlingar om arbetstidens förläggning från förhandlingsområdet — man skulle väl annars ha kunnat vänta en viss förståelse inom den sektorn för ett sådant undantag.

Det är kanske litet förvånande att personer, som är så erfarna när det gäl-

ler svensk arbetsmarknad som reservanterna är, har intagit den ståndpunkt som de har intagit. Det kan måhända, välvilligt tolkat, bero på att de inte riktigt lika mycket som en del andra har sysslat med det speciella ämbetsmannansvaret och övriga kriterier som är utmärkande för statstjänsten. Jag tycker nog att det förefaller som om man skulle försöka lagstiftningsvägen skaffa sig ett litet övertag, som inte är alldeles berättigat, över personalens organisationer.

För min del är jag övertygad om att detta ställningstagande, alldeles särskilt när det gäller den oreglerade kommunala sektorn, principiellt är så felaktigt, att tiden kommer att rätta till det alldeles av sig själv. Civilministern har i sin historiska redogörelse talat om för kamraren, hur vi under årens lopp har fjärrmat oss från den lagstiftning om förhandlingsrätt för offentliga tjänstemän som faktiskt existerar och hur vi kommit fram till ett annat sätt att umgås. Jag tror att vi kommer att få uppleva detsamma på detta område. Av den anledningen skall jag inte ställa något yrkande när det gäller det kommunala området, utan nöjer mig med att biträda utskottets hemställan.

Eftersom jag blev apostroferad på en punkt och tillfrågades, om vi har löst olika problem genom överenskommelser, skulle jag avslutningsvis gärna vilja bekräfta, att vi har löst många problem på resonemangens väg. Det hänger väl samman med att gränsen mellan förhandlingar och överläggningar är oklar i dag, just därför att vi har avlägsnat oss så långt från den gällande förhandlingsrätten. Vi har hjälpts åt så gott vi kunnat för att komma fram till ett resultat — om vi sedan kallar det förhandlingsöverenskommelse eller samförstånd, uppnått vid en överläggning, har väl i stort sett varit likgiltigt för oss. Det allvarliga i den nya situationen är att man lagstiftningsvägen undantar vissa objekt från förhandlingar och därmed klart säger ifrån att vi i fortsättningen

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

inte skall förhandla om vissa ting, som i stället hänvisas till överläggningar.

Jag noterar med stor tillfredsställelse den betydelse som civilministern tillmäter sådana överläggningar och hans beredvillighet att ta upp sådana här diskussioner, men jag vidhåller ändå min uppfattning i denna sak.

Herr statsrådet **LINDHOLM**:

Herr talman! Herr Lidgard gav uttryck åt den meningen att han betraktar det som utomordentligt allvarligt att man undantar arbetstidsförläggningsfrågorna från förhandlingsområdet. Det hade varit tacknämligt om herr Lidgard hade ytterligare kompletterat sin allvarliga syn på det problemet med att tala om för oss hur det blir med statens möjligheter till service, om vi skall ha en förhandlingsuppgörelse om kommunikationstabellernas utseende och en annan förhandlingsuppgörelse som bestämmer när folk får vara sjuka, ty samhällets möjligheter att ge service skulle ju då bygga på en förhandlingsuppgörelse. Hur skulle det vidare bli om vi skulle ha en förhandlingsuppgörelse om när överbefälhavaren får pröva kuppberedskapen, en annan förhandlingsuppgörelse om när eleverna får sitta i skolbänken o. s. v.

Nu har det sagts i denna debatt att man i kollektivavtalen kan göra undantag. Vad är det som blir kvar sedan man, såvitt jag fattat diskussionen rätt, skulle vara beredd att eventuellt göra undantag för dessa områden inom statsförvaltningen? Kvar skulle endast bli en mycket begränsad del. Där har vi emellertid redan nu regelmässigt anpassat arbetstidens förläggning till vad som är traditionellt på arbetsmarknaden i stort.

Jag förstår inte varför man tillmäter just detta avsnitt en sådan enorm betydelse, om man samtidigt är beredd att avstå från att utnyttja det som en bricka i spelet i samband med förhandlingar. Där kan ju, om det skulle bli en avgörande punkt i en förhandling, ambi-

tionen från båda parter att träffa en förhandlingsuppgörelse resultera i att den som skall erhålla den samhällliga servicen, oberoende av i vilken form det gäller, blir lidande på denna ambition att träffa en förhandlingsuppgörelse. Det tror jag skulle vara mer allvarligt än att undanta detta från förhandlingsområdet.

Visar det sig däremot att erfarenheten säger oss att det här kan föras över dit, är det en enkel sak att göra det. Men skulle man nu ta in det och erfarenheten skulle visa att man inte kan behålla det, blir det väsentligt svårare att göra en ändring.

Fru **HULTELL** (h):

Herr talman! Statsrådet Lindholm har i sitt anförande i huvudsak berört förhållandena på det statliga området, och jag vill kanske främst uppehålla mig vid det kommunala.

Kommunaltjänstemännen hälsar också med tillfredsställelse att de nu efter många års väntan får reglerad förhandlingsrätt enligt i princip samma regler som gäller för arbetstagare inom den privata sektorn på arbetsmarknaden. Som tidigare framhållits under debatten har dock avtalsområdet begränsats väsentligt genom tjänstemannalagarna i förhållande till nu gällande praxis på det kommunala området. Ur principiell synpunkt är det otillfredsställande att i lag föreskriva inskränkningar i den fria avtalsrätt som härskar på den svenska arbetsmarknaden. Då 1936 års lag om förenings- och förhandlingsrätt helt saknar begränsningar i avtalsområdet, får parterna på den privata arbetsmarknaden själva efter förhandlingar bestämma avtalsområdets omfattning och intaga detta i kollektivavtal. Genom att kollektivavtalet har begränsad giltighetstid finns ju alltid möjlighet för parterna att få en ändring till stånd efter förhandlingar. Däremot är det mycket svårt att få en ändring i gällande lag.

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

I departementspromemorian konstaterades att kommunaltjänstemännen intar en annan ställning än statstjänstemännen och att endast ämbetsansvaret motiverade att avtal ej får träffas om deras åligganden i tjänsten. Vidare angavs som motiv för en annan utformning av kommunaltjänstemännens förhandlingsrätt att verksamhetsområdena och förhållandena där i hög grad skiftar. Man förhandlar t. ex. med ett stort antal kommuner av olika storleksordning.

Att undandraga från avtalsområdet frågor angående t. ex. inrättande eller indragning av tjänster, arbetstidens förläggning eller rätt till annan ledighet än semester, innebär en försämring av nu gällande praxis på det kommunala området, där organisationerna genom centrala överenskommelser om bl. a. tjänstereglementen och den kommunala förhandlingsordningen har långtgående medbestämmanderätt.

Även inskränkningarna i avtalsområdet på det statliga fältet, t. ex. i frågan om arbetstidens förläggning, synes gå längre än vad som är nödvändigt. När det gäller regler om arbetstidens förläggning, skiftestjänstgöring, förskjutet arbetstid, fria lördagar och liknande arbetstidsfrågor hänger dessa intimt samman med förhandlingarna om arbetstidens längd och de ekonomiska villkoren. Jag vill helt instämma i vad utskottet anfört i denna fråga liksom i frågan om rätt till annan ledighet än semester.

I motionsparet I: 716 och II: 842 har särskilt framhållits betydelsen av att behålla en reell överläggningsrätt i sådana frågor som inte omfattas av förhandlings- och avtalsrätten. För att ge bakgrunden till kommunaltjänstemännens uppfattning i denna fråga vill jag här föredraga § 7 i 1940 års lag om förhandlingsrätt för kommunala tjänstemän: »Innan kommunalmyndighet avger förslag till eller fastställer nya eller ändrade anställnings-, arbets- eller avlöningsvillkor av principiell eller el-

jest allmän betydelse, skall tillfälle att taga kännedom om föreliggande utkast till sådana villkor hava på lämpligt sätt beretts de föreningar, som hos kommunen gjort anmälan enligt 5 § och vilka frågan må anses röra; och må myndigheten icke, med mindre förhandling om frågan förts eller vederbörande förening ånyo beretts tillfälle att yttra sig, vid avgivandet av förslaget eller fastställandet av villkoren göra väsentliga avvikelser från utkastet.

Påkallar förening, vilken enligt bestämmelserna i första stycket beretts tillfälle att taga kännedom om föreliggande utkast, i anledning härav förhandling, skall meddelande härom lämnas utan dröjsmål och senast inom fjorton dagar efter det föreningen erhöll underrättelse i frågan från kommunalmyndigheten.»

Någon överläggningsrätt i de frågor som man ej får förhandla om har inte inskrivits i stats- och kommunaltjänstemannalagarna, men utskottet har liksom departementschefen klart understrukit vikten av att överläggningar äger rum i alla frågor där så kan anses befogat. Jag vill också här särskilt framhålla, att delgivningssplikten har stor praktisk betydelse på det kommunala området.

I föreliggande förslag är som stridsåtgärd endast strejk eller lockout tillåtna. De påtryckningsmedel som erkänts tillåtna på den privata arbetsmarknaden har således ej kunnat accepteras i förhållandet mellan de offentliga arbetsgivarna och deras tjänstemän. Såväl på det statliga som på det kommunala området har avtalats om inrättande av ett partsorgan i syfte att hindra samhällsfarliga konflikter, och mot den bakgrunden hade det varit önskvärt att parterna inte i varje konfliktsituation tvingats vidtaga de längst gående stridsåtgärderna. Utskottet har inte delat motionärernas uppfattning i denna fråga.

Herr talman! Med tanke på den utveckling som ägt rum på den privata arbetsmarknaden, med allt större in-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

flytande för personalens organisationer, vilket bl. a. tagit sig uttryck i företagsnämndernas verksamhet och i bildandet av arbetsmarknadsnämnd och tjänstemannanämnd, tycker jag att det är märkligt att man år 1965 måste vidtaga dessa begränsningar i avtalsområdet för stats- och kommunaltjänstemännen. Den nya lagstiftningen bygger ju, såsom departementschefen framhållit, på uppfattningen att tjänstemännens organisationer är medvetna om sitt ansvar.

Herr **HERNELIUS** (h):

Herr talman! Vårt land har ju internationellt rykte för en pacificerad arbetsmarknad, för gott samförstånd och hyggligt umgänge mellan parterna på arbetsmarknaden, även om det naturligt nog ibland måste förekomma hårda nappatag när intressena står mot varandra. Storkonflikter är hos oss relativt sällsynta — den senaste var väl metallkonflikten 1945 — och för allmänheten s. k. förargliga strejker är om inte utslutna så dock även de relativt sällsynta. Trafikstrejken i Göteborg tvingade ju för ett antal år sedan göteborgarna att under åtskilliga veckor vandra i stället för åka till arbetet. Ungefär samtidigt inträffade fastighetsskötarekonflikten i Stockholm, då man på sina håll hyste den uppfattningen att det var olämpligt att elda i fastigheterna vintertid. I andra fall, när konflikter hotat inom för samhället och folkhushållet livsviktiga områden, har lagar legat färdiga i kanslihusets byrålädor, så t. ex. när det gällt poliser, sjuksköterskor och sjöbefäl.

Denna fred på arbetsmarknaden är utan tvivel en stor tillgång för vårt land och en av grunderna för vårt välstånd. Andra länder ser med avund på hur vi har det ordnat, och det är inte att undra på att ledamoten av denna kammare herr Arne Geijer jämte herr Bertil Kugelberg inbjudes att på många håll i världen uppträda som svenska PR-män

och tala om hur vi har det. Det är ett levande uttryck för vad jag skulle vilja kalla resonabilitet inom svensk arbetsmarknad.

Detta faktum står i bjärt motsats till exempelvis de kaotiska förhållandena i England, där ju både labour och Tories har klart för sig var bristerna ligger men där man har mycket svårt att ingripa mot desamma. Herr Arne Geijer och jag hade för övrigt tillfälle att nyligen tillsammans med den nu så ostridde ekonomiministern Brown konstatera, att insikten om vad som brister är alldeles klar även i den nuvarande engelska regeringen; men en annan sak är att ingripa mot bristerna.

En liten konsekvens av denna fred på arbetsmarknaden är att avgifterna till SAF, LO och TCO lyckligtvis icke behövt användas för konflikter, vilket har vidgat dessa organisationers finansiella maktställning och möjliggjort ingripanden från dem på områden utanför den egentliga arbetsmarknaden, något som vi väl känner till.

Nu står vi, herr talman, inför ett nytt betydelsefullt steg på arbetsmarknaden — i princip vill man nu försöka genomföra likställighet mellan stats- och kommunaltjänstemän å ena sidan och det offentliga å andra sidan, i likhet med vad som gäller på den privata arbetsmarknaden. Denna likställighet skall gälla strejk, lockout och kollektivavtal. Likställigheten är såsom herr Källqvist påpekade inte total; det finns naturligt nog fortfarande vissa skillnader, men man har kommit bra nära totaliteten.

Det är ett djärvt experiment vi nu står inför. Internationellt sett är det banbrytande — herr statsrådet Lindholm hade alldeles rätt då han nyss konstaterade att det inte finns någon motsvarighet till detta utanför Sveriges gränser. Redan tanken på strejker eller lockouter inom fångvården, polisväsendet eller, varför inte, försvaret är ju minst sagt chockerande. Men efter 30 års förhandlingar och ett utrednings-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

arbete som pågått sedan 1948 anser väl flertalet att steget bör försökas. Det är djärvt och kan få mycket oroande konsekvenser, den saken skall vi ha klar för oss. Men trots detta vill vi göra försöket. Och varför vill vi det? Ja, först och främst anser vi oss väl kunna lita på ansvarskänslan hos organisationerna. Den har prövats i många sammanhang, den är känd, och man har alltså goda förhoppningar om den för framtiden, även om det naturligtvis är en komplikation att organisationstanken inte är så fast grundad på tjänstemannasidan som på andra områden och det inom denna sektor alltjämt finns utrymme för delvis nya och oprövade organisationsformer.

Men vi litar också på ansvarskänslan hos statsmakterna och deras förhandlare, att de inte missbrukar sin ställning i detta sammanhang och att de också iakttar spelreglerna. Som regel har väl så varit förhållandet, men det har förekommit ett och annat undantag. Jag vill erinra om SACO-konflikten för ett antal år sedan, då det allmänna tillgrep metoder som innebar tvång till organisationsuppgivning respektive innehållande av lön, något som enligt vad utskottet på s. 60 säger nu icke är tillåtet stridsmedel för framtiden.

Liksom det, herr talman, i varje ladugårdsdörr förr fanns ett katthål, finns det också ett katthål för det allmänna i denna proposition. Detta katthål är helt enkelt tanken på att om det vill sig riktigt illa, så har riksdagen och statsmakterna alltid möjlighet att ingripa med en lag in casu, med en lag i det särskilda fallet. Såsom nämnts har den tanken icke varit oförsökt, och ibland har en sådan lag också antagits. Det har då gällt priser, som t. ex. vid betkonflikten under kriget. I andra fall har en sådan lag legat som ett utkast i skrivbordslådan. Denna möjlighet finns alltså.

Därmed är jag inne på det särskilda yttrande som finns fogat till utskottets

utlåtande, i vilket det görs den invändningen mot utskottet, att utskottet i sin skrivning rörande beredskapslagstiftningen enbart har sysslat med nackdelarna av en sådan lagstiftning men icke med fördelarna. Dock skulle onekligen en beredskapslagstiftning ha vissa fördelar, inte minst ur rättssäkerhetssynpunkt. Den skulle medföra att en lag inte behöver tillkomma under trycket av en tillfällig och kanske uppskruvad opinion, och den skulle också möjliggöra att de grupper som berörs av lagstiftningen i förväg skulle veta vad lagstiftningen i stort sett skulle innehålla. De som står bakom detta särskilda yttrande har emellertid inte velat avlämna någon reservation utan har i huvudfrågan biträtt utskottets ställningstagande.

Beträffande utskottets arbete i övrigt vill jag gärna i likhet med herr Källqvist ge en blomma till herr förste vice talmannen för det sätt på vilket han lett utskottets arbete. Detta arbete har präglats inte minst av ordförandens i utskottet alldeles särskilda sakkunskap och förmåga att komma fram till enighet mellan divergerande ståndpunkter.

Utskottet föreslår nya utredningar i några fall, bl. a. utredning om tjänstemannabegreppet och om ämbetsansvaret. Det vore värdefullt om Kungl. Maj:t ville beakta dessa utskottets önskemål.

Utskottet föreslår ävenledes att man skall byta terminologi i ett fall. I propositionen används termen »disponibilitet» för det fall att en tjänsteman med hänsyn till rikets bästa försättes ur tjänst. Jag vill inom parentes säga, herr talman, att om de grundsatser som i motiveringen åberopas som skäl för denna text hade tillämpats vid en viss överstes nypacering i statstjänst för några år sedan, hade vi sluppit långa och ingående debatter om en allvarlig affär. På denna punkt gör utskottet det påpekandet, att man inte gärna kan ha samma uttryck när man med hänsyn till rikets bästa försätter en tjänsteman ur tjänst och när man, såsom t. ex. in-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

om utrikesförvaltningen, vill premiera en tjänsteman. En aktad ledamot av denna kammare, fru Alva Myrdal, tjänstgör nu i disponibilitet inom kungl. utrikesdepartementet. Det gäller här för Kungl. Maj:t att finna ett annat uttryck, och det skall väl kanske inte vara så svårt.

Det kontroversiella i utskottet har väl egentligen inte varit av någon större omfattning. Den fråga, som det väsentligen här gäller, nämligen förhandlingsområdets omfattning, har ju redan diskuterats mellan civilministern och representanter för tjänstemannaorganisationerna, och jag skall därför inte nu blanda mig i den diskussionen.

I ett annat fall har utskottet ändrat på förslaget i propositionen, nämligen när det gäller oorganiserade tjänstemäns möjligheter och rättigheter. Herr förste vice talmannen tog med silkestass på den frågan. Han anförde att civilministern i princip hade varit av samma mening som utskottet. Det är riktigt att det står så i propositionen, men civilministerns slutsats var en annan. Jag skall gärna medge att detta är en avvagningsfråga, såsom civilministern nyss sade i sitt anförande. Det är en svår bedömning man har att göra, och man får väga skälen för och emot. Ändå tyckte vi nog att den slutsats som civilministern kom till var ganska uppseendeväckande. Vi tyckte också att konsekvenserna var minst sagt underliga, när t. ex. en icke organiserad tjänsteman väl skulle kunna försättas i lock-out men inte få gå i strejk. Det hade inneburit att man godtagit en ny princip på arbetsmarknaden, som inte stämt med förhållandena i övrigt. Utskottet är emellertid enigt på den punkten, och jag behöver därför inte syssla med den saken.

När, herr talman, den nya lagen skall träda i kraft — eftersom det är vår och båtider kanske jag får använda liknelsen när båten skall sättas i sjön — vill vi önska all lycka åt den nya lagstiftningen. Vi vill alltså notera att det

avlägsnande av åtskillnaden mellan stats- och kommunaltjänstemän och andra tjänstemän som göres är ett tidens tecken, ett utslag av en tendens i tiden, som vi har all anledning att acceptera. Vi vill också önska all lycka till de personer som får förvalta denna lagstiftning, både på den offentliga sidan och bland tjänstemannarepresentanterna. I varje fall vill vi önska dem den lyckan att de slipper se att denna riksdag måste sammanträda och besluta om särskilda lagar i anledning av att deras förhandlingsarbete misslyckats.

Jag skall också i korthet säga några ord om konstitutionsutskottets memorial nr 29. Här har konstitutionsutskottets ordförande nu yrkat avslag på den vilande grundlagsändring som dock tillstyrktes av ett enhälligt utskott så sent som i fjol. Vi upplevde i fredags här i kammaren att konstitutionsutskottets majoritet hade ändrat mening i en fråga från höstriksdagen till vårriksdagen. Den ändringen ville inte första kammaren acceptera utan avlog konstitutionsutskottets förslag. Nu står vi inför ett nytt fall, där ledamöter av konstitutionsutskottet har ändrat mening från förra våren till i vår. Detta ger mig anledning fråga vissa ledamöter, hur lång giltighetstid en sanning har för konstitutionsutskottet. Är den ett halvår? Är den ett år eller är det ingen giltighetstid alls?

Jag vill, herr talman, alltså nu yrka att kammaren måtte biträda förslaget till vilande grundlagsändring enligt memorial nr 29.

Herr PETERSSON, GEORG, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara yttra mig i anledning av vad herr Hernelius sade om att ändra mening. Herr Hernelius vet ju att ett grundlagsförslag läggs fram och antages av kammaren såsom vilande. Det kan också vara på det sättet att man i samma fråga inte bara har ett utan kanske flera förslag vilan-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

de. Såsom jag nämnde i mitt förra anförande tillkom detta förslag genom utskottets eget initiativ i föl, därför att man saknade vetskap om vad statstjänstemannalagen skulle innehålla. En bidragande orsak var ju även frågan om vilket utskott som egentligen skall behandla frågor om statstjänstemännen. Ett antagande av det nu vilande grundlagsförslaget skulle innebära, som jag sade tidigare, att frågor rörande statstjänstemännen behandlas av konstitutionsutskottet, medan kommunaltjänstemännen, som har samma problem, behandlas av andra lagutskottet. Detta skulle man lösa genom att tillsätta ett sammansatt utskott. Jag anser för min del att det här till största delen gäller arbetsmarknadsfrågor, och när det gäller sådana har ju andra lagutskottet den största kompetensen. Ärendena bör alltså behandlas av detta utskott, och man slipper då också detta med ett sammansatt utskott. Jag kan inte inse att detta i och för sig innebär att vi har ändrat mening, ty det är ju först nu som vi har att ta det slutliga ställningstagandet till det vilande grundlagsförslaget. Det är därför jag nu har yrkat avslag på detsamma.

Herr **HERNELIUS** (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är dock inte utan betydelse att en så viktig sida av den offentliga förvaltningen som statstjänstemännens rättsställning behandlas av ett grundlagsvårdande utskott.

I övrigt vill jag beträffande vad herr Pettersson sade erinra om att innehållet i den nya lagen i allt väsentligt var känt, och utskottets förslag tillkom efter en lång och ingående debatt i utskottet. Tillåt mig, herr talman, att uttala en stillsam varning för att utskottet måhända tär på sitt förtroendekapital.

Herr **LARSSON, THORSTEN**, (cp):

Herr talman! Den proposition om de offentliga tjänstemännens förhandlings-

rätt som behandlas i detta utskottsutlåtande kan ju, som har framhållits tidigare i debatten, sägas ha tillstyrkts i sina huvuddrag. Det har inte heller funnits så stor anledning till meningsbrytningar, eftersom man nu, som jag ser det, stadfäster den praxis som i allmänhet har varit rådande på avtalsmarknaden.

Ett medgivande av strejk och lockoutvapnen är närmast att betrakta såsom ett inlemmande av en rättighet att inneha dessa numera sällsynta »muskedunder» i arsenalen. Dess bättre är det i vårt demokratiska samhälle en god praxis att överenskommelse kan träffas utan förödande strider. Särskilt gäller detta här debatterade områden. Några anser visserligen — det har också framhållits tidigare — att man på den offentliga arbetsmarknaden måste lägga helt andra aspekter, eftersom denna sektor är mycket mera känslig vid konflikter eller ingrepp i den kontinuerliga verksamheten. Givetvis rör vi oss här på ett område, som berör mycket livsviktiga samhällsfunktioner, såsom exempelvis försvaret, sjukvården och kommunikationerna. Vi måste naturligtvis se till att ingen organisation eller enskild med sitt handlande äventyrar rikets säkerhet, ej heller medborgarnas rätt till vård och behandling vid sjukdom eller liknande förhållanden. Vid speciella situationer måste därför staten och de offentliga arbetsgivarna ha rätt att skydda samhället inför samhällsfarliga konflikter. Detta är givetvis extraordinära tillfällen. Vi utgår från mera normala förhållanden, då det gäller avtal om ekonomiska och likartade frågor. Då bör givetvis de offentliga arbetstagarna ha rätt till både överläggningar och avtals träffande på sina intresseområden.

Departementschefen anser dock att vissa frågor lämpligen bör undantas vid kollektivavtals träffande. Det gäller frågor av rent organisatorisk art, i vilka det allmännas bestämmanderätt inte bör kringskäras av avtalsreglering. Utskottet har också i detta fall anslutit sig till de-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

partementschefen och pekar på att möjligheter till överläggningar om dessa ting står båda parter till buds.

I den andra fråga som tidigare varit föremål för den mest intensiva debatt har utskottsmajoriteten som bekant ansett sig inte kunna följa departementschefens förslag. Frågan gäller stadgandet i 3 § om undantag i fråga om arbetstidens förläggning och rätten till annan ledighet än semester. Från vårt partis sida har vi ansett att detta undantagande är onödigt. Vi är alla överens om att även den offentliga sektorn bör ha avtals- och strejkrätt i vad avser löner och ekonomiska angelägenheter. Likaledes finns samma rätt i fråga om arbetstidens längd och om semester. Vi anser att detta så att säga är huvudpunkterna i uppgörelsen, de dominerande områden på vilka man kan förhandla sig till eventuella lättnader — detta vilken part det än gäller.

Departementschefen anser — och vi har hört det också från majoriteten av utskottets socialdemokrater — att det är ganska vanskligt att medge en rätt för organisationerna att träffa avtal för arbetstagarna i frågor om arbetstidens förläggning. Som jag har antytt har vi dock på vårt håll den uppfattningen att arbetstagarna bör ha den rätten likaväl som de i praktiken ändå har rätt att säga att de vill ha så och så mycket betalt för de timmar som exempelvis skulle falla just inom en viss omstridd tid. Är det inte en betydligt klarare och bättre tingens ordning, om man kan träffa avtal angående dessa timmars placering under veckan? Vi anser att det måste vara en bättre ordning med klara förhandlingar härom, och jag vill påpeka att också utskottet skriver detta. Utskottet anför nämligen: »Det är enligt utskottets mening inte någon realistisk tanke att man vid förhandlingar mellan parterna skulle kunna särskilja dessa båda problemkomplex.»

Våra organisationer måste vara så pass ansvarsmedvetna, att de inte begär en arbetstidsförläggning som inte tar

hänsyn till det allmännas vitala intressen. Utskottet har givit klart uttryck åt en sådan förväntan och har i detta sammanhang även understrukt vad departementschefen har sagt. Jag vill citera följande från utskottets skrivning på s. 56 i utlåtandet: »Såsom departementschefen framhåller i olika sammanhang bygger den nya lagstiftningen på uppfattningen, att tjänstemännens organisationer är medvetna om sitt ansvar för att inte samhällsviktiga funktioner lamslås på grund av åtgärder från deras sida. En sådan uppfattning är också enligt utskottets mening välgrundad.»

Herr talman! Med anledning av vad jag här har framhållit anser jag mig kunna yrka bifall till de föreliggande utlåtandena.

Herr PETERSSON, ERIK FILIP, (fp):

Herr talman! Det mesta är väl vid denna tid sagt om de angelägenheter som berörs i det sammansatta utskottets utlåtande, och jag har bara några allmänna reflexioner att göra.

Först vill jag rikta ett tack till statsrådet för att denna fråga nu äntligen får sin lösning efter både många och långa överväganden. Den har ju blivit så grundligt förberedd, att det är självklart att det nu inte finns några egentliga oklarheter och att det inte kan bli några som helst överraskningar, om det föreliggande förslaget antages.

Vad jag tycker är viktigt i det här sammanhanget är att här finns — det går liksom igenom hela propositionen och även utskottets uttalande — ett erkännande av organisationernas ansvars-känsla och vilja till solidaritet med både samhället och arbetsgivarna i denna fråga. Jag tror att denna solidaritet kommer att stärkas och ansvarskänslan ökas när nu förslaget blir antaget. Jag tycker att det är särskilt viktigt att erinra om att statsrådet också betraktar detta som grundläggande för att frågan över huvud taget skulle kunna lösas. Jag kan inte underlåta att citera ett par

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

meningar ur statsrådets uttalande, som finns återgivna i utskottsutlåtandet på s. 40: »Det lär väl numera allmänt anses, att Saltsjöbadsavtalet innebar en även för samhället i vidaste mening tillfredsställande lösning. Erfarenheterna från de arbetsområden där lockout och strejk är tillåtna har givit belägg för den ansvarsmedvetenhet varmed de stora organisationerna utnyttjar sina maktresurser. Det finns ej anledning antaga annat än att denna ansvarskänsla präglar även de offentliga tjänstemännens organisationer. Härom vittnar för övrigt de preliminära huvudavtal som staten och kommunförbunden — efter mönster av Saltsjöbadsavtalet — träffat med dessa tjänstemäns huvudorganisationer och som är avsedda att träda i kraft samtidigt med en ny förhandlingsrätt.»

Detta uttalande är fullt riktigt, och det gör väl att man egentligen inte behöver hysa några farhågor om att några som helst obehagliga överraskningar skall kunna inträffa. Men ut ifrån detta är det väldigt svårt att fatta att det verkligen uttalats farhågor, om avtalsrätten utökas enligt utskottets förslag till att omfatta även arbetstidens förläggning och annan ledighet än semester. För att reservanternas oro att någon fara på detta område skulle uppstå om man följer utskottets förslag skall vara befogad, måste man väl förutsätta att det skall brista i ansvarskänsla från arbetstagarnas sida. Motiveringen för reservationen är mycket kortfattad. Den talar bara om vissa sektorer av arbetsmarknaden. Erfarenheten från de kollektivavtalsanställdas uppträdande på motsvarande områden ger ingen näring åt tanken att man här skall göra ett undantag för tjänstemän. Dessa kommer säkerligen inte att på något sätt missbruka det ansvar som de sålunda får. Jag tycker nog att statsrådet målade i mörka färger när han redovisade de risker som kunde föreligga, om dessa saker blev föremål för överläggning.

Men som jag nämnde var det ju erfarenheten från de kollektivavtalsan-

ställdas område som man bygger på. Dessa har i många fall en lika viktig funktion i samhällslivet. Tag till exempel de kollektivanställda vid ett lasarett eller motsvarande befattningar. De behövs i lika hög grad som tjänstemän för att mycket viktiga samhälleliga institutioner skall fungera riktigt. Därtill kommer ju att frågan om att träffa avtal om arbetstidens förläggning och om annan ledighet än semester och frågan om lön vid denna ledighet är nära sammankopplade med varandra. Därför kan det i praktiken bli en enda fråga av dessa två. Får man då inte förhandla om den ena, kan det lätt leda till irritation. Därtill får man erinra om att överläggningsrätten kommer att upphöra och endast avse ett visst begränsat område.

I denna diskussion har också framkommit frågan huruvida man skulle behöva en beredskapslag vid sidan om den övriga lagstiftningen. Jag vill i det sammanhanget — och det räcker — instämma i vad departementschefen och utskottet uttalat. Utskottet framhåller att en sådan lag kunde försvaga organisationernas vilja och förmåga att vid utnyttjande av sina maktresurser ta hänsyn till andra intressen än medlemmarnas och att lagen därigenom kunde komma att motverka sitt syfte.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp):

Herr talman! Till skillnad från tidigare talare kommer jag att syssla utslutande med proposition 88 om inskränkningar i rätten att utbetomma handlingar.

Vi hade förra veckan en debatt, varunder konstitutionsutskottets socialdemokrater ivrigt slog vakt om offentlighetsprincipen i dess vidaste mening. Med den utgångspunkten kunde man möjligen ha väntat sig att de nu skulle ha riktat en eller annan anmärkning mot den proposition som gäller sekretesskydd av handlingar på förhandlingsväsendets område. Någon kritik mot den framlagda propositionen letar

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

man dock förgäves efter i konstitutionsutskottets utlåtande nr 30, för vilket socialdemokraterna i utskottet svarar — detta trots att propositionen präglas av en stor tillförsikt till sekretessens värde och betydelse. Alla är eniga om att under själva förhandlingarna bör regeln vara att samtliga handlingar inte utlämnas. Däremot anser vi reservanter, att även om man tvingas att acceptera ett visst mått av sekretess, skall sekretessen tillämpas restriktivt, så att den inte omfattar för mycket eller utsträcks för långt i tiden. Vi finner sålunda att den bör omfatta endast handlingar som tillkommit för förhandlingarna. Syftet skall vara det utslagsgivande.

Däremot kan vi inte acceptera förslaget att även handlingar, som inkommit från annan än myndighet i samband med förhandlingar men som inte tillkommit för dem, skall sekretessbeläggas. LO avråder, efter vad jag förstått, i sitt remissyttrande från en sådan ordning, och även TCO ställer sig tveksam. Förslaget finns inte heller med i den promemoria som är utarbetad av offentlighetskommittén och som propositionen bygger på. Avsikten har tydligen varit att ge den statliga arbetsgivaren samma ställning som den privata i den mån detta går. I utskottets utlåtande heter det: »Principen bör vara, att stat och kommun som förhandlingsparter skall vara likställda med enskilda arbetsgivare i berörda hänseende. Sekretesslagen bör kompletteras med en bestämmelse, som tillgodoser det sålunda föreliggande sekretessbehovet.»

Det hade onekligen, herr talman, varit intressant om man ägnat sekretessbehovet litet mera uppmärksamhet och inte godtagit detta som ett axiom. Hade man analyserat frågeställningen, hade man kunnat finna att den moderna arbetsgivaren hyser allt mindre tilltro till sekretessens värde och nödvändighet. LO har också i sitt remissyttrande understrukit vikten av att offentlighet i

allmän verksamhet i största möjliga omfattning utsträcker och upprätthålls även på detta område. I den väl-skrivna motionen 850 i andra kammaren och 726 i denna kammare, här framlagd av fröken Mattson och herr Möller, sägs att huvudskälet för att man inte genom offentlig insyn skall bringa den offentliga arbetsgivaren i förhandlingsmässigt underläge förefaller vara att det kan medföra en ökning av de totala offentliga lönekostnaderna. Motivet kan tillskrivas en viss betydelse. Motionärerna framhåller samtidigt att det kan vara tveksamt huruvida det är ett centralt samhällsintresse att förhindra insyn i den offentlige arbetsgivarens bedömningar.

En och annan kan väl också känna sig förundrad över att en socialdemokratisk regering så vill förfäktat sekretessens värde och nödvändighet. Egentligen visar väl denna attityd mer än något annat att med en maktställning tydligen också kommer en sinnesförändring. Då man vill hemligstämpla mesta möjliga i stället för minsta möjliga antal handlingar, måste bakom denna önskan ligga en misstro mot medborgarnas förmåga att själva bedöma sin och andras rätt till kunskap om för dem centrala frågor. Man vill förhindra inte bara insyn i handlingar innan avtal uppnåtts utan också för en tid av fem år framåt.

Här säger utskottsmajoriteten att den föreslagna femårsperioden inte kan förkortas, om sekretessen skall uppfylla det avsedda ändamålet. Det förefaller mig att det skulle ha varit av ett visst intresse om man också fått veta vilka ändamål som äsyftas. Man tycker sig ana en härlig blomstringstid för allt vad lönekineseri heter, och jag förstår till fullo, herr talman, att vi om en stund skall få veta vilka ohyggliga risker som skulle följa av att berörda grupper eller enskilda fick veta vilket material som använts vid en avslutad förhandling och som eventuellt skall användas i nästa omgång. Argumenten

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

är säkert legio, och deras främsta kännetecken är en gemensam tilltro till nödvändigheten att några få invigda skall få bestämma över de många. Dessa få har städse varit välförsedda med argument, men tidigare var det andra arbetsgivare än de socialdemokratiska som framförde dem. Då ville man ogärna tillskriva sekretessen ett positivt värde.

Jag skulle tro att den sekretesstyp man här vill införa kommer att ge mycket utrymme åt gissningar, rykten, missfäktksamhet och missnöje. Önskan att införa mer sekretess än vad som allmänt kan anses påkallat framstår för mig som ett trist symptom på en utveckling som leder bort från den offentlighetsprincip vi är så stolta över.

Naturligtvis kan inte heller staten helt likställas med den enskilde arbetsgivaren, även om utskottsmajoriteten vill åstadkomma detta. Däremot kan statens uppträdande som arbetsgivare påverka den enskilde arbetsgivaren. Visar statsmakterna benägenhet att förhandla med ett minimum av insyn, kan den nuvarande utvecklingen i annan riktning vändas inom den privata sektorn, eller som säges i den socialdemokratiska tidigare citerade motionen: »Statsmakterna har vid sin behandling av problem kring sekretesskyddet anledning att uppmärksamma hur deras ställningstaganden kan påverka utvecklingen.»

I det sammanhanget förtjänar också att uppmärksammas utskottets förslag att lagen särskilt bör ange vem som äger pröva frågan om utlämnande av sekretessbelagda handlingar. Detta innebär i realiteten att avtalsverket som får medverka vid flertalet förhandlingsärenden ensamt får avgöra huruvida det skall ges tillstånd till insyn i handlingarna, med vilkas hjälp allmänheten sedan kan diskutera dess verksamhet. Är det inte synnerligen mänskligt om man i ett sådant fall intar en restriktiv hållning?

Också i andra avseenden torde be-

stämmelsen skapa förseningar, och framför allt torde den vara oförenlig med tryckfrihetsförordningens bestämmelse i 2 kap. 9 §. Visserligen säger utskottsmajoriteten att motsvarande skett på andra punkter i sekretesslagen, men vad utskottet glömmer säga är att de flesta av de åberopade punkterna fanns före tryckfrihetsförordningens tillkomst 1948 och att deras förekomst också kritiserats.

Redan 1944 års tryckfrihetskunniga förklarade att sekretessbestämmelserna borde tillämpas mera begränsat och att avvikelser från gällande regler borde få förekomma endast då fråga är om handling, vars hemlighållande är av synnerlig vikt för rikets säkerhet. Med all respekt, herr talman, för förhandlingarnas betydelse kan jag inte inse att sådana förhandlingar är av synnerlig vikt för rikets säkerhet.

Dåvarande justitieministern framhöll också 1948 att en revision av gällande sekretessbestämmelser skulle upptas särskilt. Det har ju också tillsatts en kommitté senare. Man var alltså tydligen redan vid tryckfrihetsförordningens tillkomst medveten om att sekretesslagens regler var i behov av en översyn för att bringas i bättre överensstämmelse med förordningen. Den utvidgning som nu föreslås kan tänkas få prejudicerande verkan.

Herr talman! Vårt demokratiska samhällsskick förutsätter att inga onödiga svårigheter vållas för insyn i myndigheternas handlande. Den hävdvunna offentlighetsprincipen bör endast i undtagsfall inskränkas.

Jag kommer således att yrka bifall till de reservationer som fogats till konstitutionsutskottets utlåtande nr 30.

Herr statsrådet LINDHOLM:

Herr talman! Här har ytterligare argumenterats angående arbetstidens förläggning, och jag skall därför inte ta upp den frågan mera utförligt.

Jag vill bara göra det konstaterandet

Ang. statstjänstemännens rättstälning, m. m.

att vi alla är överens om att någon förhandling om organisationens utformning icke skall förekomma utan att det skall vara en ensidig handling. Men för att organisationen över huvud taget skall kunna fungera förutsättes ju att det finns möjlighet att förlägga arbetstiden på sådant sätt att vederbörande kan fullgöra den service som skall tillhandahållas medborgarna. Då jag tidigare vid åtskilliga tillfällen betonat att det är naturligt att det sker överläggningar och att det är naturligt att man skall beakta alla de synpunkter som anföres från organisationerna och som inte i och för sig försämrar möjligheten att fullgöra serviceuppgiften, förvånar det mig att man ändock på denna punkt så envetet håller på utskottets skrivning.

Vidare lades här en synpunkt på sekretessfrågan som innebär att det inte hade anförts några motiv för behovet av denna speciella lagstiftning. Jag vill erinra om att den har föregåtts av en utredning och att utredningens förslag tillstyrkts av huvuddelen av remissinstanserna. Jag vill erinra om att exempelvis Landsorganisationen i sitt remissvar framhåller att genom dessa bestämmelser kommer de offentliga arbetsgivarna att i huvudsak få samma ställning som de privata och att ingen invändning kan resas däremot. En löntagarorganisation vitsordar alltså i detta fall att det bör vara på det sättet på marknaden. Detta är inte något uttryck för att man — som jag fick en känsla av att den föregående talaren ville göra gällande — eftersträvar att begränsa offentligheten i den statliga verksamheten, utan det är frågornas speciella natur som gör att det blir nödvändigt med en speciell sekretesslagstiftning på detta område. Om de synpunkter som motionären gjorde sig till tolk för skulle följas, skulle organisationerna före en förhandling ha full rätt att ta del av alla de akter som man förbereder en förhandling med, och sedan skulle de med utgångspunkt där-

ifrån ha fullt klart för sig alla de bedömningar som har gjorts för att få förhandlingen genomförd.

Beträffande frågan huruvida det behövs en femårig sekretesstid eller ej har uttryckts tveksamhet från vissa håll. Nu förhåller det sig i regel på det sättet att vi har tvåårsavtal i vårt land. Det har varit en tradition rätt länge nu, och det finns ingenting som talar för att den traditionen bryts. Det är genomgående så vid allt förhandlande att man gör vissa saker i etapper. Om man vid den första förhandlingen träffar uppgörelse om vissa ting, som senare utlöser ytterligare åtgärder vid en kommande förhandling, är det alldeles uppenbart att den som skall sköta förhandlingarna bör ha det sekretesskydd som remissinstanserna ganska enhälligt tillstyrker. Något missbruk av sekretesskyddet är det givetvis inte ett ögonblick fråga om, utan sekretessen skall endast användas i de fall då den är nödvändig för förhandlingarnas förande. Även motionären gav uttryck åt den meningen, att sedan förhandlingen var slutförd skulle den offentliggöras. Om motionären hårdrar det uttrycket, betyder det ju i så fall att motionären gått med på en femårsregel, alldenstund förberedelsearbetet kan uppdelas på så sätt att man före en förhandling förbereder saker och ting som utlöses först vid nästa förhandling. Det är i och för sig en mycket vanlig företeelse på detta område.

Herr PETERSSON, GEORG, (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är kanske inte så mycket att tillägga efter herr statsrådets anförande, men fru Segerstedt Wiberg började ju med att erkänna att det var nödvändigt med sekretess när det gällde sådana här frågor. Då gäller det väl närmast om sekretessens omfattning om hur den skall handhas. Därvid är att märka att det är fråga om en ny lag och att man utgår ifrån att stat och

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

kommun skall vara likställda med enskilda arbetsgivare.

Vidare gäller det också att observera ett uttalande som departementschefen gör, och det är att dessa bestämmelser i någon mån får betraktas som provisoriska till dess att erfarenheter har vunnits av de nu aktuella reformerna. Det finns anledning att inte börja med vidöppna dörrar när man skall förhandla. Som också utskottet har kommit fram till, tillgodoser det förslag, som här framlagts, både kravet på ofentlighet och kravet på att förhandlingarna skall kunna föras något så när ostörda och skall kunna föras på ett sätt som kan leda till en uppgörelse.

Beträffande sekretesetidens längd har herr statsrådet redan anfört att det är nödvändigt med en femårig sekretesetid för att man skall kunna ha ett skydd, och detta är väl kanske framför allt nödvändigt med hänsyn till att avtalen numera som regel slutes för två år.

Herr **GEIJER, LENNART**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag återkommer till frågan om förhandlingsrätten i anledning av statsrådet Lindholms senaste anförande och vill först rätta till ett missförstånd. Statsrådet sade tidigare att tjänstemännen på det privata området inte förhandlade om arbetstidens förläggning. Detta är tyvärr alldeles felaktigt. Såsom ombudsman i Industri-tjänstemannaförbundet har jag personligen fört många förhandlingar om skiftarbete och om lediga lördagar. Framför mig har jag ett kollektivavtal från ett område som har nära samband med det statliga, nämligen bankområdet. Det är ju ett serviceområde, som enligt statsrådets mening är särskilt känsligt. I detta kollektivavtal ingår en paragraf som enbart innehåller regler om arbetstidens förläggning, om lediga lördagar, om förläggning på dagen och om förläggning under olika delar av året. På den privata sidan är det alltså mycket

vanligt att tjänstemännen förhandlar om arbetstidens förläggning. Att även arbetarna gör det är ju välbekant. Jag tänker t. ex. på hela komplexet med skiftarbete.

Statsrådets svar till mig i fråga om statens och kommunernas arbetare vill jag tyda så att några olägenheter hittills inte har försports av den fulla förhandlingsrätt som dessa arbetstagar-kategorier har haft sedan decennier. Jag måste också framhålla att dessa arbetare även finns på de känsliga områden som har diskuterats här i dag. Det finns ju arbetare inom försvaret, inom kommunikationsväsendet och vid sjukhusen. Man har inom dessa områden inte haft några olägenheter av att de har fått full förhandlingsrätt.

Herr statsrådet **LINDHOLM**:

Herr talman! Herr Lennart Geijer åberopade de kollektivavtal som nu finns på den statliga sektorn och i vilka inte är upptagen någon speciell begränsning beträffande arbetstidens förläggning. Herr Geijer bör ändock observera att dessa kategorier inte på samma sätt som de tjänstemän det nu är fråga om fullgör en servicefunktion gentemot allmänheten. Det är på den punkten svårigheterna kan uppstå, därast herr Geijers mening skulle genomföras.

Samtidigt beklagar jag att mitt yttrande om tjänstemännen var alltför generellt. Å andra sidan har man väl också regelmässigt vissa poler i en bestämmelse om förläggning av arbetstiden, mellan vilka arbetsgivarna har möjlighet att förlägga arbetet.

Fru **SEGERSTEDT WIBERG** (fp):

Herr talman! Jag tror inte statsrådet Lindholm var inne i kammaren under hela mitt anförande. Det förklarar att han inte hörde att när jag sade att motiveringen var dålig så avsåg jag utskottsutlåtandets. Att en tidigare ut-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

redning skett är jag fullt medveten om liksom om att det förekommit ett re-missförfarande i vanlig ordning.

Herr statsrådet menar att jag överdrev LO:s kritik, men jag kan inte finna annat än att LO starkt understryker vikten av att offentlighet i allmän verksamhet i största möjliga utsträckning upprätthålles även på förhandlingsområdet. Man framhåller också att sekretessen med hänsyn härtill bör gälla endast de handlingar som direkt berör förhandlingarna och upprättats just för detta ändamål. LO förutsätter vidare att införande av en sekretessbestämmelse icke kommer att kunna tagas till intäkt för förändringar i negativ riktning när det gäller myndigheternas nuvarande informations- och samrådsverksamhet i förhållande till de anställdas organisationer. Nog är det en viss oro uttryckt i de orden.

Varje gång man vill vidga sekretessområdet sägs att det nu gäller ett alldeles särskilt område och att därför måste man ha sekretess. Herr statsrådet säger att även jag enligt mitt resonemang skulle gå med på den femåriga skyddstiden. Jag kan inte förstå vad som har fört herr statsrådet till detta antagande. Både i motionen och reservationen står det uttryckligen att vi icke accepterar denna femåriga skyddstid.

Statsrådet Lindholm menade också att den sekretess som införes inte skall missbrukas. Nej, ingen hade väl tänkt sig att statsrådet vill införa något, som är avsett att missbrukas. Om möjligheterna därtill finns, så är det riskabelt nog. Man kan ju inte veta vad nästa generation gör. Det kan t. ex. tänkas att ett annat parti kommer till makten som skall tillämpa de bestämmelser som nu införes. Vågar statsrådet garantera även för det? Som svar på statsrådets replik vill jag säga att folkpartiet kan jag garantera för, så på det behöver inte statsrådet tänka.

Herr Georg Pettersson sade att man inte kan ha vidöppna dörrar. Det är

just vad jag kanske helst skulle velat ha, men jag har inte yrkat på det, herr Pettersson. Däremot skulle jag vilja fråga: På vad sätt har offentlighetsprincipen blivit tillgodosedd här, såsom herr Pettersson sade att nu skett? Jag kan inte alls finna att offentlighetsprincipen har blivit väl tillgodosedd.

Herr statsrådet **HERMANSSON:**

Herr talman! Efter fru Segerstedt Wibergs första anförande och de stora ord hon då använde, och det försök att t. o. m. göra politik av detta som hon gjorde sig skyldig till, finns det anledning att fastslå att vi väl allihop är ense om att offentlighetsgrundsatsen är av mycket stor betydelse för den demokrati vi har här i landet. Vi vill alla skydda offentlighetsgrundsatsen, och vi är alla motvilliga mot att göra inskränkningar i den. Men vi är också alla, även fru Segerstedt Wiberg, eniga om att det i samhället finns områden, där det är nödvändigt med en viss sekretess för att verksamheten skall fungera på ett tillfredsställande sätt. Vi är också alla eniga om att här är ett fall där vi måste ha en viss sekretess.

Vad vi diskuterar är inte offentlighetsprincipen utan bara hur långt denna sekretess bör sträcka sig. Det är naturligt att man kan ha olika meningar om det utan att detta nödvändigt behöver innebära att man angriper offentlighetsprincipen.

Justitieministern är tyvärr av tjänsteskäl förhindrad att vara här i dag, men detta ärende har vi berett tillsammans, och jag tror att jag känner till det så bra att jag kan — om kanske inte lika väl som han — framföra våra synpunkter på detta. Jag skall dock inte gå in på motiveringarna för alla dessa bestämmelser utan bara ta upp ett par punkter.

Det gäller först en synpunkt på tilläggsregeln som säger att vissa handlingar som inte har upprättats för förhandlingen ändå skall kunna beläggas med sekretess. Skälet är att stat och

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

kommun som arbetsgivare bör bli jämställda med andra arbetsgivare och att offentligheten inte skall leda till men för stat och kommun och därmed indirekt för skattebetalarna.

Jag vill framhålla att det är tänkbart, att en sådan här information, t. ex. från en enskild arbetsgivarorganisation, kan lämnas till statliga och kommunala förhandlingsmyndigheter i muntlig form i stället för i skriftlig form. Därmed gynnar man väl inte precis offentlighetsprincipen, utan det blir bara så, att informationen kanske blir litet sämre än vad den eljest skulle bli. Det finns dessutom tekniska möjligheter att få denna information skriftlig på ett sådant sätt att materialet blir sekretesskyddat enligt huvudbestämmelsen, men tillvägagångssättet är krångligt, och därför blir det väl i praktiken svårt att få in material den vägen. Jag vill visa med ett exempel vad jag syftar på.

Antag att en enskild arbetsgivarorganisation gjort en omfattande skriftlig utredning, avsedd att användas i dess förhandlingsverksamhet. Antag vidare att den utredningen är av betydelse också för den statliga förhandlingsverksamheten och att avtalsverket därför önskar ta del av utredningen men att den enskilda arbetsgivarorganisationen ställer som villkor att sekretess upprätthålles.

I avsaknad av den tilläggsbestämmelse som reservanterna vill ta bort kan avtalsverket icke med bevarad sekretess få del av utredningen på det enkla sättet att den får en kopia av den handling som innehåller utredningen. Eftersom utredningen inte tillkommit i och för statlig och kommunal förhandlingsverksamhet, går kopian inte in under huvudbestämmelsen. Man får i stället förfara på det sättet att den enskilda arbetsgivarorganisationen upprättar en ny handling, tillkommen för att användas i statlig förhandlingsverksamhet, och i den får organisationen redogöra för det huvudsakliga innehållet i det skriftliga utredningsmaterialet. Den

handlingen kan då sekretessbeläggas med stöd av huvudbestämmelsen.

Med ett sådant förfaringssätt vinner man ingenting ur offentlighetssynpunkt. Däremot åstadkommer man att samarbetet mellan enskilda arbetsgivarorganisationer och statliga och kommunala förhandlingsmyndigheter blir mera omständligt och tungrott än som behövde bli fallet om den tilläggsbestämmelse finns som reservanterna vill ha bort.

Vad man åstadkommer genom reservationen på denna punkt är alltså antingen att man ställer till trassel och besvär eller att man förhindrar att de statliga och kommunala förhandlingsorganen får tillgång till allt erforderligt material. Men man vinner inte någon ökad offentlighet. Inget mera blir offentligt än om tilläggsregeln finns.

Det var ytterligare en punkt jag skulle vilja ta upp. Den gäller regeln att sekretessbelagd handling skall kunna utlämnas endast om den myndighet, som sköter förhandlingen ger sitt tillstånd.

Reservanterna menar att en sådan ordning inte är förenlig med 2 kap. 9 § tryckfrihetsförordningen. Där sägs att framställning om att utfå allmän handling skall prövas av den myndighet hos vilken handlingen finns. Det betyder att det är förvaringsmyndigheten som har att fatta beslutet huruvida en viss begärd handling skall utlämnas eller inte. Så skall det också vara enligt propositionens förslag. Innan förvaringsmyndigheten fattar sitt beslut, skall den i vanlig ordning pröva om handlingen är offentlig eller sekretessbelagd. Finer man att handlingen är offentlig, skall man givetvis besluta lämna ut den, men anser man att handlingen är sekretessbelagd blir frågan om förvaringsmyndigheten likväl kan besluta utlämna den beroende av om förhandlingsmyndigheten lämnar tillstånd därtill.

Den konstruktionen förekommer i andra bestämmelser i sekretesslagen och har aldrig hittills ansett strida mot tryckfrihetsförordningens regler.

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

Nu gör fru Segerstedt Wiberg gällande att denna bestämmelse i alla fall skulle strida mot 2:9 tryckfrihetsförordningen, därför att de stadganden av detta innehåll, som redan finns, skulle ha tillkommit före den nya tryckfrihetsförordningens införande.

Men det stadgande, som nu finns i 2:9 tryckfrihetsförordningen, fanns också i den äldre tryckfrihetsförordningen och ansågs på den tiden inte hindra att man införde regler enligt vilka tillstånd till utlämnande skulle ges av viss myndighet. Någon ändring i det avseendet torde inte varit avsedd när man införde den nya tryckfrihetsförordningen.

Herr **HERNELIUS** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag tyckte att statsrådets uttryckte sig något oklart när det gällde 2:9 tryckfrihetsförordningen. Det är väl ändå så — eller har jag misstagit mig — att de undantag från de allmänna principerna i 2:9 tryckfrihetsförordningen som finns i sekretesslagen väsentligen gäller kvalificerat hemliga handlingar, alltså handlingar som är hemligstämplade med hänsyn till rikets säkerhet, vilket är något helt annat än vad vi här talar om.

Jag vill uttrycka den förhoppningen att om riksdagen — vilket är möjligt, men jag hoppas det inte — skulle fatta beslut i enlighet med utskottsmajoritetens förslag detta icke fattas som ett prejudikat för att 2:9 tryckfrihetsförordningen i fortsättningen när det gäller dess allmänna innebörd skall sättas ur kraft.

På tal om statsrådets anklagelser mot fru Segerstedt Wiberg för att göra politik av en fråga vill jag upprepa vad jag sade förra veckan, nämligen att vi är i detta hus för att bedriva politik.

Fru **SEGERSTEDT WIBERG** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Om frågan hade varit så enkel som det lät i dag beträffande för-

varingsmyndigheten så hade givetvis inte hela den debatt förekommit kring denna fråga som föres i remissyttrandena. Jag behöver inte gå närmare in på detta. Herr Hernelius hann före mig. Han hann också före mig med att svara på statsrådets underliga yttrande om att jag gjorde politik här. Jag är, som sagt, övertygad om att vi är här för att göra politik. Jag vet inte vad riksdagen har för funktion om den inte skall syssla med politiska frågor. Avsåg statsrådet med sitt inlägg att jag gjorde partipolitik, vill jag påpeka att jag besvarade en replik av statsrådet Lindholm om att han inte litade på vad som skulle ske för den händelse folkpartiet skulle efterträda socialdemokraterna.

Herr statsrådet **LINDHOLM**:

Herr talman! Jag har icke sagt i någon replik att jag icke litade på folkpartiet. Det var fru Segerstedt Wiberg som sade att det parti som nu regerar kommer väl att göra så, men hur kommer det att bli med andra? Då viskade jag från bänken: Hur är det med folkpartiet? Folkpartiet gör ju anspråk på att vara ett alternativ till den nuvarande regeringen. Det var alltså inte något som helst misstänkliggörande från min sida av folkpartiet på den här punkten.

När sedan statsrådet Hermansson använde uttrycket att göra politik av det hela så var det väl ändå så att fru Segerstedt Wiberg sagt några ord om maktfullkomlighet som snuddade vid beskyllningar som inte har samband med en saklig bedömning av det framlagda förslaget.

Herr statsrådet **HERMANSSON**:

Herr talman! Vad jag syftade på med ordet politik var kanske inte riktigt vad statsrådet Lindholm sade. Jag syftade på att fru Segerstedt Wiberg i sitt första anförande sade att det långa maktinnehavet medförde att regeringen fått en annan syn på offentlighetsprincipen. Det

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

var det jag ville reagera mot, och det vill jag fortfarande reagera mot, och det kallar jag politik att säga något sådant i en sak som denna.

Vad sedan beträffar herr Hernelius så vet jag inte om jag var oklar. Jag beklagar om jag var det. Vad jag menade var att det finns i sekretesslagen flera paragrafer som förutsätter att en viss myndighet skall besluta om utlämnande av handlingar eller ge tillstånd till utlämnande av handlingar. Herr Hernelius behöver bara titta på 6 § eller 8 § i sekretesslagen, där det finns regler som har samma metod som den föreslagna regeln. De ansågs när de kom till icke strida emot den motsvarighet till 2:9 i tryckfrihetsförordningen som fanns på den tiden, och när man införde den nya tryckfrihetsförordningen ville man inte införa någon ändring i det avseendet. Följaktligen kan den här nya regeln inte anses strida mot 2:9 tryckfrihetsförordningen i dess nuvarande lydelse.

Herr GEIJER, ARNE, (s):

Herr talman! Den lagstiftning som nu föreslås och som väl kommer att beslutas av kamrarna i dag innebär ett mycket stort framsteg för de anställda i offentlig tjänst. Jag har inte några närmare uppgifter om det, men om det finns någon sådan lagstiftning i andra länder så är det väl mycket få länder där man har tagit det steg som vi nu är på väg att göra när det gäller den offentliga sektorn, förhandlingsrätten och även rätten att vidtaga stridsåtgärder.

Det är självklart att om man genomför en lagstiftning av detta slag så kan man väl förutse att det visar sig att förändringar erfordras när lagstiftningen har varit i kraft något eller några år. Den praktiska tillämpningen kommer säkerligen att nödvändiggöra vissa justeringar vid kommande riksdagar, och det är möjligt att en del av de synpunkter och en del av de önskemål som i de gångna förhandlingarna har förts fram av löntagarorganisationerna men inte

tillgodosetts kan visa sig helt enkelt nödvändiga när lagen har tillämpats någon tid.

Jag måste beteckna frågan om de oorganiserades ställning vid konflikter som ganska underlig. Det förefaller mig som om den nu föreslagna ordningen inte har särskilt stor kontakt med det praktiska livet. Här har i debatten i dag endast talats om strejker inom den offentliga sektorn. Med strejk följer också naturligt rätten att genomföra en blockad. Då blir omedelbart frågan om de oorganiserades ställning aktuell på ett helt annat sätt än om det endast är en strejk eller en lockout. Emellertid kommer väl utvecklingen att visa hur den nya ordningen kommer att fungera i det praktiska livet.

Debatten i dag har kommit att röra sig om två ting, som i och för sig är betydelsefulla men ändå ganska perifera i det stora sammanhanget. Den ena frågan är ifall frågan om arbetstidens förläggning är en avtalsfråga eller om den skall beslutas av arbetsgivarna. Jag vill klart säga ifrån att principiellt hör den frågan till avtalsparternas domäner. Detta har även kommit till uttryck i de yttranden som avgivits från olika delar av LO:s verksamhetsområde. Såsom det uttryckes i Statstjänarkartellens remissvar är man dock medveten om de svårigheter som kan uppstå då det gäller tjänstgörings- och turlistor. Man är alltså för närvarande beredd att finna sig i det förslag som propositionen innebär. Därmed har man dock inte frångått sin rent principiella inställning. Jag föreställer mig att detta är ett område där lagstiftningen kanske efter någon tids tillämpning kan bli föremål för en ändring. På den privata arbetsmarknaden är det utan vidare så att frågan om arbetstidens förläggning hör till avtalsparternas område, där man äger att besluta efter det att förhandlingar ägt rum.

Den andra frågan som diskuterats här och som också berörs av huvudyrkandet i reservationen är inskränkningen i

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

möjligheten att sluta avtal om annan ledighet än semester. Det är naturligtvis också en fråga som hör till avtalsparternas domäner. Men här har man nu gjort undantag för den. I praktiken är det en ganska liten fråga. I de praktiska fall som kan komma att uppstå kan det i slutomgången kanske också bli en fråga om ledighet med eller utan löneavdrag. Detta är en förhandlingsfråga även på den privata arbetsmarknaden, men samtidigt är det arbetsgivaren som slutligt bestämmer. Skillnaden mellan den ordning som råder på den privata arbetsmarknaden och den som föreslås i reservationen är därför mycket liten. I praktiken är det i slutomgången samma sak.

Jag har lyssnat med intresse till en del talare här. Jag fäste mig vid ett uttryck av herr Hernelius, som sade att förhoppningen är att riksdagen i framtiden inte skall behöva behandla situationer av den art som har varit aktuella tidigare. Han nämnde bl. a. sjöbefalet. Jag är inte säker på det. Egentligen är den fråga som herr Hernelius nämnde ett problem som inte alls regleras av den proposition som nu framlagts, ty den frågan är ju lika aktuell, eller lika litet aktuell, vad gäller den privata arbetsmarknaden som vad gäller den offentliga arbetsmarknaden. Det är knappast på det sättet som herr Thorsten Larsson framhöll att den offentliga arbetsmarknaden är mera känslig än den privata. Den regeln gällde väl en tid, men den gäller knappast nu längre. Det moderna industrisamhället är så komplicerat och sammansatt att även en mycket liten konflikt på den privata arbetsmarknaden, där primärkonflikten inte alls har någon samhällsekonomisk vikt och betydelse, kan ha en återverkan på andra områden, som gör att en konflikt får oerhörda konsekvenser både ekonomiskt och på annat sätt inte bara för det privata företag som det närmast gäller utan för samhället som helhet. Sådant är det moderna industrisamhället. Vi skall ha klart för oss att den fråga,

som herr Hernelius nämnde kanske mera i förbigående, inte är löst i och med att riksdagen beslutar att godkänna förhandlingsrätt för tjänstemän i offentlig tjänst.

Jag har lyssnat med intresse också till den debatt som förekommit här senast och det replikskifte som ägt rum i sekretessfrågan. Låt oss då först se hur förhållandet är på den privata arbetsmarknaden härvidlag. Andemeningen med hela denna omläggning av förhandlingsväsendet för offentliga tjänstemän är ju en anpassning till vad som i princip gäller på den privata arbetsmarknaden. När det gäller sekretessfrågan kommer reservanternas till en rakt motsatt slutsats. Där vill man inte en anpassning till vad som gäller på den privata arbetsmarknaden, utan där följer man en annan ordning. På den privata arbetsmarknaden förekommer givetvis ingen offentlighet från arbetsgivarnas sida. Vi har offentlighet då det gäller olika handlingar som meddelas våra beslutande församlingar och även pressen. Men på motsidan är man ytterst återhållsam i det avseendet — det föreligger heller ingen skyldighet för arbetsgivarna att vara offentliga i sådana här sammanhang. Att man är mycket restriktiv i detta avseende sammanhänger ju i viss mån med att offentliggörande av vissa handlingar skulle kunna ha en negativ effekt på det enskilda företaget eller vissa företag ur konkurrenssynpunkt om det gäller att röja vissa interna frågor som har betydelse ur den synpunkten.

Allmänt sett skulle jag vilja säga att offentlighetsprincipen är av mycket litet intresse i det praktiska livet i det här avseendet, alltså i samband med förhandlingar. All min erfarenhet säger att ytterst få människor frågar efter någon handling sedan en uppgörelse har träffats. De handlingar som utväxlas under förhandlingarna rör delproblemet och säger läsaren litet eller ingenting om vad som i verkligheten har förekommit. Alla som har sysslat med

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

detta slag av arbete vet att en avtalsförhandling, som sträcker sig över en lång tidsperiod, är en mycket komplicerad process även då det gäller att utväxla handlingar. En handlings innehåll kan säga mycket för den som sysslar med arbetet men ingenting för allmänheten, därest den skulle offentliggöras. Jag tror alltså att den debatt om sekretess eller offentliggörande som här förekommer är av liten betydelse i det praktiska livet.

Den enda handling som jag föreställer mig att allmänheten skulle ha intresse av i det här sammanhanget är protokollet från riksdagens löne delegation, alltså den myndighet som utsetts av riksdagen och i egenskap av arbetsgivare skall godkänna de uppgörelser som man har träffat. Jag kan tänka mig att det protokollet skulle kunna tilldra sig ett allmänt intresse, därför att det i varje fall i någon utsträckning kan finnas politiskt sprängstoff där, men i övrigt tror jag knappast att handlingarna från de överläggningar som äger rum mellan parterna är av något nämnvärt intresse. När förhandlingarna är slut är parterna synnerligen tacksamma över att få lägga allt skräpet åt sidan och inte vidare syssla med det.

Jag ber att i det här avseendet få tillstyrka utskottets yttrande.

Herr **HERNELIUS** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan i stort sett instämma med herr Arne Geijer i hans bedömning att skillnaden när det gäller samhällsfarliga konflikter mellan den offentliga arbetsmarknaden och den privata har minskats under årens lopp. Det enda tillägg jag vill göra är att riskerna för samhällsfarliga konflikter måste vidgas när strejk och lockout blir tillåtna stridsmedel på ett nytt område, där det ibland kan brännas, vilket erfarenheterna från polis- och sjuksköterskeområdena visar — det var inte bara sjöbefalet jag nämnde, herr Arne Geijer.

Jag tror emellertid att vi är beredda att ta den konsekvensen. Att jag särskilt nämnde skillnaden beror väl närmast på att det i propositionen antyds att det i detta sammanhang finns möjlighet till en lex in casu.

Beträffande sekretessen är jag, med min betydligt ringare erfarenhet av förhandlingsarbete, helt överens med herr Geijer om att förhandlare sällan är så lyckliga som när de på morgonen då uppgörelsen är klar får kasta alla papper i papperskorgen. Därför tror jag i likhet med herr Geijer att sekretessens betydelse i sammanhanget är överbetonad. Vad reservanterna främst har syftat på är emellertid dels att man gör avsteg från regler som eljest gäller för den offentliga förvaltningen, dels frågan om bestämmelsernas förenlighet med tryckfrihetsförordningen.

Det är riktigt, herr Hermansson — jag har kontrollerat uppgifterna i lagboken, som jag inte hade tillgänglig nyss — att det finns andra skäl än säkerhetsskäl som föranlett att man gjort avsteg från huvudregeln i 2 kap. 9 §. Undantagen gäller bl. a. stadsplane-frågor.

Om man nu genom att införa nya sekretessregler gör ytterligare ett avsteg från 2 kap. 9 § i både dess gamla och dess nya lydelse, är emellertid huvudfrågan för mig, om man kommer att åberopa detta som prejudikat för att också i fortsättningen gå runt 2 kap. 9 §. Det var på den punkten jag uttryckte mina farhågor.

Herr statsrådet **HERMANSSON**:

Herr talman! Jag är glad över att lagboken var tydligare än jag. Å andra sidan hörde alla herr Hernelius' förmåga att missförstå: när herr Arne Geijer sade att *offentligheten* var av liten betydelse i förhandlingssammanhang, tolkade herr Hernelius det till att *sekretessen* är av liten betydelse i förhandlingssammanhang.

Vad jag har velat hävda är att såda-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

na här regler står i överensstämmelse med 2:9 tryckfrihetsförordningen, vilket herr Hernelius nu tycks ha blivit övertygad om av lagboken. Om herr Hernelius vill bli ytterligare övertygad och få ytterligare en tydlig förklaring, kan han läsa på sidan 75 i 1944 års tryckfrihetssakkunnigas betänkande, där man om denna regel säger att man inte har avsett att denna fråga i förevarande sammanhang bör upptagas till behandling, utan att man i allt väsentligt har bibehållit den ståndpunkt som gällande lag i denna del intar. Det innebär att 2:9 har samma innebörd som motsvarande regler i den gamla tryckfrihetsförordningen, och följaktligen måste den i det här avseendet tolkas på samma sätt som den gamla regeln.

Herr **HERNELIUS** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag har aldrig bestritt att 2:9 har samma innebörd för som nu; det behöver vi inte diskutera. Vad jag ifrågasatte var om man skall vidga de undantag från 2:9, som faktiskt finns, till att bli även andra undantag i framtiden. Det är det diskussionen gäller, herr statsråd.

När det gäller lagboken går jag ibland till den, och det gör väl även statsrådet. Det är emellertid en ganska stor bok, och jag har därvidlag inte heller någon statssekreterare eller andra hjälpredor att tillgå när jag sitter här i kammaren, till vilka jag kan vända mig.

Beträffande förmågan till missförstånd av herr Arne Geijers inlägg tror jag mig kunna säga att vi inte missförstod varandra. Offentlighet och sekretess är ju två sidor av samma sak.

Herr **LARSSON, THORSTEN**, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Arne Geijer ansåg att mitt resonemang om att den offentliga arbetsmarknaden var känsligare än den privata vid konflikter var fel-

aktigt. Det är kanske förmåtet av mig att ta upp ett resonemang med herr Arne Geijer i en sådan sak, men jag ifrågasätter ändå om inte den offentliga arbetsmarknaden är känsligare. Statsrådet har i varje fall ett par gånger här försökt att omtala detta för kammaren. Om emellertid inte den offentliga arbetsmarknaden är känsligare, undrar jag om inte ett av argumenten bortfallit för att man inte skulle medge avtalsrätt i detta fall.

Jag vill än en gång understryka att jag har den uppfattningen att om man kan föreskriva avtalsrätt och strejkrätt för den ekonomiska delen, vilket är huvudsakerna i dessa sammanhang, så är det en sak av mindre betydelse om man inte skall kunna föreskriva en sådan rätt när det gäller arbetstidens förläggning.

Herr **GEIJER, ARNE**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill till herr Thorsten Larsson säga att jag inte precis uttryckte mig så enkelt som det kunde förefalla av hans kommentar till mitt uttalande att den privata arbetsmarknaden är lika känslig som den offentliga. Den offentliga arbetsmarknaden är givetvis känsligare när man kommer in på värden av människor, för att ta ett exempel, men i ekonomiskt avseende förhåller det sig tvärtom så att den privata arbetsmarknaden är avsevärt betydelsefullare än den offentliga. Om vi exempelvis på den offentliga arbetsmarknaden skulle få en konflikt vid de svenska järnvägarna, föreställer jag mig att vi skulle kunna överleva den konflikten ganska länge, eftersom transportererna finner också andra vägar. Men om vi skulle få en lika lång konflikt vid landets kraftverk, så att vi vore komplett utan elström i landet, föreställer jag mig att vårt land i alla avseenden kommer att stå stilla under den tiden. Så snart man kommer in på ekonomiska faktorer kan vi alltså säga

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

att den privata arbetsmarknaden är viktigare än den offentliga arbetsmarknaden. När det gäller värden av människor har dock den offentliga arbetsmarknaden självfallet en större betydelse.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Jag har under överläggningen inte begagnat möjligheterna till replik i olika avseenden. Jag tror att det blir bättre behållning av det hela, om jag nu sammanfattar vad jag har att säga till den debatt som har förts.

Jag vill erinra om vad jag inledningsvis sade redan i mitt första anförande, nämligen att det har rått en viss tveksamhet i utskottet vid behandlingen av denna fråga, beroende på att den ju avser inte bara tjänstemän som är anställda under ämbetsansvar utan även tjänstemän som är anställda enligt oavsettlighetsprincipen. Detta var faktorer som väsentligt skilde sig från dem man har att göra med på den enskilda arbetsmarknaden. Det var förmodligen detta som ledde till sådana konsekvenser att avtalsrätten icke kunde tillämpas i samma utsträckning som på den enskilda arbetsmarknaden, där ju arbetsgivaren själv med hänsyn till sina egna intressen, för det mesta begränsade till en lokal arbetsplats eller arbetsplatser av ungefär samma slag på andra orter, har att avgöra om han skall sluta ett avtal om exempelvis arbetstidens förläggning eller om annan ledighet än semester. Så är emellertid inte förhållandet på den offentliga sektorn, som ju omspannar praktiskt taget allt, från rena småtingen till stora väsentliga saker för allmänheten. På denna sektor måste ju allmänhetens intressen och krav avvägas med hänsyn till de yrkanden som framställs av de i tjänsten anställda.

Jag tror att det finns anledning att konstatera att tveksamheten råder även i kammarens debatt — inte många av

dem som yttrat sig har visat en sådan självsäkerhet beträffande den väg man skall välja, som eljest brukar vara framträdande i våra debatter särskilt när de har en politisk anstrykning; det har nu inte denna fråga, och inte heller utskottets handläggning av den har haft det.

Till och med herr Lennart Geijer har ju ändå låtit förstå att han inte räknar med att avtalsrätten i de fall vi särskilt diskuterar skulle kunna sträcka sig ända till den yttersta gränsen. Han har visserligen sagt att eftersom nu utskottets majoritet anslutit sig till att det undantag bör utgå, som civilministern vill ha, så skulle kammaren kunna godkänna det. Men jag tycker att detta är den sämsta motivering herr Geijer använt — meningarna och besluten inom ett utskott motsvarar dock inte alltid de meningar som kan råda i kammaren, vi är ju medvetna om att majoritetsförslag från utskott ofta ändras i kamrarna därför att meningarna är fördelade på ett annat sätt här än vid behandlingen i vederbörande utskott. Herr Geijer konstaterar själv att på de områden som finns nämnda och på ytterligare något område är svårigheterna att träffa avtal om arbetstidens förläggning troligen så stora att det inte skulle vara möjligt att gå till den yttersta gränsen, d. v. s. att tillgripa stridsåtgärder för att få ett avtal om en sådan förläggning av arbetstiden som för de anställda ter sig förmånligare än den de arbetat under, en förläggning som arbetsgivaren fastställt, i regel dock efter överläggningar. Men innebär det inte också ett konstaterande av osäkerhet i fråga om tillämpningen av avtalsrätten på ett sådant område? Där arbetstiden är enhetlig och kan tillämpas utan meningsbrytningar är det ju inga svårigheter att träffa en överenskomst som får avtalets karaktär; även om det inte skulle vara ett avtal i egentlig mening är den ju ändå gällande. Och detta förekommer i mycket stor utsträckning även på det statliga områ-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

det liksom på sådana områden där kollektivavtal icke tillämpas.

Herr Geijer nämner en överenskommelse med bankerna — som är serviceföretag — såsom ett exempel på att det är möjligt att träffa avtal även beträffande arbetstidens förläggning inom sådana här områden. Jag vill erinra herr Geijer om att sedan den överenskommelsen med bankerna slutits, träffades också en överenskommelse på riksgäldskontoret om fria lördagar. Först när bankerna slutade hålla öppet på lördagarna och övergick till ordningen med arbetsfri lördag kunde också riksgäldskontoret tillmötesgå personalens önskemål om att få lördagsledigt. Och utan att direkt känna alla de motsättningar som kan ha rått vid överläggningar i sådana här frågor tror jag att man vågar förutsätta att viljan att tillmötesgå rimliga önskemål härvidlag måste vara lika stor på arbetsgivar sidan som man påstår att förståelsen skulle vara på motsidan för att icke kräva medbestämmanderätt i fråga om arbetstidens förläggning på områden där den inte kunde regleras enhetligt.

Jag tror att samma tänkesätt som herr Lennart Geijers går igen hos många andra som yttrat sig. Herr Lidgard säger att han är förvånad över att reservanterna, som ju har stor erfarenhet på hithörande områden, kunnat ställa sig vid sidan av utskottets majoritet — som han väl avsåg — när den vill ha ändring på denna punkt. Skulle det inte möjligen kunna vara så, herr Lidgard, att just den stora erfarenheten beträffande sådana här ting gör att reservanterna har ansett sig kunna stödja propositionen? I förhandlingsväsendet vill man ju ofta ha en fråga avgjord på ett visst sätt, men motståndet på arbetsgivar sidan är hårt, och man vill inte ta till stridsåtgärder för att genomdriva sitt önskemål. Då kan man resonera som så, att arbetsgivaren inte vill tillmötesgå önskemålet och därför som hittills får fastställa det tvisten gäller; de anställda fortsätter att arbeta

enligt hans bestämmelser men under protest och i förhoppning att frågan skall kunna lösas på ett bättre sätt en annan gång.

Under utskottsbehandlingen av denna fråga har vi inte fått några exempel på svårigheter att komma till rätta med problemen när det gäller önskemål som i och för sig skulle kunna vara berättigade och kunna tillmötesgås. De exemplen borde närmast ha lämnats av dem som känner till vad som förekommit på detta fält inom tjänstemannområdet. Följaktligen är det väl bara principen man önskar få genomförd. Bakom ligger inte någonting annat än att man är medveten om att man i vissa fall får göra avsteg från den och låta arbetsgivaren bestämma; där det inte är vare sig lämpligt eller möjligt att träffa en uppgörelse avstår man. Är det inte lika bra att starta med att ha det som hittills, föra överläggningar om arbetstidens förläggning på alla sådana områden där det kan ske, försöka utsträcka överläggningarna så långt som möjligt och så småningom, när man finner att man kommit så långt att det är möjligt att renodla fältet, också försöka få det gjort så att man har avtalsrätten i dessa avseenden på sådana områden där det är möjligt att tillämpa den? På andra områden skulle man avstå men helt naturligt förbehålla sig rätten att framföra sina önskemål enligt den definition överläggningar har fått när man i detta sammanhang skiljer mellan förhandlingar och överläggningar.

Det har också sagts i debatten, att om undantaget i detta avseende består, kommer det att betyda en försämring för statstjänarna. Jag tror att det var herr Källqvist som yttrade det.

Ja, men en *försämring* kan det väl inte bli, eftersom man inte hittills har haft någon rätt att sluta avtal i frågan, men väl en möjlighet att framföra sina önskemål. Det måste väl allra högst kunna konstateras, att det inte sker någon förändring i den hittills tillämpade principen, utan den får fortsätta att gäl-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

la i fråga om arbetstidens förläggning.

I fråga om annan ledighet än semester har jag inte hört att det skulle vara särskilt otillfredsställande ordnat på statstjänarområdet. Enligt det lilla jag känner till om hur sådana frågor regleras har de inte reglerats i form av en rätt för de anställda, utan såsom en rätt för vederbörande myndighet att lämna ledighet. Och den understiger inte vad anställda på den enskilda arbetsmarknaden är tillförsäkrade. Sex månaders ledighet vid barnsörd samt ledighet för enskilda angelägenheter tillämpas i så stor utsträckning det är möjligt att tillmötesgå önskemålen. En rätt till ledighet, som *inte* finns på den enskilda arbetsmarknaden, har man funnit sig kunna tillgodose på statstjänarområdet, nämligen när det gäller ledighet under viss tid — jag tror den är upp till sex månader, men det är möjligt att den är begränsad till tre månader — för att pröva, huruvida man skulle trivas bättre på en annan arbetsplats än den man har. Något sådant kan väl ingen komma och begära hos en enskild arbetsgivare, alltså att få tre eller sex månaders ledighet innan man bestämmer sig för att pröva om man trivs på en ny arbetsplats.

Jag tror inte att man kan åberopa att statstjänarna är underutvecklade i detta avseende. Faktum är att de i ganska stor utsträckning har rätten till annan ledighet än semester tillgodosedd, även om de inte har det i form av principen om rätt att förhandla om den. Däremot har de ju full rätt att förhandla om huruvida ersättning skall utgå vid sådan ledighet och hur stor den skall vara, precis på samma sätt som de har rätt att förhandla om semestern vilken tillhör de frågor som enligt lagen må regleras i avtal.

Man skulle kunna få den uppfattningen att alla som här har talat för utskottets förslag helt igenom, med undantag av den bestämmelse som hör samman med 3 §, skulle vara bestämt inställda på att detta är precis den rätta lösning-

en. Men kan detta så där nån vidare läggas ihop med önskemålet om att man redan i samband med denna lagstiftning skall ha en beredskapslag? Har det inte den karaktären att man om det kan säga på samma sätt som en stor bilfabrikör påstås ha sagt en gång i tiden, när alla bilar gjordes svarta? Modena växlade emellertid och det fanns företag som hade även andra färger på bilarna. Bilfabrikören sade då, att »köparna fick välja vilken färg på bilen som helst, bara de tog den svarta!» Här är det likadant. Tjänstemännen får välja strejk om de vill, men vi har en beredskapslag i bakfickan, som hindrar dem att verkställa konfliktbeslutet.

De som anser att det är nödvändigt att i samband med lagstiftningen om förhandlingsrätt också ge möjlighet till konfliktåtgärder har nu inte nöjt sig med det faktum, som kunnat åberopas i de träffade samarbetsavtalen, nämligen att dessa har tillkommit för att om möjligt motverka samhällsfarliga konflikter. Det är motivet för Saltsjöbadsavtalets tillkomst och det är samma motiv bakom den överenskommelse som träffats på tjänstemannasidan. Är det risk för sådana konflikter som skulle kunna bli föremål för en beredskapslagstiftning eller låt oss säga en tjänstepliktslag — ty det skulle väl vara innebörden i beredskapslagen — så skall ett sådant ärende behandlas i tjänstemannanämnden, som den heter, och där skall väl alla möjligheter undersökas att undvika konflikt.

Herr talman! Jag tror att det även *efter* debatten i riksdagen på många håll fortfarande råder tveksamhet i fråga om innebörden och räckvidden av den här föreslagna lagstiftningen. Men alla är beredda att acceptera den, eftersom den i stort sett inte är något annat än ett lagfästande av den princip som redan har rätt, nämligen förhandlingsrätt för tjänstemän även i offentlig tjänst, även om den hittills inte kunnat ta sig uttryck i ett träffat avtal. Sedan får vi väl allesammans räkna med att erfarenhe-

Ang. statstjänstemännens rättsställning, m. m.

terna kan komma att ge till resultat behov av ändringar i det ena eller andra avseendet. Vi har inte lyckats någon gång tidigare att göra en lag fullkomlig redan från början, och jag tror att vi skall utgå ifrån att det inte är möjligt i det här fallet heller.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande utskottets förevarande memorial komme att framställas först särskilt angående grundlagsändringsförslaget under 1 och därefter särskilt i fråga om grundlagsändringsförslaget under 2.

På gjord proposition antogs det under 1 i memorialet framlagda vilande förslaget till ändrad lydelse av §§ 35 och 36 regeringsformen.

I fråga om det under 2 framlagda vilande förslaget till ändrad lydelse av § 38 riksdagsordningen, anförde vidare herr talmannen, hade yrkats dels att förslaget skulle antagas, dels ock att kammaren skulle förkasta nämnda grundlagsändringsförslag.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på antagande av detta förslag vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pettersson, Georg*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som antager det i konstitutionsutskottets memorial nr 29 under 2 framlagda vilande förslaget till ändrad lydelse av § 38 riksdagsordningen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, förkastas nämnda grundlagsändringsförslag.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Dahlén* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 49;

Nej — 86.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Herr TALMANNEN yttrade:

Efter att ha genomgått de ärenden som föreligger till behandling i dag och i morgon samt väntas bli bordlagda i dag för behandling på fredag, vill jag för kammarens ledamöter tillkännage, att jag beträffande veckans plena räknar med

att i dag erfordras kvällsplenum,

att plenum i morgon torsdag, som börjar kl. 14.00, ej torde behöva fortgå längre än till omkring kl. 18.00, samt att på fredag måste hållas kvällsplenum — på fredag väntas debatter bl. a. rörande Sydafrika-frågan, statsdepartementens organisation och arbetsformer, forskningsråd, samernas kulturliv, allmän varuskatt och mellanöl.

Vad gäller plena i nästa vecka gäller i enlighet med den för sessionen uppgjorda arbetsplanen

att arbetsplenum hålles tisdag, onsdag och fredag samt vid behov lördag; erfordras till följd av skiljaktiga beslut särskilt plenum efter lördagen hålles sådant måndagen den 31.

Nästa vecka hålles kvällsplenum på tisdag, om så erfordras, men ej på onsdag, och vidare torde kvällsplenum bli erforderligt på fredag.

Ang. de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt

Föredrogs ånyo sammansatta konstitutions- och andra lagutskottets utlåtande nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reform av de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 12 mars 1965 dagtecknad proposition, nr 60, hade Kungl. Maj:ts, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att, under förutsättning av slutligt godkännande av det av 1964 års riksdag såsom vilande antagna förslaget till ändrad lydelse av 35 och 36 §§ regeringsformen, antaga vid propositionen följande förslag till

- 1) statstjänstemannalag,
- 2) lag om tjänstemän hos kommuner m. fl. (kommunaltjänstemannalag),
- 3) lag om inskränkning i rätten att föra talan mot offentlig arbetsgivares beslut,
- 4) lag angående ändring i lagen den 11 september 1936 (nr 506) om förerings- och förhandlingsrätt,
- 5) lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 28 maj 1920 (nr 245) om medling i arbetstvister,
- 6) lag angående upphävande av lagen den 17 maj 1940 (nr 331) om förhandlingsrätt för kommunala tjänstemän,
- 7) lag om ändring i brottsbalken,
- 8) lag angående ändring i lagen den 22 juni 1928 (nr 254) om arbetsdomstol,
- 9) lag angående ändring i lagen den 20 maj 1955 (nr 261) om avstängning av domare,
- 10) lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 30 juni 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän,
- 11) lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 17 maj 1963 (nr 114) om semester.

Propositionen hade, såvitt den anginge förslaget till statstjänstemanna-

lag, hänvisats till konstitutionsutskottet och i övrigt till lagutskott. Sistnämnda del av propositionen hade tilldelats andra lagutskottet. Genom överenskommelse mellan konstitutionsutskottet och andra lagutskottet hade propositionen hänskjutits till sammansatt konstitutions- och andra lagutskott.

I propositionen hade föreslagits, att statens och kommunernas tjänstemän skulle få förhandlingsrätt enligt i princip samma regler, som gällde för andra arbetstagare. Lön och övriga ekonomiska villkor skulle enligt förslaget kunna regleras i kollektivavtal. Förslaget innebar vidare, att lockout och strejk skulle erkännas som tillåtna stridsmedel i in-tressetvist mellan stat eller kommun, å ena, samt tjänstemannaorganisation, å andra sidan.

I förslaget till statstjänstemannalag var 3 § så lydande:

»I anställningsförhållande vara denna lag är tillämplig gäller vad som är bestämt i avtal.

Avtal må ej träffas om

a) inrättande eller indragning av tjänst eller tjänsteorganisationens utformning i övrigt;

b) myndighets arbetsuppgifter, ledningen och fördelningen av arbetet inom myndigheten, arbetstidens förläggning eller rätt till annan ledighet än semester;

c) anställnings- eller arbetsvillkor som regleras i denna lag eller i författning vartill lagen hänvisar eller enligt lagen tillhör Konungens, riksdagens eller myndighets beslutanderätt.

Har avtal träffats i strid mot bestämmelserna i andra stycket, är avtalet i denna del utan verkan.»

I förslaget till kommunaltjänstemannalag hade 2 § erhållit följande lydelse:

»I anställningsförhållande vara denna lag är tillämplig gäller vad som är bestämt i avtal.

Avtal må ej träffas om

a) inrättande eller indragning av tjänst eller tjänsteorganisationens utformning i övrigt;

Ang. de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt

b) myndighets eller inrättnings arbetsuppgifter, ledningen och fördelningen av arbetet inom myndigheten eller inrättningen, arbetstidens förläggning eller rätt till annan ledighet än semester;

c) anställningsvillkor som regleras i lag eller annan författning och angår tjänstetillsättning, disciplinär bestraffning eller anställnings upphörande.

Har avtal träffats i strid mot bestämmelserna i andra stycket, är avtalet i denna del utan verkan.»

Till det sammansatta utskottet hade hänskjutits

dels följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna nr 716 i första kammaren av fru *Hultell m. fl.* och nr 842 i andra kammaren av fru *Nettelbrandt m. fl.*,

2) de likalydande motionerna nr 717 i första kammaren av herrar *Källqvist* och *Dahlén* samt nr 841 i andra kammaren av herr *Hamrin* i Kalmar *m. fl.*,

3) de likalydande motionerna nr 718 i första kammaren av herr *Lidgard m. fl.* och nr 839 i andra kammaren av herr *Björkman m. fl.*,

4) de likalydande motionerna nr 719 i första kammaren av herr *Akerlund* och nr 840 i andra kammaren av herr *Carlshamre m. fl.*,

5) motionen nr 838 i andra kammaren av herrar *Larsson* i Norderön och *Johansson* i Dockered;

dels ock följande vid riksdagens början väckta motioner, nämligen

6) de likalydande motionerna nr 228 i första kammaren av herrar *Hilding* och *Svanström* samt nr 295 i andra kammaren av herrar *Ullsten* och *Mundebo*, angående arbetsdomstolens sammansättning,

7) de likalydande motionerna nr 601 i första kammaren av herr *Alexanderson m. fl.* och nr 424 i andra kammaren av fru *Gärde Widemar*, angående stats-tjänstemännens oavsättlighet m. m.

I motionerna *I: 716* och *II: 842* hade hemställts,

A) att riksdagen måtte antaga förevarande lagförslag med de ändringar, som angivits i motionerna, innebärande att

1) 2 § kommunaltjänstemannalagen skulle erhålla följande lydelse:

»Avtal må ej träffas om tjänstemans åligganden i tjänsten.

Avtal må ej heller träffas om sådana i lag eller annan allmän författning reglerade anställningsförhållanden, som angå

a) tjänstetillsättning, disciplinär bestraffning eller anställnings upphörande;

b) tjänsters inrättande och uppförande på ordinarie och icke-ordinarie stat, indragning och förändring av tjänster eller tjänsteorganisationens utformning i övrigt;

c) myndighets arbetsuppgifter, ledningen och fördelningen av arbetet inom myndigheten samt rätt till annan ledighet än semester.

Har avtal träffats i strid mot vad i denna paragraf stadgas, är avtalet i sådan del utan verkan»;

2) 3 § kommunaltjänstemannalagen skulle erhålla i motionerna angiven lydelse, vilket förslag avsåg en utökning av de tillåtliga stridsåtgärderna till att omfatta lockout, strejk, blockad, bojkott och annan därmed jämförlig stridsåtgärd;

B) att riksdagen måtte vidtaga motsvarande ändringar i statstjänstemannalagen i fråga om arbetstidens förläggning samt rätten till konfliktåtgärder;

C) att riksdagen måtte uttala betydelsen av en reell överläggningsrätt i frågor, varom avtal ej finge träffas.

I motionerna *I: 717* och *II: 841* hade anhållits, att riksdagen måtte besluta,

a) att avtal skulle kunna slutas om arbetstidens förläggning och rätt till annan ledighet än semester,

Ang. de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt

b) att arbetstagarorganisation skulle äga lagfäst rätt att påkalla överläggning i frågor, varom avtal icke finge slutas, samt att myndighets beslut i sådan fråga, därest organisation begärt överläggning, icke skulle fattas förrän överläggning ägt rum,

c) att jämväl oorganiserad tjänsteman skulle ha rätt att delta i strejk beslutad av arbetstagarorganisation,

d) att övergångsbestämmelse, innebärande att vid lagens ikraftträdande inställd tjänsteman genom anmälan finge ställa sig utanför kollektiva stridsåtgärder samt att för hans del skulle tillämpas de vid lagens ikraftträdande gällande avlönings- och pensionsbestämmelserna, skulle införas.

I motionerna *I: 718* och *II: 839* hade föreslagits,

1) att i statstjänstemannalagen, 3 § andra stycket b), orden »arbetstidens förläggning eller rätt till annan ledighet än semester» skulle utgå; samt

2) att kommunaltjänstemannalagen 2 § skulle erhålla följande lydelse:

»I anställningsförhållande varå denna lag är tillämplig gäller vad som är bestämt i avtal.

Avtal må ej träffas om tjänstemans åligganden i tjänsten.

Avtal må ej heller träffas om sådana i lag eller annan allmän författning reglerade anställningsförhållanden, som angå

a) inrättande eller indragning av tjänst eller tjänsteorganisationens utformning i övrigt;

b) myndighets eller inrättnings arbetsuppgifter samt ledningen och fördelningen av arbetet inom myndigheten eller inrättningen;

c) tjänstetillsättning, disciplinär bestraffning eller anställnings upphörande.

Har avtal träffats i strid mot bestämmelserna i andra och tredje styckena, är avtalet i denna del utan verkan.»

I motionerna *I: 719* och *II: 840* hade yrkats, att riksdagen skulle besluta,

1) att de föreslagna tjänstemannalagarna skulle kompletteras med en beredskapslag, angivande formerna och de allmänna principerna för tvångsinsgripanden, som kunde bli nödvändiga på det offentliga tjänstemannaområdet;

2) att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära omedelbar, allsidig och förutsättningslös utredning av innebörden i och eventuellt behövlig reformering av tjänstemannaansvaret; samt

3) att i § 15 andra stycket i den föreslagna statstjänstemannalagen orden »som han tillhör» skulle utgå, vilket förslag avsåg, att även oorganiserad arbetstagarare skulle äga rätt att delta i strejk, som beslutats av arbetstagarorganisation.

I motionerna *I: 228* och *II: 295* hade hemställts,

att riksdagen måtte besluta sådan ändring i lagen om arbetsdomstol, att en på förslag av Sveriges arbetares centralorganisation utsedd ledamot inträdde som den ene av löntagarledamöterna i domstolen i mål, som huvudsakligen rörde till Sveriges arbetares centralorganisation anslutna medlemmar och organisationer,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning och förslag om vilka andra fackorganisationer som i enlighet med i motionerna angivna principer också borde äga rätt att föreslå medlemmar av arbetsdomstolen.

I motionerna *I: 601* och *II: 424* hade anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en utredning enligt i motionerna angivna riktlinjer om garantier för oavsätlighetsprincipens tillämpning i samband med inrättande av nya tjänster.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A. att riksdagen, under förutsättning av slutligt godkännande av det av 1964 års riksdag såsom vilande antagna förslaget till ändrad lydelse av 35 och 36

Ang. de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt

§§ regeringsformen, med bifall till följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 716 och II: 842, i vad de gällde avtal om arbetstidens förläggning beträffande statstjänstemän,

2) motionerna I: 717 och II: 841, i vad de gällde avtal om arbetstidens förläggning och rätt till annan ledighet än semester beträffande statstjänstemän, samt

3) motionerna I: 718 och II: 839 i motsvarande delar, samt med avslag å motionerna I: 717 och II: 841, i vad de gällde lagfäst överläggningsrätt för statstjänstemän, måtte — med förklaring att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom förevarande proposition, nr 60, framlagda förslaget till 3 § statstjänstemannalagen — för sin del antaga nämnda förslag med den ändring, att lagrummet erhöle följande lydelse:

3 §

I anställningsförhållande — — — i avtal.

Avtal må ej träffas om

a) inrättande eller indragning av tjänst eller tjänsteorganisationens utformning i övrigt;

b) myndighets arbetsuppgifter eller ledningen och fördelningen av arbetet inom myndigheten;

c) anställnings- eller arbetsvillkor som regleras i denna lag eller i författning vartill lagen hänvisar eller enligt lagen tillhör Konungens, riksdagens eller myndighets beslutanderätt.

Har avtal — — — utan verkan;

B. att riksdagen, under samma förutsättning som under A, med bifall till följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 716 och II: 842, i vad de gällde avtal om arbetstidens förläggning beträffande kommunaltjänstemän,

2) motionerna I: 717 och II: 841, i vad de gällde avtal om arbetstidens förläggning och rätt till annan ledighet än semester beträffande kommunaltjänstemän, samt

3) motionerna I: 718 och II: 839 i motsvarande delar, samt med avslag å följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 716 och II: 842, i vad de gällde förslaget till 2 § kommunaltjänstemannalagen med undantag för frågan om avtal om arbetstidens förläggning,

2) motionerna I: 717 och II: 841, i vad de gällde lagfäst överläggningsrätt för kommunaltjänstemän, samt

3) motionerna I: 718 och II: 839, i vad de gällde den icke reglerade kommunala förvaltningen, måtte — med förklaring att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom förevarande proposition framlagda förslaget till 2 § kommunaltjänstemannalagen — för sin del antaga nämnda förslag med den ändring, att lagrummet erhöle följande lydelse:

2 §

I anställningsförhållande — — — i avtal.

Avtal må ej träffas om

a) inrättande eller indragning av tjänst eller tjänsteorganisationens utformning i övrigt;

b) myndighets eller inrättnings arbetsuppgifter eller ledningen och fördelningen av arbetet inom myndigheten eller inrättningen;

c) anställningsvillkor som regleras i lag eller annan författning och angår tjänstetillsättning, disciplinär bestraffning eller anställnings upphörande.

Har avtal — — — utan verkan;

C. att riksdagen, under samma förutsättning som under A, med avslag å motionerna I: 716 och II: 842, i vad de gällde frågan om tillåtliga konfliktåtgärder, måtte bifalla förevarande proposition i vad den avsåge 15 § första stycket förslaget till statstjänstemannalag och 3 § första stycket förslaget till kommunaltjänstemannalag;

D. att riksdagen, under samma förutsättning som under A, i anledning av följande motioner, nämligen

Ang. de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt

1) motionerna I: 717 och II: 841, i vad de gällde oorganiserades strejkrätt, samt

2) motionerna I: 719 och II: 840 i motsvarande delar, samt med avslag å motionerna I: 716 och II: 842, i vad de gällde förslaget till 3 § andra stycket kommunaltjänstemannalagen, måtte — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i de genom förevarande proposition framlagda förslagen till 15 och 16 §§ statstjänstemannalagen och 3 och 4 §§ kommunaltjänstemannalagen samt till ändring i 20 kap. 4 § brottsbalken — för sin del antaga nämnda förslag i vad de icke omfattades av utskottets hemställan under C med den ändring, att lagrummen erhöles i utlåtandet angiven lydelse;

E. att riksdagen, under samma förutsättning som under A, med avslag å motionen II: 838, måtte bifalla förevarande proposition i vad den gällde 18 § förslaget till statstjänstemannalag;

F. att riksdagen, under samma förutsättning som under A, måtte bifalla förevarande proposition i vad den avsåge förslagen till statstjänstemannalag och kommunaltjänstemannalag, i den mån de icke omfattades av utskottets hemställan ovan, med undantag för förslagen till övergångsbestämmelser;

G. att riksdagen, under samma förutsättning som under A, med avslag å motionerna I: 717 och II: 841, i vad de gällde möjlighet till undantagande från den nya lagstiftningen, måtte bifalla förevarande proposition i vad den avsåge förslagen till övergångsbestämmelser till statstjänstemannalagen och kommunaltjänstemannalagen;

H. att riksdagen, under samma förutsättning som under A, med avslag å motionerna I: 228 och II: 295, i vad däri yrkats lagändring, måtte bifalla det genom förevarande proposition framlagda förslaget till ändring i lagen om arbetsdomstol;

I. att riksdagen, under samma förutsättning som under A, med avslag å motionerna I: 719 och II: 840, i vad de gällde yrkandet om beredskapslagstiftning, måtte bifalla förevarande proposition i vad den icke omfattades av utskottets hemställan ovan;

J. att riksdagen, i anledning av det genom förevarande proposition framlagda förslaget till 33 § statstjänstemannalagen, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i utlåtandet anfört om disponibilitetsinstitutet;

K. att riksdagen, i anledning av motionerna I: 601 och II: 424, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i utlåtandet anfört rörande statstjänstemans oavsättlighet;

L. att riksdagen, i anledning av motionerna I: 719 och II: 840, i vad de gällde tjänstemannaansvaret, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i utlåtandet anfört om behovet av utredning rörande ämbetsansvaret;

M. att motionerna I: 228 och II: 295, i vad de gällde yrkandet om utredning rörande arbetsdomstolens sammansättning, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

N. att följande motioner, nämligen

- 1) motionerna I: 601 och II: 424,
- 2) motionerna I: 716 och II: 842,
- 3) motionerna I: 717 och II: 841 samt
- 4) motionerna I: 719 och II: 840,

i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

De av utskottet under D föreslagna ändringarna i förslagen till statstjänstemannalag och kommunaltjänstemannalag samt till ändring i brottsbalken inneburo,

Ang. de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt

i vad avsåge 15 § *statstjänstemannalagen* och 3 § *kommunaltjänstemannalagen*, att såväl organiserad som oorganiserad tjänstemans rätt att deltaga i stridsåtgärd skulle göras beroende av beslut från den arbetstagarförening, som påbjudit åtgärden,

vad beträffade 16 § *statstjänstemannalagen* och 4 § *kommunaltjänstemannalagen*, att skadeståndsplikt enligt de grunder, som angåves i lagen om kollektivavtal, skulle inträda för tjänsteman, såväl organiserad som oorganiserad, om han deltog i otillåten stridsåtgärd,

såvitt anginge 20 kap. 4 § *brottsbalken*, att som tjänstefel icke i något fall skulle anses, att ämbetsman deltog i strejk eller därmed jämförlig stridsåtgärd efter beslut av arbetstagarförening som anordnat åtgärden.

Reservation hade anförts, vid utskottets hemställan under A och B, av herrar *Strand*, *Damström* och *Dahl*, fru *Ekendahl* samt herrar *Nilsson* i Östersund, *Fredriksson* och *Henningsson*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under A och B hemställa,

A. att riksdagen, under förutsättning av slutligt godkännande av det av 1964 års riksdag såsom vilande antagna förslaget till ändrad lydelse av 35 och 36 §§ *regeringsformen*, med avslag å följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 716 och II: 842, i vad de gällde avtal om arbetstidens förläggning beträffande statstjänstemän,

2) motionerna I: 717 och II: 841, i vad de gällde avtal om arbetstidens förläggning och rätt till annan ledighet än semester samt lagfäst överläggningsrätt, allt beträffande statstjänstemän, samt

3) motionerna I: 718 och II: 839, i vad de gällde avtal om arbetstidens förläggning och rätt till annan ledighet än semester beträffande stats-tjänstemän,

mätte bifalla förevarande proposition, nr 60, i vad den avsåge 3 § förslaget till statstjänstemannalag;

B. att riksdagen, under samma förutsättning som under A, med avslag å följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 716 och II: 842, i vad de gällde förslaget till 2 § *kommunaltjänstemannalagen* med undantag för frågan om avtal om rätt till annan ledighet än semester,

2) motionerna I: 717 och II: 841, i vad de gällde avtal om arbetstidens förläggning och rätt till annan ledighet än semester samt lagfäst överläggningsrätt, allt beträffande kommunaltjänstemän, samt

3) motionerna I: 718 och II: 839, i vad de gällde den icke reglerade kommunala förvaltningen samt avtal om arbetstidens förläggning och rätt till annan ledighet än semester beträffande kommunaltjänstemän,

mätte bifalla förevarande proposition i vad den avsåge 2 § förslaget till *kommunaltjänstemannalag*.

Dessutom hade särskilda yttranden avgivits

1), i anslutning till utskottets hemställan under H, av herrar *Källqvist*, *Hernelius*, *Thorsten Larsson*, *Erik Filip Petersson*, *Boo*, *Edlund* och *Werbros*; samt

2), i anslutning till utskottets hemställan under I, av herrar *Källqvist*, *Hernelius* och *Edlund*.

Herr förste vice talmannen **STRAND** (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen under punkterna A och B.

Herr **KÄLLQVIST** (fp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats pro-

Ang. sekretesskydd för vissa handlingar på förhandlingsväsendets område

positioner komme att framställas först särskilt beträffande punkterna A och B av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan samt därefter särskilt i fråga om utskottets hemställan i övrigt.

Därefter gjorde herr talmannen enligt de avseende punkterna A och B förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till vad utskottet hemställt, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr förste vice talmannen *Strand* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad sammansatta konstitutions- och andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 1 punkterna A och B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Källqvist* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 64;

Nej — 71.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Sedermera bifölls på gjord proposition vad utskottet i övrigt hemställt i detta utlåtande.

Ang. sekretesskydd för vissa handlingar på förhandlingsväsendets område

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar samt i ämnet väckta motioner.

Till konstitutionsutskottet hade båda kamrarna den 2 april 1965 hänvisat en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition, nr 88, vari Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga i propositionen intaget förslag till lag angående ändring i lagen den 28 maj 1937 (nr 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar.

I propositionen hade föreslagits sekretesskydd för vissa handlingar på förhandlingsväsendets område, främst utredning och förslag som tillkommit för att begagnas vid sådan förhandling för slutande av kollektivavtal eller för annan reglering av anställningsvillkor, vari myndighet, kommunsammanslutning eller statligt eller kommunalt företag hade att delta, eller vid förberedelse till dylik förhandling. Sekretess-tiden hade föreslagits i regel bestämd till fem år från handlingens datum. Med tillstånd av därtill behörig myndighet skulle dock sekretessbelagd handling kunna utlämnas tidigare.

I berörda lagförslag var 35 § så lydande:

Handlingar som innefatta utredning eller förslag och som tillkommit för att begagnas vid sådan förhandling för slutande av kollektivavtal eller för annan reglering av anställningsvillkor, vari myndighet, kommunsammanslutning el-

Ang. sekretesskydd för vissa handlingar på förhandlingsväsendets område

ler statligt eller kommunalt företag har att deltaga, eller vid förberedelse till sådan förhandling, må ej utan tillstånd av myndighet som anges i tredje stycket utlämnas förrän fem år förflutit från handlingens datum. Har sådan handling upprättats hos eller inkommit till riksdagens löne delegation, må den dock ej hemlighållas längre än till dess förhandlingsöverenskommelse träffats eller förhandlingen eljest slutförts.

Bestämmelserna i första stycket gälla även handlingar innefattande utredning eller förslag vilka från annan än myndighet inkommit för där angivet ändamål, även om handlingen tillkommit i annat syfte.

Om tillstånd för statsmyndighet att utlämna handling som avses i första eller andra stycket beslutar statens avtalsverk eller, om handlingen tillhör förhandlingsärendet som utan avtalsverkets medverkan handlägges av annan statlig myndighet, denna. Begär någon att hos riksdagens löne delegation utfå sådan handling, ankommer det dock på löne delegationen eller myndighet, som denna bestämmer, att besluta i tillståndsfrågan. Om tillstånd för kommunalmyndighet att utlämna sådan handling beslutar den förvaltande myndighet i kommunen som handlägger löne ärendet eller, om handlingen tillhör förhandlingsärendet som utan nämnda myndighets medverkan handlägges av annan myndighet i kommunen, denna myndighet.

Samtidigt med propositionen hade utskottet förehaft till behandling följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 726, av herr *Möller* och fröken *Mattson*, samt II: 850, av herrar *Björk* och *Martinsson*, vari hemstälts, att vederbörande utskott vid sin granskning av propositionen måtte beakta de i motionerna anförda synpunkterna, att det sekretesskydd, som behandlades i propositionen, i varje fall ej skulle utvidgas till fler typer av handlingar än vad offentlighetskommittén föreslagit, att förslaget

om sekretesskydd på fem år måtte avslås och att detta skydd måtte utformas enligt förslag från Svea hovrätt, alternativt begränsas till högst tre år, att utskottet särskilt måtte pröva frågan om offentlighet för lönestatistiska utredningar, samt att utskottet måtte ansluta sig till offentlighetskommitténs uttalanden i samband med frågan om rättstvisiter; ävensom

2) de likalydande motionerna I: 730, av fru *Segerstedt Wiberg* och herr *Holmberg*, samt II: 855, av herr *Ståhl m. fl.*, vari anhållits, att riksdagen i samband med behandlingen av propositionen måtte för sin del antaga följande förslag till lydelse av 35 § sekretesslagen:

»Handlingar, som innefatta utredning eller förslag och som tillkommit för att begagnas vid sådan förhandling för slutande av kollektivavtal eller för annan reglering av anställningsvillkor, vari myndighet, kommunsammanslutning eller statligt eller kommunalt företag har att deltaga, eller vid förberedelse till sådan förhandling, må ej utlämnas förrän förhandlingsöverenskommelse träffats eller förhandlingen eljest slutförts, såvida skäligen kan befaras att utlämnandet skulle vara till men för förhandlingarna.»

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, med avslag på motionerna I: 726 och II: 850 samt I: 730 och II: 855 och med bifall till proposition nr 88, i vad denna avsåg 6 och 35 §§ lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar, samt med förklaring, att riksdagen funnit även 36 § nämnda lag böra ändras, antaga i utlåtandet infört förslag till lag angående ändring i lagen den 28 maj 1937 (nr 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar.

Reservationer hade avgivits

I. av fru *Segerstedt Wiberg* samt herrar *Sveningsson*, *Sörenson*, *Risberg*.

Ang. sekretesskydd för vissa handlingar på förhandlingsväsendets område

Wahlund, Magnusson i Tumhult, *Larsson* i Luttra, *Westberg* och *Werbros*, vilka på anförda skäl ansett, att utskottet bort föreslå riksdagen att, med bifall till motionerna I: 730 och II: 855 och med avslag på propositionen nr 88 i förevarande del, för sin del antaga i reservationen infört förslag till lydelse av 35 § första stycket;

II. av fru *Segerstedt Wiberg* samt herrar *Sveningsson, Sörenson, Risberg, Magnusson* i Tumhult, *Westberg* och *Werbros*, vilka av angivna orsaker ansett, att utskottet bort föreslå riksdagen att, med bifall till motionerna I: 730 och II: 855 i förevarande del, avslå proposition nr 88 i vad avsåge 35 § andra stycket;

III. av fru *Segerstedt Wiberg* samt herrar *Sveningsson, Sörenson, Risberg, Magnusson* i Tumhult och *Westberg*, vilka på åberopade grunder ansett, att utskottet bort föreslå riksdagen att, med bifall till motionerna I: 730 och II: 855 i förevarande del, avslå proposition nr 88 i vad avsåge 35 § tredje stycket.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna I, II och III.

Herr PETTERSSON, GEORG, (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas först särskilt beträffande varje stycke av 35 § i förevarande lagförslag samt därefter särskilt angående utskottets hemställan i övrigt.

I fråga om lagförslagets 35 § första stycket, anförde vidare herr talmannen, hade yrkats dels att detta stadgande skulle godkännas med den lydelse utskottet föreslagit, dels ock att kammaren skulle godkänna stadgandet med

den lydelse, som förordats i den av fru *Segerstedt Wiberg* m. fl. vid utlåtandet avgivna, med I betecknade reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på stadgandets godkännande enligt utskottets förslag vara med övervägande ja besvarad.

Fru *Segerstedt Wiberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 35 § första stycket i förevarande lagförslag med den lydelse konstitutionsutskottet i utlåtandet nr 30 föreslagit, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes stadgandet med den lydelse, som föreslagits i den av fru *Segerstedt Wiberg* m. fl. vid utlåtandet avgivna, med I betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fru *Segerstedt Wiberg* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 71;

Nej — 62.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Sedermera gjorde herr talmannen beträffande 35 § andra stycket propositioner, först på godkännande av detta stadgande med den lydelse utskottet fö-

Om anslag till Religionspedagogiska institutet i Uppsala

reslagit samt vidare därpå att stadgandet skulle utgå i enlighet med vad som förordats i den av fru Segerstedt Wiberg m. fl. vid utlåtandet avgivna, med II betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på stadgandets godkännande enligt utskottets förslag, sig anse denna proposition vara med övertvägande ja besvarad.

Fru *Segerstedt Wiberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 35 § andra stycket i förevarande lagförslag med den lydelse konstitutionsutskottet i utlåtande nr 30 föreslagit, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, utgår stadgandet i enlighet med vad som föreslagits i den av fru Segerstedt Wiberg m. fl. vid utlåtandet avgivna, med II betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fru *Segerstedt Wiberg* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 81;

Nej — 53.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Med avseende å 35 § tredje stycket, yttrade nu herr talmannen, hade yrkats dels att stadgandet skulle godkännas med den lydelse utskottet föreslagit, dels ock att stadgandet skulle utgå i enlighet med vad som förordats i den av

fru Segerstedt Wiberg m. fl. vid utlåtandet avgivna, med III betecknade reservationen. Herr talmannen anförde, att han, efter samråd med huvudreservationen, finge framhålla, att denna reservation till följd av kammarens förut fattade beslut torde hava fallit; kvar stode således allenast yrkandet om godkännande av stadgandet enligt utskottets förslag.

På gjord proposition bifölls detta yrkande.

Slutligen bifölls på gjord proposition utskottets hemställan i övrigt i detta utlåtande.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående kostnader för svenska FN-styrkor m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om anslag till Religionspedagogiska institutet i Uppsala

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 95, i anledning av väckta motioner om anslag till Religionspedagogiska institutet i Uppsala.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Helleblad* m. fl. (I: 378) och den andra inom andra kammaren av herr *Nelander* m. fl. (II: 474), hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att Religionspedagogiska institutet i Uppsala av statsmedel skulle tilldelas ett anslag av 25 000 kronor.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att motionerna I: 378 och II: 474 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade avgivits av herr *Boman*, fröken *Andersson*, herrar *Ivar Johansson*, *Axel Andersson*, *Bengtson*, *Källqvist*, *Wallmark*, *Bohman* och *Ståhl*, fröken *Elmén* samt herrar *Larsson* i

Om anslag till Religionspedagogiska institutet i Uppsala

Hedenäset, *Nelander*, *Mattsson* och *Nordstrandh*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 378 och II: 474, till Religionspedagogiska institutet i Uppsala för budgetåret 1965/66 på driftbudgeten under attonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 25 000 kronor.

Herr ANDERSSON, AXEL, (fp):

Herr talman! Jag har aldrig upphört att förvånas över den bristande förståelse, för att inte säga den avoghet, som samhället ofta visar personer och organisationer som frivilligt tagit på sig uppgifter som det närmast legat till hands att samhället skulle ha svarat för, men som samhället av en eller annan anledning har försummat. Det gäller naturligtvis inte i *alla* fall. Tvärtom kan det under vissa omständigheter visas en minst sagt överraskande stor generositet gentemot det frivilliga arbetet.

Religionspedagogiska institutet, som vi nu behandlar hör sannerligen inte till dem som har favoriserats i detta sammanhang. Man tycks liksom inte vilja erkänna att detta institut utför något samhällsgagnande arbete. Alla bör väl dock vara medvetna om den skriande bristen på lärare, och alla vet att undervisningen i våra skolor i mycket stor utsträckning utförs av folk som inte har kompetens. Detta gäller inte minst kristendomsundervisning.

Alltsedan detta institut för 12 år sedan startades har de kristna lärarförbunden som en av de viktigaste uppgifterna sett att ge fortbildning och vidareutbildning åt lärare i kristendoms-kunskap. I år planeras inte mindre än fyra seminarier, varav två skulle ha till uppgift att samla lärare som har reell, men inte formell pedagogisk kompetens, medan de två andra seminarierna skulle vara till hjälp för lärare som inte har tillräcklig reell kompetens.

I den bristsituation, som skolan be-

finner sig i och som samhället inte lyckats klara, tycker man att samhället tacksamt borde ta emot denna hjälp och ge institutet ett sådant stöd att verksamheten kunde bedrivas på ett så rationellt sätt som möjligt. Nu måste institutet, trots att dess ledning arbetar utan någon som helst ersättning, bedriva sitt arbete inom en mycket snäv ram, fast man är fullt medveten om att betydligt större insatser skulle vara nödvändiga.

Det är ett mycket blygsamt belopp som det här är fråga om och som reservanterna vädjar till riksdagen att bevilja, nämligen 25 000 kronor.

Nu skriver utskottsmajoriteten, liksom den har gjort under flera år med hänvisning till vad statsutskottet en gång har sagt, att institutet har möjligheter att få bidrag på annat håll till sin verksamhet. Det är som sagt en välvillig anvisning, men den saknar i själva verket någon innebörd.

Allt vad institutet har lyckats åstadkomma efter mycken möda är att man från kyrkliga arbetsfonden har fått ett anslag på 10 000 kronor. Alla de andra dörrar, som utskottet har hänvisat till under så många år, har varit absolut stängda.

Utöver uppgiften att vara lärarna till hjälp bedriver institutet religionspedagogisk forskning, upprätthåller internationella och internordiska kontakter, bedriver en omfattande upplysningsverksamhet och utger en skriftserie, vari lärarna i kristendom får aktuell information för sin undervisning och mycket annat.

Inför alla dessa institutets betydelsefulla uppgifter måste man anse att reservationens begäran om ett anslag på 25 000 kronor är mycket blygsam.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Under tre år i följd har riksdagen avslagit liknande motioner. Majoriteten inom utskottet har ansett

Om anslag till Religionspedagogiska institutet i Uppsala

att ingenting har inträffat sedan riksdagen senast behandlade detta förslag, som skulle ha föranlett ändrat ståndpunktstagande.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ANDERSSON, AXEL, (fp):

Herr talman! Jag skulle vara mycket tacksam om andra avdelningens ordförande kunde ge en närmare förklaring till denna hänvisning, som avdelningens majoritet varje år har gjort, nämligen att institutet har möjlighet att ansöka om bidrag från vissa befintliga riksstatsanslag.

Som jag sade i mitt första anförande, räcker det inte med att hänvisa till en rad dörrar, när man ser till att dessa dörrar är låsta och det inte går att komma innanför dem. Det skulle vara intressant att veta vilka dörrar som är öppna.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Jag tror inte det är nödvändigt att herr Andersson och jag ger oss in på någon debatt här, ty i praktiken tror jag vi är ungefär lika intresserade av denna fråga båda två.

Herr ANDERSSON, AXEL, (fp):

Herr talman! Ja, det kan jag faktiskt inte hålla med om, ty hade vi varit lika intresserade av detta båda två, skulle herr Näsström ju ha befunnit sig bland reservanterna.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr förste vice talman, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talman, efter att hava uppre-

pat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Andersson, Axel, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 95, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen änyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talman förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstade för ja-propositionen.

Då emellertid herr Andersson, Axel, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 71;

Nej — 61.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Föredrogos änyo statsutskottets utlåtanden:

nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring m. m., i vad propositionen avser förslagsanslag till folkpensioner, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om statsbidrag till byggande av tunnelbana jämte i ämnet väckta motioner; och

Ang. beräkningen av resetillägg enligt studiehjälpsreglementet

nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65 till Förvärv av vissa fastigheter i Gamla stan i Stockholm.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 72 och 77 §§ rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 521), m. m.

Vad utskottet i detta betänkande hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo bankoutskottets memorial och utlåtanden:

nr 37, angående uppskov med behandlingen av vissa till bankoutskottet hänvisade ärenden;

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av Svenska skeppshypotekskassan, m. m.;

nr 39, i anledning av framställning från fullmäktige i riksgäldskontoret angående ytterligare förvärv av bostadsrätter för riksdagens räkning, m. m.; och

nr 40, i anledning av framställning från styrelsen för riksdagsbiblioteket angående anordnandet av ett klipparkiv för riksdagens räkning.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Ang. beräkningen av resetillägg enligt studiehjälpsreglementet

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 46, i anledning av väckta motioner angående beräkningen av resetillägg enligt studiehjälpsreglementet m. m.

Andra lagutskottet hade till samtidig behandling förehåft sex inom riksdagen

väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna nr 129 i första kammaren av herr *Källqvist m. fl.* och nr 167 i andra kammaren av herr *Källstad m. fl.*, såvitt nu vore i fråga,

2) de likalydande motionerna nr 520 i första kammaren av fru *Olsson* och herr *Olsson, Johan*, samt nr 635 i andra kammaren av herr *Nilsson* i Tvärålund *m. fl.* ävensom

3) de likalydande motionerna nr 522 i första kammaren av herr *Olsson, Johan*, och fru *Olsson* samt nr 624 i andra kammaren av herr *Johansson* i Skärstad *m. fl.*

I motionerna I: 129 och II: 167 hade, såvitt nu vore i fråga, yrkats,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle begära, att nästa års riksdag måtte föreläggas förslag till bidrag inom studiehjälpsystemets ram, som gjorde det möjligt för inackorderade elever att sex gånger per läsår besöka sina hem, samt

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle giva till känna vad i motionerna anförts beträffande resetillägg i studiehjälpsystemet.

I motionerna I: 520 och II: 635 hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till innevarande års riksdag om sådan ändring av studiehjälpsreglementet och studiemedelsförordningen, att inackorderade elever erhöle bidrag till resor mellan hemorten och skolan.

I motionerna I: 522 och II: 624 hade anhållits, att riksdagen måtte medgiva, att rätt till resetillägg enligt studiehjälpsreglementet finge grunda sig på färdvägens längd mellan bostad och skola, enligt i motionerna angivna grunder.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

Ang. beräkningen av resetillägg enligt studiehjälpsreglementet

A. att riksdagen i anledning av följande motioner, nämligen

- 1) motionerna I: 522 och II: 624 samt
- 2) motionerna I: 129 och II: 167, såvitt anginge resetilläggets konstruktion,

måtte såsom sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i utlåtandet anfört om resetillägget i studiehjälpsreglementet;

B. att följande motioner, nämligen

- 1) motionerna I: 522 och II: 624 samt
- 2) motionerna I: 129 och II: 167, såvitt anginge resetilläggets konstruktion,

i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet under A hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

C. att följande motioner, nämligen

- 1) motionerna I: 520 och II: 635 samt
- 2) motionerna I: 129 och II: 167, såvitt anginge yrkandet om resetillägg till inackorderade elever,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade anförts

I. av fru *Hamrin-Thorell*, herr *Edström*, fru *Olsson* samt herrar *Ander-son* i Sundsvall, *Rimmerfors* och *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under C hemställa,

dels att riksdagen i anledning av följande motioner, nämligen

- 1) motionerna I: 129 och II: 167, såvitt anginge yrkandet om resetillägg till inackorderade elever, samt

- 2) motionerna I: 520 och II: 635,

måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t an- hålla om förslag till nästa års riksdag om sådan ändring av studiehjälpsreg- lementet, att inackorderade elever er- hölle bidrag till resor mellan hemor- ten och skolan;

dels att följande motioner, nämligen

- 1) motionerna I: 129 och II: 167, så- vitt anginge yrkandet om resetillägg till inackorderade elever, samt
- 2) motionerna I: 520 och II: 635,

i den mån de icke kunde anses be- svarade genom vad reservanterna hem- ställt, icke måtte föranleda någon riks- dagens åtgärd;

II. av herrar *Hübinette* och *Lothi- gius*, vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Fru **HAMRIN-THORELL** (fp):

Herr talman! I andra lagutskottets ut- låtande nr 46 har behandlats ett mo- tionspar, I: 129 och II: 167, med för- slag om att Kungl. Maj:t till 1966 års riksdag skall föreslå utökade möjlighe- ter för elever, som är inackorderade under sin skoltid, att få komma hem några gånger om året — med andra ord att de skall få bidrag till hemresor. Motionärerna har föreslagit tre hem- resor per termin.

Här gäller det alltså elever som upp- bär studiehjälp och studerar i gymna- sier, yrkesskolor, fackskolor, folkhög- skolor och en del andra läroanstalter. En del av dessa elever har under vissa villkor resetillägg. De elever som är inackorderade får ett inackorderings- tillägg på 100 kronor i månaden. För den summan kan ju ingen elev få en inackordering med nuvarande priser, och föräldrarna måste därför stå för en del kostnader. Har de flera barn in- ackorderade, och det är väl inte så ovanligt, kan det bli en inte obetydlig summa. Några resebidrag utgår över huvud taget inte till dessa elever. Där- för är naturligtvis föräldrarnas möjlig- heter att låta barnen komma hem nå- gon eller några gånger under terminen mycket begränsade. Och det gäller här ungdomar, som verkligen har behov av kontakt med hemmet.

»Föräldrar, behövs dom?» — så löd en rubrik i en tidning nyligen. Jag tror för min del att vilka aspekter man än

Ang. beräkningen av resetillägg enligt studiehjälpsreglementet

lägger på den mänskliga konstellation, som föräldrar utgör, måste man besvara frågan med ja. Att avskaffa föräldrarna som stöd för sina barn tror jag man varken kan eller bör göra.

Motionärerna och reservanterna anser, att kontakten med hemmet och föräldrarna för dessa ungdomar i en mycket ömtålig ålder är av så stort värde, att resebidrag till dessa inackorderade ungdomar — som fanns förr, innan vi tog det nya studiehjälpsystemet — bör återinföras. Detta säger jag som reservant även om jag vet, att inackorderingsbidraget är nytt och även om jag vet att ett av de ledande motiven för hela det nya sociala studiehjälps- och studiemedelssystemet var att avskaffa små tillägg och bidrag och i stället införa mera rejäla sådana. Det gällde ju att sammanföra de små bidragen till ett större.

Icke desto mindre anser reservanterna att värdet av kontakt mellan föräldrar och barn, möjligheten för dessa ungdomar att få resa hem någon eller några gånger under läsåret, är av ett betydligt värde.

Herr talman, jag vill med dessa korta ord yrka bifall till reservationen I.

Fru OLSSON (cp):

Herr talman! För omkring ett år sedan behandlade vi här i riksdagen den stora propositionen om det studiesociala stödet till den studerande ungdomen. Vi hade vid det tillfälle, när vi beslutade reformen, litet olika syn på vissa delfrågor, och det är väl därför rätt naturligt, att en del av dessa frågor nu återkommer motionsvägen. Det gäller här de inackorderade elevernas hemresor, som behandlas i andra lagutskottets utlåtande nr 46.

Vi brukar tala så vackert om att alla skall ha samma möjligheter att bedriva studier oavsett bostadsort. Jag vill tro att det inte bara är munnens förkunselse, utan att det finns verklig vilja bakom de orden.

Det är väl ändå så att de inackorderade eleverna kommer litet i kläm. Inackorderingsbidraget blev, som vi alla vet, 100 kronor per månad, och det skall täcka de merkostnader som den inackorderade eleven har i förhållande till de elever som bor i sina hem. Jag tvivlar starkt på att dessa 100 kronor täcker de ökade kostnader som uppstår, och jag är alldeles övertygad om att ingenting blir över för eventuella hemresor.

Vi är väl överens om betydelsen av att de inackorderade eleverna under terminerna kan resa hem och ha den nära kontakt med föräldrarna som det innebär. Det är här fråga om relativt unga elever. Då bör inte bristande ekonomiska resurser lägga hinder i vägen.

Jag vet ju att motivet för utskottets majoritet är att vi inte skall ha så många olika bidrag, detta av administrativa skäl. Det är naturligtvis lovvärt att det sker förenklingar, men dessa förenklingar får inte drivas därhän, att elever som på grund av geografiska avstånd måste bo inackorderade under terminerna — och redan där kommer i ekonomiskt underläge och kanske också i underläge för övrigt — inte skall beredas ekonomiska möjligheter till hemresor.

Jag yrkar bifall till reservation I vid andra lagutskottets utlåtande nr 46.

I detta utlåtande behandlas även motioner om resetilläggen för de elever, som reser mellan hemmet och skolan var dag. Vi beslutade förra året, att resetillägg skulle utgå efter kilometerantalet, räknat fågelvägen. Detta system har ju blivit starkt kritiserat, och vi har ju också kommit underfund med att det kan slå ganska orättvist.

Nu har det rätt full enighet i utskottet om att systemet har sina brister, och detsamma anser också centrala studiehjälpsnämnden.

Vad gäller den delen av utskottsutlåtandet, herr talman, understryker jag endast vad utskottet skriver, att den utredning, som centrala studiehjälps-

Ang. beräkningen av resettillägg enligt studiehjälpsreglementet nämnden bedriver, må ske skyndsamt, och att Kungl. Maj:t därefter föranstaltar om de ändringar, som kan anses lämpliga.

Häri instämde herr *Svanström* (cp).

Herr **HÜBINETTE** (h):

Herr talman! Till den reservation, som fruarna Hamrin-Thorell och Olsson här har talat för, har vi två högermän i utskottet inte kunnat ansluta oss. Orsaken är egentligen den, att vi tycker att den sanering av bidragsfloran som införandet av den nuvarande studiehjälpen innebar är en riktig princip, och man skall då inte återigen försöka att komma fram till en ordning som krånglar till det hela.

Jag har funderat litet på det här och jag skulle väl förmoda, att det blir en administrativt mycket svärbemästrad apparat, om man skall låta de elever det här gäller vid de olika skolorna med olika färdmedel få ta sig till hemorten och låta kostnaden ersättas av skatte-medel.

Jag har funderat på detta tidigare när det gällde de värnpliktigas hemresor. Där har det ju sagts av statsrevisorererna, att det var så pass administrativt betungande att låta de värnpliktiga få hemresor och det kostade så mycket, att det var bättre att låta dem fritt få fara på järnvägarna. Men jag förmodar att vi kanske inte kan tillämpa den ordningen när det gäller skoleleverna, utan för dem får det väl gå till på det sätt som för närvarande tillämpas i den militära ordningen. Då blir det administrativt betungande. Så ser jag saken.

Jag har reagerat mot en sak, herr talman, i reservationen, och det är när man skriver att de utgifter som inackorderade elever har för sina resor till hemmet inte är täckta genom bidrag. Det förefaller som om reservanternas ville täcka in alla sektorer med bidrag, och i den delen har vi högermän principiellt en annan uppfattning. Vi ty-

cker inte att man skall bygga ut denna bidragsflora alltför mycket.

Därför, herr talman, kan vi tyvärr inte ansluta oss till reservanternas utan vi stöder i det här fallet utskottets förslag.

Fru **HAMRIN-THORELL** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Reservanternas har väl i sin reservation inte närmast tänkt på de elever som är inackorderade och bara har några mil hem — de torde kunna bestrida en hemresa intill ett visst belopp. Vi har i stället tänkt på dem som har sina hem långt borta, exempelvis eleverna på folkhögskolorna, som ju har en riksomfattande räjong vad elevrekryteringen beträffar.

Därför skulle jag vilja hemställa till herr Hübinette att inte dra parallellen med militärernas hemresor. Dels är dessa fler än vad det här är fråga om och dels kan man, som sagt, mycket väl tänka sig ett schablonbelopp ovanför vilket ett bidrag skulle kunna utgå.

Herr **HÜBINETTE** (h) kort genmäle:

Herr talman! Ja, fru Hamrin-Thorell, det hade varit trevligt om reservanternas hade skrivit det i sin reservation. Som jag läser den förefaller det som om det här skulle omfatta alla elever, även om de har en kort väg hem.

Det är givet att fru Hamrin-Thorells förtydligande här var bra att få, men jag är inte övertygad om att samtliga reservanter delar den uppfattningen. Det hon nu sade finns inte utskrivet här.

Fru **HAMRIN-THORELL** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Här har begärts en utredning med förslag från Kungl. Maj:t till nästa års riksdag. Det är därför ingenting som hindrar att Kungl. Maj:t fattar detta förståndiga beslut även om inte reservanternas har skrivit in det i sin reservation.

Ang. beräkningen av resetillägg enligt studiehjälpsreglementet

Herr LARSSON, LARS, (s):

Herr talman! De fem utskottsutlåtanden, som vi närmast har att behandla i kammaren, gäller alla frågor som rör det studiesociala stöd som samhället lämnar ungdomar, vilka fortsätter sin utbildning efter grundskolan.

Det väldiga reformverk på detta område, som riksdagen antog i maj månad i fjol, har ännu ej verkat i ett helt läsår och beträffande studiemedelsförordningen inte för längre tid än från årsskiftet. Det är mot bakgrunden av den korta tids erfarenhet, som finns på detta område, som man bör beakta andra lagutskottets stundom mycket kärva inställning till förändringar i det ena eller andra avseendet.

Emellertid står det redan nu klart att man på ett par punkter kan och bör göra praktiska korrigeringar av fjolårets riksdagsbeslut. Proposition nr 109, som vi kommer att behandla, innebär sålunda en ändring av reglerna för beräkning av inkomstprövat tillägg inom studiehjälpsförordningen för barn till fränskilda föräldrar. Beträffande verkningarna när det gäller resebidragen har fru Olsson redan påpekat att utskottet är enigt om att understryka behovet av den översyn, som centrala studiehjälpsnämnden redan har föranställt om, och frågan om studiestödet under övergångstidens skolformer är också någonting som vi strax i denna kammare kommer att besluta om att begära en översyn av. Några materiella förändringar biträder inte utskottet i annat avseende än den förändring, som förbättringen av det förlängda barnbidraget innebär och som egentligen hör samman med höjningen av det allmänna barnbidraget.

Den studiesociala reformen var generös då den genomfördes, eftersom den syftade till att underlätta rekryteringen till utbildningen närmast ovanför grundskolan. Någon förändring som skulle innebära behov av att just nu ändra de olika beloppen har enligt utskot-

tets uppfattning inte skett sedan beslutet trädde i kraft.

Jag vill emellertid i det här sammanhanget påpeka att den skattereform, som riksdagen har beslutat, kommer att medföra återverkningar på de inkomstprövade tilläggen enligt studiehjälpsreglementet. Det schablonavdrag som ersätter kommunalskatteavdraget vid de lägsta inkomsterna innebär att elever till det stora flertalet föräldrar i fortsättningen kommer att vandra uppåt i grupperna av inkomstprövade tillägg. Det innebär i sin tur att centrala studiehjälpsnämnden kommer att få pröva frågan om behovsprövade tillägg för betydligt fler än de 30 000—35 000 elever som i år ansökt om sådana.

Jag har, herr talman, inledningsvis velat ange de här synpunkterna, eftersom jag antar att diskussionen kring dessa fem utskottsutlåtanden i fortsättningen kommer att röra mera detaljbetonade ting, föranledda av reformivern hos denna kammares och medkammarens ledamöter.

I utskottsutlåtandet nr 46 tas två frågor upp. Beträffande den första, om en översyn av resebidragen, vill jag bara hänvisa till dels vad fru Olsson har sagt och dels vad utskottet skriver om att det nya systemet, som alldeles uppenbart innebär en administrativ förenkling, ändå innehåller vissa brister vilka har uppmärksamrats. Studiehjälpsnämnden har pekat på att det finns elever som har kortare resväg än andra elever och icke förty erhåller ett högre resebidrag.

Studiehjälpsnämnden kommer i sin om tid att begära hos Kungl. Maj:t att den översyn skall ske, som kan anses befogad efter granskning av svaren i enkäten till en del av landets skolmyndigheter om av dessa iakttagna missförhållanden. Den översynen kan då ske inom ramen för gällande bestämmelser. Det betyder emellertid inte en förändring av själva det bidragssystem som är uppbyggt — om en sådan förändring

Ang. beräkningen av resetillägg enligt studiehjälpsreglementet

skall komma till stånd, fordras ny riksdagsbehandling.

Den andra frågan i detta utskottsutlåtande, där utskottet inte är enigt, gäller huruvida inackorderade elever skall ha särskilda resebidrag för att kunna besöka hemmet eller ej.

För att inget missförstånd skall uppstå på den punkten vill jag först säga, att vi självfallet alla kan ansluta oss till det som fru Hamrin-Thorell anförde om behovet av kontakt mellan barnen och hemmet under skoltiden. Men det är ju inte den saken det är frågan om här. Tidigare kunde en elev få behovsprövat stipendium — jag stryker under att det var behovsprövat. Detta skall jämföras med det obligatoriska studiebidrag på 75 kronor i månaden som nu utgår. En inackorderad elev som fick sådant behovsprövat stipendium kunde erhålla bidrag till resa. Hur stort var då det bidraget? Det utgick för ett visst antal resor per år, varierande på grund av skolformens art, dock högst sex resor per läsår — motionärerna föreslår tre resor — med det belopp varmed kostnaden översteg 15 kronor för enkel resa.

Inackorderad elev fick även ersättning för kost och logi med belopp varierande mellan 30 och 75 kronor per månad.

Herr talman! Jag har velat ange de materiella villkoren i det gamla systemet för att liksom bemöta de synpunkter som framförts av reservanterna, som anser att inackorderingstillägget inte är tillräckligt utan för knappt. Man vill åtminstone i vissa delar återgå till det gamla systemet. Inackorderingstillägget utgör i dag 100 kronor. Tidigare fick man under vissa behovsprövade former ersättning för såväl logi som kost med upp till 75 kronor men oftast med lägre belopp. Om man ser till resultatet av det beslut som riksdagen fattade i fjol innebär det enligt min uppfattning en klar ekonomisk förbättring för de elever som måste inackorderas på skolorna och som alltså vistas borta från hemmet under skoltiden.

Reservationen är vidare inte helt invändningsfri då den begränsar sig till ett utredningskrav om resetillägg endast för elever, som har bidrag enligt studiehjälpsreglementet. Då när man, såsom också fru Hamrin-Thorell anförde och som jag fattat utgör det bärande motivet för kravet, folkhögskoleeleverna. Men dessa folkhögskoleelever är oftast över 21 år. Om man ger denna kategori ungdomar sådana resetillägg ligger det nära till hands att ungdomar, som har studiehjälp via studiemedelsförordningen, med samma rätt skulle kunna ställa krav på att få bidrag till hemresor. Jag är övertygad om att riksdagen inte utan vidare är beredd att besluta en sådan reform.

Herr talman! Med hänvisning till vad jag nu har sagt ber jag att få yrka bifall till andra lagutskottets utlåtande nr 46.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr förste vice talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan komme att framställas först särskilt beträffande punkterna A och B samt därefter särskilt i fråga om punkten C.

På gjord proposition bifölls vad utskottet i punkterna A och B hemställt.

Sedermera gjorde herr förste vice talmannen enligt de rörande punkten C förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av fru Hamrin-Thorell m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Fru Hamrin-Thorell begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och god-

Om höjning av studiebidragen enligt studiemedelsförordningen och studie- hjälsreglementet

kändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 46 punkten C, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av fru Hamrin-Thorell m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fru *Hamrin-Thorell* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 90;

Nej — 39.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Om höjning av studiebidragen enligt studiemedelsförordningen och studie- hjälsreglementet

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 47, i anledning av väckta motioner om höjning av studiebidragen enligt studiemedelsförordningen och studiehjälsreglementet, m. m.

Till behandling hade andra lagutskottet förehaft fyra inom riksdagen väckta motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna nr 77 i första kammaren av herrar *Adolfsson* och *Lager* samt nr 106 i andra kammaren av herr *Holmberg m. fl.*, såvitt nu vore i fråga, ävensom

2) de likalydande motionerna nr 514 i första kammaren av herr *Larsson, Thorsten, m. fl.* och nr 618 i andra kammaren av herr *Gustafsson* i Stenkyrka.

I motionerna I: 77 och II: 106 hade, såvitt nu vore i fråga, yrkats, att riksdagen skulle besluta fastställa studiehjälspens grundbelopp till 100 kronor per månad.

I motionerna I: 514 och II: 618 hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och förslag dels beträffande frågan om höjning av studiebidraget inom studiemedelsförordningen till 0,5 ATP-basbelopp per år och i anslutning därtill en motsvarande höjning av det s. k. förhöjda studiebidraget inom studiehjälsreglementet och dels beträffande frågan om värdebeständighet för alla förmåner inom studiehjälsreglementet.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A. att motionerna I: 77 och II: 106, såvitt de hänvisats till lagutskott, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

B. att motionerna I: 514 och II: 618 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits, vid utskottets hemställan under B, av fru *Olsson* och herr *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under B hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 514 och II: 618 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning och förslag dels beträffande frågan om höjning av studiebidraget inom studiemedelsförordningen till 0,5 ATP-basbelopp per år och i anslutning därtill en motsvarande höjning av det s. k. förhöjda studiebidraget inom studiehjälsreglementet, dels beträffande frågan om

**Om höjning av studiebidragen enligt studiemedelsförordningen och studie-
hjälsreglementet**

värdebeständighet för alla förmåner inom studiebidragshjälsreglementet.

Herr **LARSSON, THORSTEN**, (cp):

Herr talman! Andra lagutskottets utlåtande nr 47, som nu skall diskuteras, innebär ett resonemang omkring vad vi beslutade 1964 om det studiesociala stödets utformning.

Under debatten om närmast föregående ärende uttalade herr Lars Larsson, att studiestödet är mycket generöst utformat. Den saken kan man naturligtvis diskutera. Jag skall inte direkt bestrida att så är fallet, men man har dock redan nu upptäckt vissa brister i studiestödet. Jag erinrar också om att andra lagutskottet i sitt förra utlåtande har en skrivning, där man helt enkelt konstaterade att den nuvarande ordningen inte är riktigt bra, varför man var beredd att ändra den.

De synpunkter som jag nu önskar ta upp är ett resonemang som vi från centerpartiets sida hade redan vid fjolårets behandling av denna fråga. Jag erinrar om att studerande vid högre läroanstalt enligt studiemedelsförordningen äger rätt till studiemedel beräknade på 1,4 ATP-basbelopp per läsår. Studiebidrag utgår för närvarande med högst 7 000 kronor per år, varav 1 750 kronor utgör icke återbetalningsskyldigt belopp. Detta gäller om vederbörandes inkomst ej är högre än 4 000 kronor. Upp till denna summa inträder ingen reducering. Studiebidraget bortfaller helt vid en inkomst av 10 000 kronor. Makes inkomst verkar också reducerande enligt speciella regler. Lånesummans storlek följer alltså basbeloppets förändring, men så är inte fallet med bidraget, som ju utgår per studieterm. Om vi räknar med ett läsår på 10 månader, blir beloppet per månad räknat 175 kronor.

Vid förslaget framläggande i fjol hade centern en motion, i vilken bl. a. framhölls att genomsnittsbidraget borde ligga vid 250 kronor per månad. Varför

hade vi stannat just vid den summan? Jo, därför att en undersökning om var genomsnittsbeloppet låg efter studiebidragshjälsreglementet beräknat visade att genomsnittsbeloppet låg vid ungefär 245 kronor per elev. Under sådana förhållanden har vi ansett att det skulle innebära större rättvisa, om större jämställdhet med detta genomsnittsbelopp hade kunnat åstadkommas. På det sättet har vi kommit fram till summan 250 kronor.

Motivet för en höjning av bidraget har det gäller de äldre studerande har väl främst varit, att man har kunnat konstatera ett i vissa avseenden försämrat studiebidrag i förhållande till tidigare, särskilt om de studerande hade naturstipendieförmåner jämte en 25 % avskrivning, som ju var den gamla formen av förmåner.

Centern föreslog alltså att stipendiebelpet i likhet med lånebeloppet borde följa basbeloppet. Vi har, herr talman, ansett att vi i studiesocialt hänseende bör sträva efter att få detta bidrag fastställt till halva basbeloppet, eller för närvarande 250 kronor per studiemånad eller 2 500 kronor per år.

Med hänsyn till att dessa frågor ändå kan vara av en viss komplicerad natur anser vi att en skyndsamt utredning först bör undersöka hur förhållandena är på detta område. Även om, såsom herr Lars Larsson anförde, detta beslut ligger så ytterst nära i tiden, anser vi att det är angeläget att dessa saker rättas till så snabbt som möjligt. Man kan alltså säga att detta är ett parallellfall till det fall som utskottet har tagit upp och som gäller resebidragen och resornas längd.

Jag anser således, herr talman, att detta är en mycket angelägen uppgift och vill hänvisa till den reservation som finns fogad till utskottsutlåtandet, i vilken föreslås att även bidragen skall indexregleras.

Jag ber, herr talman, att med detta få yrka bifall till reservationen av fru Olsson och herr Gustavsson.

Om höjning av studiebidragen enligt studiemedelsförordningen och studie- hjälsreglementet

Herr ADOLFSSON (k):

Herr talman! Jag vet inte hur robust man får lov att vara i sina uttryckssätt i denna församling med anledning av att utskottet i egentlig mening inte har yttrat sig om den motion, som vi från kommunistiskt håll har väckt i denna fråga. Man får väl inte vara hur robust som helst, men jag skulle vilja erinra om det gamla folkliga talesättet att man inte bör stå och dra i en bakfot. Det har utskottet här gjort. Jag hoppas att jag med det påståendet inte har överskridit det tillbörliga i fråga om uttryckssätt.

När det gäller våra motioner nr 77 i denna kammare och nr 106 i medkammaren har, så långt jag kan bedöma av utskottets utlåtande, utskottet faktiskt råkat stå och dra fel på det sätt som jag nyss antydde. Utskottet talar genomgående om att det lika litet nu som i fjol är berett att gå in för att göra studiebidragen värdebeständiga. Vi anser visserligen att en sådan indexreglering bör komma till stånd, men den motion som vi har väckt behandlar en helt annan sak än frågan om värdebeständigheten.

Herr Thorsten Larsson hävdade nyss från denna talarstol att resonemanget nu gäller utformningen av det studiestöd som vi i fjol beslutade om. Till det vill jag göra den kommentaren att yrkandet i vår motion inte gäller den saken. Vi erinrar visserligen om vår åsikt i fjol, att studiebidraget då borde ha fastställts till 150 kronor per månad mot 75 kronor som beslutades, men själva yrkandet i vår motion nu berör inte frågan om studiestödets utformning och således inte heller frågan om indexreglering eller värdebeständighet.

I motionen föreslås att grundbidraget för elever bl. a. på gymnasial nivå skall höjas från 75 kronor till 100 kronor i månaden. Det är alltsammans. Detta förslag omfattar alltså inte ett system för att säkra bidragens värdebeständighet. Det är inte heller fråga

om en reell bidragshöjning, utan detta är helt enkelt ett förslag om kompensation för de levnadskostnadsökningar som bl. a. årets beslut rörande höjningen av omsättningsskatten medför. Jag behöver inte i detta sammanhang erinra någon om att viss kompensation för dessa prisökningar ju har beslutats när det gäller vissa andra bidrag, det allmänna barnbidraget och det förlängda barnbidraget. De motiv som anförts för dessa höjningar anser vi vara fullt ut lika giltiga också när det gäller dessa studiebidrag.

Med hänsyn till de fortsatta materiella spärrarna för elever från mindre inkomsttagares hem, när sådana elever vill bedriva studier över grundskolenivå, hade det givetvis varit befogat att föreslå en betydande reell höjning av bidraget, såsom vi i fjol uttalade oss för utan att dock då föreslå det, men vi nöjde oss med att i år föreslå kompensation för de ökade levnadskostnaderna, d. v. s. att man skall låta bli att beröva dessa elever, eller kanske snarare deras föräldrar, en del av den lilla förmån som så nyss har börjat utgå. Då tycker jag att andra lagutskottet borde ha resonerat om den saken i anknytning till vår motion och inte uteslutande diskuterat frågan om reella höjningar och spørsmålet om värdebeständighet, ämnen som vi alltså inte tagit upp i vår motions yrkande.

Till min ledsnad ser jag att inte heller reservanterna vill gå in för kompensation åt de familjer vilkas ungdomar är elever i gymnasier, folkhögskolor eller vad det nu må vara. Det är en ståndpunkt som jag verkligen har svårt att förstå, men jag får väl bortse från den märkligheten och ändå rösta med reservationen eftersom den åtminstone vill ha en utredning om närbesläktade frågor, låt vara att även reservationen innefattar avslag på vår motion. Men först av allt vill jag, herr talman, yrka bifall till motionerna I: 77 och II: 106, innebärande att man i vart fall inte

Om höjning av studiebidragen enligt studiemedelsförordningen och studie- hjälsreglementet

skall tillåta att spärrarna till den något högre undervisningen ånyo göres mera svåröverskomliga. Till frågan om en reell höjning av studiebidragen får vi väl återkomma vid ett annat tillfälle. Då kan andra lagutskottet få anledning att på nytt diskutera frågan, och då kan det passa bättre att göra det, vilket inte i så särskilt hög grad har varit fallet nu.

Herr LARSSON, LARS, (s):

Herr talman! Herr Thorsten Larsson ville inledningsvis påstå att utskottet egentligen hade korrigerat mitt uttalande om att förra årets studiesociala reform var generös. Jag sade att reformen materiellt var generös, och det vidhåller jag. Det är möjligt att reservanterna i dag och i fjol velat vara ännu mer generösa i detta avseende, men reformen *var* generös. Däremot sade jag att det redan nu finns anledning att i vissa detaljer korrigera den praktiska tillämpningen, vilket icke i och för sig innebär någon nämnvärd ökning av den totala kostnaden.

Får jag sedan säga ett par ord om själva sakfrågan i andra lagutskottets utlåtande nr 47, så vill jag gärna konstatera att även centerpartiet har närmast sig särskilda utskottets bedömning i fjol; förra året ville nämligen centern ha ett direkt beslut om höjning av bidraget, medan man i år begär en utredning om ökning av bidragsdelen inom studiemedelsförordningen.

Jag har den principiella **uppfattning**-en att det bör vara riksdagens sak att besluta om höjningar eller förändringar av det direkta bidraget inom studie-
hjälsreglementets ram. Det är inte någonting alldeles självklart att man skall följa basbeloppet och alltså ha en glidande skala. Då kan det bli mycket små förändringar i bidragsdelen, vilka bara vällar en mängd administrativt krångel utan att ha någon egentlig effekt. Men det viktigaste är att riksdagen skall ta ställning till bidragsdelens storlek och

avväga kostnaderna — vilka dock är betydande — mot andra angelägna reformförslag som kan bli aktuella.

I princip är herr Adolfsson och utskottet egentligen överens på den punkten, eftersom kommunistmotionen ville ta en sådan höjning av grundbeloppet inom studiehjälsreglementet som utskottet menar att det är riksdagens sak att besluta om. Nu tänker herr Adolfsson rösta för avslag på sin egen motion, och det var ju synd eftersom jag faktiskt tycker att han i det avseendet intagit en åtminstone principiellt riktig ståndpunkt.

I centerpartireservationen siktar man på att införa en bidragsdel inom studiemedelsförordningen som skulle uppgå till ett halvt basbelopp per läsår. För närvarande är bidragsdelen 1 750 kronor, och med nuvarande basbelopp för ATP skulle innebära en höjning av bidragsdelen till 2 500 kronor. Den eventuella invändningen att höjningen inte är aktuell just nu spelar i sammanhanget mindre roll, eftersom beloppet ju alltid kommer att bli större. Ökningen är alltså 750 kronor per läsår. Man kan väl säga att förslaget skulle kunna jämföras med den bidragsdel som gäller inom studiehjälsreglementet — det motsvarar för närvarande 75 kronor i studiebidrag och ett inackorderingstillägg av 100 kronor per månad. Enligt det förslag som reservanterna nu siktar till skulle man lägga till ett belopp så att de högskolestuderande utöver den länedel som är återbetalningspliktig skulle få ett bidrag, som skulle jämföras med det som utgår till gymnasieelever som uppbär det högsta inkomstprövade tillägget. Det utgår om föräldrarna har en beräknad inkomst på mindre än 8 000 kronor. Det är sannerligen att vara generös! Den målsättningen kan vi inte utan vidare och i varje fall inte för närvarande tänkas gå in för med hänsyn till de stora behov av reformer på olika områden som måste vägas mot varandra.

Om höjning av studiebidragen enligt studiemedelsförordningen och studie- hjälsreglementet

Ja, herr talman, med den motivering-
en ber jag att få yrka bifall till andra
lagutskottets utlåtande nr 47. Får jag
bara för att ytterligare bemöta herr
Adolfssons anförande tillägga, att det
är av samma skäl som jag har anført ti-
digare, nämligen de ekonomiska conse-
kvenserna av att ändra på en reform
som varit i bruk så pass kort tid, som
vi yrkar avslag på kommunisternas mo-
tion. Den innebär i dag en utgiftsök-
ning på 50 miljoner kronor.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Får jag först bara säga
att vi ju i reservationens kläm direkt
har ställt krav på en höjning av stu-
diebidraget inom studiemedelsförord-
ningen till 0,5 ATP-basbelopp per år,
alltså 250 kronor i månaden och 2 500
kronor per år. Vi har i anslutning där-
till krävt en motsvarande höjning av
det s. k. förhöjda studiebidraget inom
studiehjälsreglementet och förslag be-
träffande frågan om värdebeständighet
för alla förmåner inom studiehjälsreg-
lementet.

Det är klart, herr Lars Larsson, att
man väl kan diskutera om detta är gene-
röst eller inte, men jag vill bara än en
gång få framhålla att de 250 kronorna
faktiskt utgör ett genomsnitt av studie-
hjälsreglementets bidrag, även om man
— vilket jag kanske får säga inom pa-
rentes — har att räkna med även de be-
hovsprövade delar som tillhör studie-
hjälsreglementet.

Jag tycker inte det är ovidkommande
att man t. ex. i en skola, där det finns
elever med ett genomsnittsbidrag på 245
eller 250 kronor, höjer för dem som
enligt vad som här är sagt måste stanna
vid 175 kronor. Det kan väl inte vara
rättvist att en elev, som har kommit
upp till 21 år men går kvar i samma
skola, skall få ett mindre bidrag än
vad som han hade varit berättigad enligt
studiehjälsreglementet. Vad gäller frå-
gan om huruvida detta är generöst vill

jag bara säga, att studiehjälsreglemen-
tet har legat i bakgrunden för kravet
om de 250 kronorna.

När herr Lars Larsson säger att det
medför krångel och administrativt be-
svär att följa basbeloppet, kan jag inte
förstå honom. Det resonemanget kän-
ner man inte igen från andra samman-
hang. Jag tycker tvärtom att det vore
en smidig form att helt enkelt följa
basbeloppet. Och därtill lämpligt att
höja studiebidraget till halva ATP-bas-
beloppet. Jag tror det vore administra-
tivt enkelt och rättvist.

Herr LARSSON, LARS, (s):

Herr talman! Min namne vill göra
gällande att elever, som har bidrag från
studiehjälsreglementet, i genomsnitt
erhåller 250 kronor i månaden. Det är
väl ändå ganska obestyrkta uppgifter
som herr Larsson framför. Utöver det
att eleverna skulle vara inackorderade
på skolan måste det innebära, att de
dessutom skulle ha det högsta inkomst-
prövade tillägget, d. v. s. föräldrarna
skulle ha en beskattningsbar inkomst
understigande 8 000 kronor. Jag tror att
det inte går att bestyrka de siffror som
herr Thorsten Larsson i detta samman-
hang använder. Skall man se på vad de
studerande har, som nu får ett stöd
genom studiemedelsförordningen, får
man inte glömma bort den lånedel det
även rör sig om. Man får för närvaran-
de maximalt 7 000 kronor, och det re-
duceras helt då den egna inkomsten
jämta makens eventuella inkomst upp-
går till ungefär 15 000 kronor. Jag ty-
cker det är generöst.

Herr ADOLFSSON (k):

Herr talman! Herr Lars Larsson häv-
dade i sitt förra anförande att vi kom-
munister ville genomföra en höjning av
grundbeloppet beträffande studiebidra-
get och framhöll i sammanhanget —
dock i detta fall inte i polemik mot mig

**Om höjning av studiebidragen enligt studiemedelsförordningen och studie-
hjälsreglementet**

— att det bör vara riksdagens sak att besluta om sådana höjningar. Jag vill till detta säga, att jag visserligen inte riktigt kan slå herr Larsson på fingrarna beträffande denna karakteristik av effekten av det vi har föreslagit, eftersom han rent formellt sett otvivelaktigt har rätt. Det som vi har föreslagit innebär ju i och för sig en höjning av grundbeloppet, men jag vill likväl påpeka att det reellt sett inte är fråga om detta. Herr Lars Larsson bör hålla i minnet att vi föreslog ju icke vid detta tillfälle någon ändring av själva reformen, utan den saken får vi ju tillfälle att återkomma till senare. Egentligen är det inte heller en höjning av grundbeloppet som vi har begärt i vår motion utan endast vad jag vill kalla för en fiktiv höjning, ty om den genomfördes kan man säga att den redan har ätits upp av de beslut riksdagen tidigare fattat, bl. a. angående omsättningsskattelhöjningen. Jag upp-
repar att det är fråga om en kompensations för vad som inträffat sedan denna reform beslutats och icke fråga om en verklig ändring av reformen i och för sig.

Herr Lars Larsson framhåller emellertid också att det skulle bli ganska kostnadskrävande för statskassan med ett bifall till den motion som vi har framlagt och erinrar om att det skulle ha kostat ungefär 50 miljoner kronor för ett år. Ja, herr Lars Larsson, vi tog upp dessa 50 miljoner kronor och litet till i det som vi tog oss friheten att kalla en skuggbudget. Med ledning av den kom vi till slutsatsen att vi mycket väl hade råd att spendera dessa 50 miljoner kronor för att i någon mån minska ner de spärrar för en något högre undervisning som existerar för elever från de mindre bemedlade familjerna. Vi fann att vi hade råd till det, medan andra fann att de inte hade råd. Där-
emot kunde man frita exempelvis industrifrierna från omsättningsskattelhöjningen på vissa investeringar, och man kunde lindra skatten på stora förmögenhe-

ter och mycket annat som vi inte hade föreslagit i skuggbudgeten utan precis raka motsatsen. Vi för vår del hade verkligen täckning för de 50 miljoner kronor som det skulle ha kostat att bifalla vad vi föreslagit.

Herr LARSSON, LARS, (s):

Herr talman! Herr Adolfsson föranleder mig att begära ordet och säga att jag förstår att han måste ha ett argument för den ställning han angivit att han skall inta, nämligen att rösta för avslag på sin egen motion genom att rösta för bifall till reservationen.

Jag betvivlar inte alls att herr Adolfs-
son i sin skuggbudget har pengar för det här ändamålet, beloppet bör han ju ta upp, men vad man kan ifrågasätta är om den höjning med 33 procent av studiebidraget som har yrkats i motionen — det må vara reellt eller fiktivt — skulle motsvara den förändring i kostnadsläget som höjningen av omsättningsskatten och sänkningen av den direkta beskattningen leder till. Låt mig bara peka på vad jag sade i den förra debatten, nämligen att skattereformen betyder härvidlag åtskilligt beträffande det inkomstprövade studiebidraget för dessa elever.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Herr Lars Larsson ifrågasätter riktigheten av mina siffror. 325 kronor i månaden kan man ju maximalt få enligt studiehjälsreglementet. Det är möjligt att jag har räknat på skolor som har många inackorderade elever, men för t. ex. folkhögskoleområdet föreligger siffrorna klart uträknade. Att man inte har alla siffrorna var ju ett av motiven till att vi i år yrkat på en utredning för att få hela fältet belyst. Jag tror att en sådan utredning skulle komma till uppfattningen att det är en rättvis linje som vi företräder med vår motion och som avses i reservationen.

Om höjning av studiebidragen enligt studiemedelsförordningen och studie- hjälsreglementet

Herr LARSSON, LARS, (s):

Herr talman! Jag måste nog återkomma till herr Thorsten Larsson, som nu försökte att komma ifrån de uppgifter han lämnat förut. Om herr Larsson hade lyssnat — jag vill betona det — på mitt inlägg i debatten angående andra lagutskottets utlåtande nr 46, skulle han ha uppfattat att centrala studiehjälsnämnden har haft att pröva 30 000 å 35 000 ärenden beträffande behovsprövade studiebidrag. Vad innebär det?

Det högsta inkomstprövade tillägget, alltså totalt 150 kronor i studiebidrag, utgår till elever vilkas föräldrar har beskattningsbara inkomster under 8 000 kronor — endast dessa har rätt att få behovsprövat tillägg, vilket herr Thorsten Larsson väl känner till — och centrala studiehjälsnämnden har lämnat bifall till 10 å 15 procent av ansökningarna. Det innebär att den siffran herr Thorsten Larsson nämnde inte alls kan utgöra något medeltal för de elever som uppbär studiebidrag. Det högsta beloppet före behovsprövat tillägg är som sagt 150 kronor. Herr Larsson nämnde siffran 250 kronor, om jag minns rätt.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande vardera punkten av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

Därefter gjordes i enlighet med de rörande punkten A framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till motionerna I: 77 och II: 106, såvitt nu vore i fråga; och förklarades den förra propositionen, som upprepad, vara med övervägande ja besvarad.

Sedermera gjorde herr talmannen enligt de avseende punkten B förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som

innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Larsson, Thorsten, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 47 punkten B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Larsson, Thorsten, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 115;

Nej — 21.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 48, i anledning av väckta motioner angående studiehjälp till elever vid realskolor, m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. det studiesociala stödet till vissa elevkategorier

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 49, i anledning av väckta motioner angående det studiesociala stödet till vissa elevkategorier.

Andra lagutskottet hade till samtidig behandling förehaft nio inom riksdagen väckta motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna nr 129 i första kammaren av herr *Källqvist m. fl.* och nr 167 i andra kammaren av herr *Källstad m. fl.*, såvitt nu vore i fråga,

2) de likalydande motionerna nr 162 i första kammaren av herrar *Lundström* och *Sundin* samt nr 196 i andra kammaren av herrar *Hedlund* och *Ohlin*, såvitt nu vore i fråga,

3) de likalydande motionerna nr 320 i första kammaren av fru *Olsson* och herr *Carlsson, Eric*, samt nr 384 i andra kammaren av herr *Elmstedt m. fl.*,

4) de likalydande motionerna nr 324 i första kammaren av herrar *Sörenson* och *Helleblad* samt nr 392 i andra kammaren av herr *Svensson* i Kungälv *m. fl.* ävensom

5) motionen nr 449 i andra kammaren av herr *From m. fl.*

I motionerna I: 129 och II: 167 hade, såvitt nu vore i fråga, yrkats,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle begära, att förslag måtte föreläggas riksdagen i syfte att inordna de kompletteringsstuderande i något av de studiesociala systemen, företrädesvis studiemedelssystemet,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle begära, att förslag måtte föreläggas riksdagen i syfte att inordna elever vid de fria kristna samfundens teologiska seminarier i studiemedelssystemet.

I motionerna I: 162 och II: 196 hade, såvitt nu vore i fråga, föreslagits, att riksdagen skulle besluta, att vuxenutbildningsbidrag enligt de regler, som nu gällde för elever vid statliga vuxen-

gymnasier, statsunderstödda kvällsgymnasier m. fl. läroanstalter, skulle utgå även till korrespondensstuderande, som bedreve motsvarande studier, för bevisande av preparandkurser.

I motionerna I: 320 och II: 384 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och förslag beträffande frågan om det studiesociala stödet till de korrespondensstuderande enligt i motionerna anförda grunder.

I motionerna I: 324 och II: 392 hade anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning angående möjligheterna att bereda eleverna vid de fria kristna samfundens pastorsseminarier och vissa ledarinstitut rätt till studiemedel enligt studiemedelsförordningen.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A. att riksdagen i anledning av följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 129 och II: 167, såvitt anginge yrkandet om studiestöd till elever vid de fria kristna samfundens teologiska seminarier, samt

2) motionerna I: 324 och II: 392, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i utlåtandet anfört angående studiestödet till elever vid de fria kristna samfundens pastorsseminarier och vissa ledarinstitut;

B. att riksdagen i anledning av motionerna I: 129 och II: 167, såvitt anginge yrkandet om studiestöd till studerande som kompletterade studentbetyg, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i utlåtandet anfört angående behovet av utredning av frågan om studiestöd till studerande som kompletterade studentbetyg;

C. att följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 162 och II: 196, såvitt nu vore i fråga, samt

Ang. det studiesociala stödet till vissa elevkategorier

2) motionerna I: 320 och II: 384, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

D. att följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 129 och II: 167, såvitt nu vore i fråga, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet i utlåtandet hemställt,

2) motionerna I: 324 och II: 392, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet i utlåtandet hemställt, samt

3) motionen II: 449,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anförts, vid utskottets hemställan under C, av fru *Hamrin-Thorell*, herr *Edström*, fru *Olsson* samt herrar *Anderson* i Sundsvall, *Rimmerfors* och *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under C hemställa,

dels att riksdagen med bifall till motionerna I: 162 och II: 196, såvitt nu vore i fråga, samt i anledning av motionerna I: 320 och II: 384 måtte för sin del antaga i reservationen infört förslag till förordning om ändrad lydelse av 19 § studiehjälpsreglementet den 4 juni 1964 (nr 402),

dels att motionerna I: 320 och II: 384, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad reservanterna hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Fru HAMRIN-THORELL (fp):

Herr talman! Det kanske kan tillåtas mig att i likhet med några av de föregående talarna knyta ett par korta reflexioner till det studiesociala stödet över huvud taget och dess genomförande i praktiken. Självfallet måste vissa svårigheter uppstå när en ny lag skall föras ut i det praktiska livet, ty då framstår dels fördelarna, dels de skönhetsfläckar som vidlåder den. En del

justeringar är väl ofrånkomliga i fråga om de stora lagförslag som läggs fram, men beträffande det nya studiesociala systemet har man redan upptäckt att vissa grupper av elever vid vissa läroanstalter otvivelaktigt är missgynnade av det beslut som vi fattade i fjol.

Jag tillåter mig också att påpeka den begränsade tid som stod utskottet till buds förra året för att genomarbeta den framlagda propositionen om studiehjälp och studiestöd. Så nog bör det vara anledning att komplettera systemet på vissa punkter. Som herr Larsson nyss anförde har ju också Kungl. Maj:t i en proposition föreslagit att riksdagen skall rätta till en av de negativa verkningarna av systemet. Det gäller skilsmässobarnen. Jag skulle också i sammanhanget vilja instämma i utskottets yttrande vad gäller styvbarnen, där man har sagt att det kanske är nödvändigt att fästa uppmärksamheten även på denna grupp.

Det finns också andra grupper som faktiskt är missgynnade av detta system. Jag har svårt att förstå att det skall behövas långa utredningar för att fastslå de missgynnade grupperna, när det gäller både studiestödet och framför allt studiehjälpen.

I utlåtandet nr 49 gäller det bl. a. två motionspar, det ena är nr 162 i första kammaren och nr 196 i andra kammaren, och det andra är nr 320 i första kammaren och 384 i andra. I det första motionsparet yrkas att korrespondensstuderande som bevisar preparandkurser skall få det utbildningsbidrag som utgår till vissa andra elever inom studiehjälpsystemet. I det andra motionsparet begäres en skyndsamt utredning och förslag om det studiesociala stödet åt korrespondensstuderande över huvud taget.

Stödet åt korrespondensstuderande är i det nya systemet uppenbarligen otillräckligt. Utskottet har hänvisat till pågående utredningar. Reservanterna anser, som jag nyss sade, det knappast vara behövt att företa några utred-

Ang. det studiesociala stödet till vissa elevkategorier

ningar i detta fall. Dessa skulle dessutom ta lång tid, och under den tiden är denna elevgrupp faktiskt missgynnad. I stället skulle reglementet kunna kompletteras med rätt för de korrespondensstuderande att få ett studiebidrag när de skall gå igenom den preparandkurs som utgör ett kvalifikationskrav i deras studier.

De korrespondensstuderandes studietituation är säkert inte mindre prekär i ekonomiskt avseende än många andra elevgruppers, och därför förefaller det oss skäligt att de på ett mera positivt sätt skulle kunna inordnas i det studiesociala systemet. Att uppmuntra vuxna att återuppta sina studier eller att påbörja studier är sannerligen en gudi behaglig gärning som man bör stödja på alla sätt.

Den som vid vuxen ålder studerar per korrespondens upptar — för att bara peka på en sak — ingen plats i ett skolsystem där det saknas både lärarkrafter och lokaler. Vi kan väl alla vara överens om att det skulle vara av utomordentligt stor betydelse för att höja många människors kvalifikationer, om de fick ekonomisk möjlighet att i större utsträckning ägna sig åt teoretiska studier vid vuxen ålder. Det är åtskilliga som inte har fått chansen till en högre utbildning under sina yngre dagar, och jag tror att det för dem är av stor ekonomisk betydelse om vi skulle kunna få denna reform genomförd.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Fru OLSSON (cp):

Herr talman! Vi vet att det studiesociala stödet till de vuxenstuderande för närvarande är mycket otillfredsställande. Vi anser alla att det är mycket angeläget att vuxenutbildningen byggs ut, och då är det också mycket angeläget att de vuxenstuderande får samma ekonomiska möjligheter som andra grupper studerande. Det pågår utredningar

på detta område, men vi motionärer och reservanter tror att det kommer att dröja rätt länge innan det föreligger ett slutgiltigt förslag som riksdagen kan anta. Därför menar vi att de åtgärder, som nu kan vidtas utan utredningar, bör komma till stånd, ty det är mycket brådskande. Vi som skrivit reservationen anser att studerande, som genomgår av brevskola anordnad preparandkurs, må under studiernas slutskede tilldelas vuxenutbildningsbidrag, liksom sådant nu utges till studerande vid kvälls- och vuxengymnasier. Denna reform — som är liten men som betyder mycket för dem den berör — kan enligt vår mening genomföras genast, utan utredningar.

Jag instämmer, herr talman, i det yrkande om bifall till reservationen som redan framställts av fru Hamrin-Thorell.

Herr KILSMO (fp):

Herr talman! Även om jag till alla delar kan instämma i reservationen, vill jag fästa uppmärksamheten på att utskottet på s. 9 har uttalat att vad utskottet har att säga om studiestöd till dem som studerar vid de fria kristna samfundens seminarier bör bringas till Kungl. Maj:ts kännedom. Därmed synes det mig att utskottet har givit ecklesiastikministern bollen och att det är han som skall handla, vilket jag hoppas att han kommer att göra småningom.

Herr LARSSON, LARS, (s):

Herr talman! Om jag får replikera herr Kilsmo, så vill jag säga, att det kanske inte är riktigt rätt att statsrådet Edenman har fått bollen efter detta beslut. Förutsättningen är ändå den, att det kommer en framställning från de fria kristna samfundens seminarier och vissa av deras ledarinstitut om att eleverna där skall få ta del av studiemedelsförordningens förmåner eller möjligen studiehjälpsreglementets för-

Ang. det studiesociala stödet till vissa elevkategorier

måner. Därefter har skolöverstyrelsen och statsrådet Edenman att ta del av ärendet och fatta beslut.

Enligt vad vi har fått uppgift om i utskottet vid behandlingen av ärendet, har det inte inkommit någon sådan ansökan hittills. Därför vet egentligen ingen hur ställningstagandet i detta avseende kommer att bli. Det finns ett uttalande från i fjol om att man bör iakttä en viss restriktivitet när det gäller att tillämpa studiemedelsförordningen och studiehjälpsreglementet på enskilda läroanstalter, men att den restriktiviteten självfallet — det har utskottet i år understrukit — inte bör råda, om vederbörande läroanstalt ställer sig till efterrettelse — jag vill egentligen inte använda det ordet — de regler för insyn eller tillsyn som kan anses erforderliga. I det avseendet har skolöverstyrelsen i sitt remissyttrande anfört, att man uppenbart är beredd att tillstyrka en tillsyn från statens sida, som skulle överensstämma med de som de fria studieförbunden har för närvarande.

Jag har velat göra detta lilla förtydligande med anledning av herr Kilsmos yttrande. Det är alltså möjligt att statsrådet Edenman träffar på bollen i sitt departement så småningom, men den kommer i varje fall inte från riksdagen.

Får jag sedan till fru Hamrin-Thorell och fru Olsson beträffande den reservation de har talat för säga, att det inte är någon av oss som är på en annan linje än att vuxenutbildningen bör ha sin andel av det studiesociala stödet. Här gäller det närmast frågan om hur det lagstiftningsmässigt och i annan ordning skall kunna tillämpas. Det har bland annat från reservanternas sida sagts, att det inte finns någon anledning att företa en utredning för dem som bedriver korrespondensstudier av det slag det här gäller, utan att man skulle gå direkt på ett beslut. Nu kommer emellertid såväl gymnasieutredningen som yrkesutbildningsberedning-

en redan i år att lämna sina betänkan- den, och statsrådet Edenman har för en kort tid sedan i andra kammaren givit uttryck åt att det kommer att tillsättas en särskild arbetsgrupp inom departementet för att bearbeta den tekniska utformningen av det studiesociala stödet åt vuxna.

Från utskottsmajoritetens sida menar vi, att det i det läget då själva saksamaterialet för att bedöma hela vuxenutbildningsfältet i fråga om studiesocialt stöd snart ligger på bordet, torde det vara anledning att vänta på att detta arbete blir utfört. Det är ju inte fråga om att det skall ta så lång tid som här har sagts, utan när betänkanterna ligger publicerade, kan man tämligen snart därefter påbörja bearbetningen.

Jag ber, herr talman, att i alla delar få yrka bifall till utskottets hemställan i andra lagutskottets utlåtande nr 49.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas först särskilt beträffande punkterna A, B och D av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan samt därefter särskilt i fråga om punkten C.

På gjord proposition bifölls vad utskottet i punkterna A, B och D hemställt.

Därefter gjorde herr talmannen enligt de rörande punkten C framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Fru *Hamrin-Thorell* begärde vötering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 49 punkten C, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fru *Hamrin-Thorell* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut röster-na hava utfallit sålunda:

Ja — 88;

Nej — 43.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag vill erinra om att anslag nu uppsatts om detta plenums fortsättande i afton kl. 19.30.

Emellertid synes det finnas vissa utsikter att — tvärtemot vad jag tidigare i dag förmodat — slutföra sammanträdet utan paus för middag omkring kl. 18.00. Jag vill därför hålla öppet om kvällsplenum skall hållas eller ej. Jag förmodar att kammarens ledamöter föredrar att uppskjuta middagen för att slippa gå hit i kväll.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtanden och memorial:

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 4 juni 1964 (nr 400) om förlängt barnbidrag, m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

Om avveckling av hyresregleringen, m. m.

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av en europeisk balk om social trygghet m. m.; och

nr 54, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av tredje lagutskottets utlåtande nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946 (nr 469), bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om avveckling av hyresregleringen, m. m.

Föredrogs ånyo tredje lagutskottets utlåtande nr 26, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m., m. m. jämte i ämnet väckta motioner, dels väckta motioner om avveckling av hyresregleringen och hyreskontrollen, om bevarande av värdefull äldre stadsbebyggelse, om motverkande av rivning av icke saneringsmogna fastigheter, om åtgärder för att underlätta sanering av äldre byggnadsbestånd samt om kontroll av överlåtelse av bostadsrätt vid förvärv å exekutiv auktion.

Genom en den 26 mars 1965 dagtecknad proposition, nr 103, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m.;

Om avveckling av hyresregleringen, m. m.

2) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 19 juni 1942 (nr 430) om kontroll av upplåtelse och överlåtelse av bostadsrätt m. m.;

3) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 7 december 1956 (nr 568) om rätt i vissa fall för hyresgäst till nytt hyresavtal;

4) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 15 maj 1959 (nr 157) med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad.

I propositionen hade föreslagits fortsatt giltighet för lagstiftningen om hyresreglering till utgången av år 1966.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat dels i anledning av densamma väckta motioner, dels vissa till lagutskott hänvisade fristående motioner enligt följande:

i anledning av propositionen väckta motioner

a) de likalydande motionerna I: 739, av herr *Holmberg m. fl.*, och II: 869, av herr *Magnusson* i Borås *m. fl.*, i vilka hemställs, att riksdagen måtte

1. avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 103 rörande fortsatt giltighet för lagstiftningen om hyresreglering;

2. besluta om en etappvis skeende avveckling av hyresregleringen och hyreskontrollen i sådan takt, att avvecklingen bleve genomförd

a) i orter med mindre än 40 000 invånare under loppet av 1966,

b) i övriga orter utom storstadsområdena under loppet av 1967 samt

c) i storstadsområdena under loppet av 1968 och 1969; ävensom

b) de likalydande motionerna I: 740, av herr *Jacobsson*, *Per*, och herr *Hilding*, samt II: 870, av herr *Ståhl m. fl.*, i vilka föreslagits, att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 103 skulle besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att en parlamentarisk beredning måtte tillsättas för en samordnad lösning av bostadsfrågan

i hela dess vidd samt att till denna berednings förfogande måtte ställas den inom kanslihuset tillsatta expertgruppen jämte andra lämpliga experter.

fristående motioner

a) de likalydande motionerna I: 58, av herr *Anderson*, *Carl Albert*, och II: 74, av herr *Zetterberg*, i vilka anhållits, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t påkalla en skyndsamt utredning rörande bevarande av äldre, värdefull stadsbyggelse;

b) de likalydande motionerna I: 67, av herrarna *Hilding* och *Nyman*, samt II: 90, av herr *Gustafsson* i Borås;

c) motionen II: 131, av herrarna *Eliasson* i Sundborn och *Sjönell*;

d) de likalydande motionerna I: 330, av herr *Virgin m. fl.*, och II: 396, av herr *Heckscher m. fl.*, i vilka hemställs, att riksdagen måtte

1) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda och framlägga förslag om erforderliga åtgärder för att stimulera och underlätta en sanering av äldre byggnadsbestånd genom ombyggnad;

2) besluta om sådan ändring av hyresregleringslagen, att fastighetsägare och hyresgäst erhöles frihet att avtala om sådan hyreshöjning, som kunde förordas av i fastigheten genomförda förbättringsåtgärder;

e) de likalydande motionerna I: 331, av herr *Virgin m. fl.*, och II: 397, av herr *Heckscher m. fl.*, i vilka föreslagits, att riksdagen skulle besluta om en etappvis skeende avveckling av hyresregleringen och hyreskontrollen i sådan takt, att avvecklingen bleve genomförd

a) i orter med mindre än 40 000 invånare under loppet av 1966,

b) i övriga orter utom storstadsområdena under loppet av 1967 samt

c) i storstadsområdena under loppet av 1968 och 1969.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

A. att riksdagen med avslag å motionerna I: 739 och II: 869, i vad däri genom yrkats avslag på förevarande proposition, nr 103, måtte antaga de genom propositionen framlagda lagförslagen;

B. att följande motioner, nämligen

- 1) I: 58 och II: 74,
- 2) I: 67 och II: 90,
- 3) II: 131,
- 4) I: 331 och II: 397 samt I: 739 och II: 869 i övrigt,
- 5) I: 330 och II: 396, ävensom
- 6) I: 740 och II: 870,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits, vid B i utskottets hemställan,

I. till punkten 4

av herr *Lidgard* och herr *Bengtson* i Solna, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under B 4 hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 331 och II: 397 ävensom till motionerna I: 739 och II: 869, såvitt nu vore i fråga, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte besluta om en etappvis skeende avveckling av hyresregleringen och hyreskontrollen i sådan takt, att avvecklingen bleve genomförd

- a) i orter med mindre än 40 000 invånare under loppet av 1966,
- b) i övriga orter utom storstadsområdena under loppet av 1967, samt
- c) i storstadsområdena under loppet av 1968 och 1969;

II. till punkten 5

av herr *Lidgard* och herr *Bengtson* i Solna, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under B 5 hemställa,

Om avveckling av hyresregleringen, m. m.

1) att riksdagen med bifall såvitt nu vore i fråga till motionerna I: 330 och II: 396 måtte för sin del antaga i reservationen infört förslag till lag angående ändrad lydelse av 3 § lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m.;

2) att motionerna I: 330 och II: 396 i övrigt icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

III. till punkten 6

av herrar *Alexanderson*, *Lidgard*, *Nyberg*, *Bengtson* i Solna och *Tobé*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den avfattning, denna reservation visade, samt att utskottet bort under B 6 hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 740 och II: 870 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga, att en parlamentarisk beredning måtte tillsättas för en samordnad lösning av bostadsfrågan i hela dess vidd samt att erforderlig expertis måtte ställas till denna berednings förfogande.

Herr **LIDGARD** (h):

Herr talman! Av utskottsutlåtandet rörande frågan om en fortsatt giltighet av lagen om hyresreglering framgår, att vi tvärsigenom partierna tycks vara förhållandevis ense om att denna rest av en krisreglering bör avvecklas, men att vi är oense om förutsättningarna för en sådan avveckling. Medan somliga uppställer som ett villkor att man skall ha uppnått en bättre balans mellan tillgång och efterfrågan på bostadsmarknaden för att en sådan avveckling skall kunna genomföras, menar andra — och till dem ansluter jag mig — att man med själva avvecklingen skulle främja uppnåendet av en sådan balans på bostadsmarknaden. Och, herr talman, med utgångspunkt från en sådan ståndpunkt hemställer jag om bifall till den reservation, som avgivits till punkt 4.

Jag skall också säga några korta ord om den reservation som finns under punkt 5 och som gäller avtalsfrihet beträffande hyror, sedan det skett en viss

Om avveckling av hyresregleringen, m. m.

upprustning av en omodern fastighet genom fastighetsägarens försorg. I den reservation som här föreligger har vi betonat att denna fråga har betydelse inte bara ur allmänt ekonomiska synpunkter — vi kan väl säga att vi på det sättet skulle vilja söka förhindra en till synes ibland åtminstone helt onödigt värdeförstöring som förekommer. Men detta har betydelse inte bara ur den synpunkten, utan det kan säkerligen också anföras en del kultur- och miljösynpunkter på denna fråga.

Denna sista sak är det kanske inte så alldeles lätt att få något omedelbart grepp om. Det är svårt att, innan något sådant ingrepp har skett, verkligen peka på att man har ödelagt några kultur- eller miljövärden som man egentligen borde ha tagit vara på. Jag har tidigare här i kammaren haft tillfälle att tala om en sådan fastighet, som det ur olika synpunkter — enligt vad alla experter varit ense om — vore värdefullt att bevara. Jag åsyftar det s. k. Strindbergs-huset vid Karlplan här i Stockholm. Det är ganska sannolikt att om den avtalsfrihet beträffande hyressättningen, som vi föreslår i reservationen, hade existerat vid det tillfälle, när fastighetsägaren hade anledning att ta ställning till hur han skulle göra med denna fastighet, hade den fastigheten, vilken som sagt, har ett mycket stort värde inte minst ur arkitektursynpunkt, kunnat räddas. De signaler som av tidningarna att döma de fastighetsförvaltande och planerande organen visat här i Stockholm i dagarna — jag hänvisar bl. a. till en artikel i Svenska Dagbladet som tyder på att man tycker att den s. k. rivningsvägen inte har böljat tillräckligt kraftigt i de äldre stadsdelarna — ger ytterligare eftertryck åt betydelsen av det förslag som vi har i vår reservation.

Jag har naturligtvis ingenting att invända emot att man sanerar gamla fastigheter och förbättrar bostadsförhållandena där, men jag vill understryka att en sådan sanering och en sådan för-

bättring kan genomföras på annat sätt än att man river huset och bygger ett nytt. Det går mycket väl att sanera och förbättra en gammal fastighet inom de murar som finns. Det gäller bara att göra en sådan sanering ekonomiskt tillfredsställande för fastighetsägaren och det är det, herr talman, som vi med vår reservation velat underlätta.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen under punkt 5.

Herr ALEXANDERSON (fp):

Herr talman! Fastän enighet föreligger i själva huvudfrågan i föreliggande betänkande, nämligen förlängning av hyresregleringslagen och en del andra lagar på ett år till den 31 december 1966, anser jag att frågan om hyresregleringen och dess fortsatta avveckling är av så stor vikt, att den bör ge anledning till några mer allmänna reflexioner i detta sammanhang.

Hyresregleringslagstiftningen är ju en ren krislagstiftning, som tillkommit i anledning av den bristsituation på bostadsmarknaden som uppkom under kriget, och den har därefter bibehållits i huvudsak oförändrad med hänsyn till att statsmakterna misslyckats med att avskaffa denna bristsituation. Det är emellertid riktigt att hyresregleringen i samverkan med den statliga bostadspolitikens åstadkommit att större delen av befolkningen kommit i åtnjutande av goda bostäder till en hygglig kostnad. Allteftersom antalet bostäder, uppförda med stöd av statliga åtgärder vuxit så att denna sektor numera blivit helt dominerande, har emellertid själva hyresregleringslagstiftningens roll i detta avseende minskat allt mera. Dess betydelse hänför sig numera huvudsakligen till det äldre bostadsbeståndet och till lokaler för andra ändamål än bostad. Men det är också på dessa områden som olägenheterna av lagstiftningens karaktär av krislagstiftning gör sig mest gällande. Redan själva lagens konstruktion gör att den icke tillfredsställer rimliga anspråk på likhet inför la-

gen. Hyran i äldre hus skall i princip utgå med samma belopp som år 1942, med tillägg endast för ökning av löpande kostnader och verkställda förbättringar. Hänsyn tages icke till den avsevärda förändring i penningvärdet som ägt rum den långa tiden sedan 1942. För nyttjande av det realkapital som fastigheterna utgör påbjuder sålunda lagen att ersättningen skall utgå i samma nominella kronbelopp, d. v. s. ett till en bråkdel minskat reellt värde.

Konsekvensen härav har också blivit en väsentlig skillnad i hyresnivån mellan gamla och nya lägenheter. De hyresgäster som från början innehaft eller senare av något skäl kommit över en dylik äldre lägenhet åtnjuter med lagens hjälp en avsevärt lägre hyra än som vid en fri marknad skulle ha varit naturlig vid jämförelse med de med statligt stöd producerade lägenheterna. Dessa privilegierade hyresgäster är inte utvalda efter några sociala synpunkter utan helt slumpartat. Samtidigt förvägrar man fastighetsägarna en kompensation för det urholkade penningvärdet, som alla andra ägare av reallgångar kunnat erhålla.

Till denna direkta följd av dagens konstruktion kommer de indirekta verkningarna. Den låga hyresnivån på de äldre bostäderna medför att hyresgästerna behåller dem även om skäl för byte till mindre lägenhet föreligger. Lägenheterna kommer därför i många fall att utnyttjas dåligt. Genom bristsituationen, som konserverats genom hyresregleringen, uppkommer vidare en marknad för överlåtelser för hyresrätt mot vederlag, illegalt när det gäller bostäder men legalt när det gäller affärlägenheter. Dessa överlåtelser är ur social- och rättvisesynpunkt synnerligen utmanande. Det är lika otillfredsställande att familjer i bostadsnöd skall tvingas att betala stora belopp för att skaffa sig en människovärdig bostad som att dessa förhållanden kan utnyttjas av affärsmässigt inställda personer till att göra stora vinster.

Om avveckling av hyresregleringen, m. m.

Mot denna bakgrund har från folkpartiets sida sedan länge framställts krav på avveckling av hyresregleringen. Så småningom har dessa synpunkter, även i princip, vunnit anslutning från regeringens och regeringspartiets sida, och vissa åtgärder har vidtagits för en etappvis avveckling av hyresregleringen. Denna avveckling har emellertid skett halvhjärtat och alltför försiktigt. Även om antalet orter, där regleringen helt avvecklats, är betydande, gäller detta mest mindre orter, och den helt övervägande delen av bostäder finns fortfarande på orter, där hyresregleringen ännu gäller. Även beträffande affärlägenheterna är läget liknande. Hyresregleringen gäller för dylika på 16 orter, men dessa inkluderar alla de större städerna.

Så länge påtaglig brist på bostäder råder torde det icke vara möjligt att avveckla hyresregleringen helt utan att vidtaga särskilda åtgärder mot de olägenheter, som eljest skulle uppkomma på hyresmarknaden. I första rummet kommer i fråga någon form av besittningsskydd för hyresgästerna. Provisorisk lagstiftning härom finns redan, men den är i behov av omarbetning och avsedd att inarbetas i den allmänna hyreslagen. Ehuru jag snarast är av den uppfattningen, att behovet av en sådan lagstiftning inte är så starkt under tider av full balans på hyresmarknaden, torde den vara nyttig i övergångstider och som beredskap i en eventuell ny bristsituation. En annan åtgärd, som ej längre kan undanskjutas, är en ändring av reglerna för bestämmande av skälig hyra under den tid hyresregleringen fortfarande kommer att gälla. Man måste här syfta till en mera balanserad hyresnivå. I båda dessa avseenden väntas förslag av den nu sittande hyreslagskommittén, och enligt propositionen kan förslagen väntas bli framlagda i år.

Under sådana förhållanden har vi inte ansett oss kunna motsätta oss den förlängning av hyresregleringen med

Om avveckling av hyresregleringen, m. m.

anknutna lagar på ett år, som föreslås i propositionen. Men vi måste understryka, att det mot bakgrunden av vad jag här anfört är mycket väsentligt, att alla krafter sätts in på att åstadkomma en lösning, som är färdig att sättas i tillämpning när den nu föreslagna förlängningsperioden på ett år går ut. Om kommitténs betänkande inte framläggs förrän mot slutet av 1965, är tiden ganska knapp för remissbehandling och departementsberedning i sådan tid att förslag kan föreläggas 1966 års riksdag.

Det problem som då måste lösas skall vidare ses i sitt sammanhang med den statliga bostadspolitiken i övrigt och de utredningar, som där är i gång. Erfarenheten visar dessutom, att svårigheter lätt uppstår när det gäller att i praktiken genomföra framlagda utredningsförslag på detta område. Av denna anledning är det mycket angeläget att i god tid, kanske redan innan remissbehandlingen av kommitténs förslag avslutats, tillsätta en beredning med parlamentarisk representation, som får till uppgift att ta ställning till problemen. På detta sätt bör bästa förutsättningar uppnås att åstadkomma något resultat.

Detta förslag, som i anslutning till motioner från folkpartihåll framlagts i den vid betänkandet fogade reservationen III, har sålunda ungefär samma bakgrund som högerns reservation I, d. v. s. önskemålet att i snabbast möjliga takt avveckla hyresregleringen. Däremot har vi i folkpartiet inte ansett oss kunna förorda den schablonmässiga avveckling efter städernas invånarantal, som föreslås i högerns reservation.

Vad slutligen beträffar reservation II, som avser ett förslag till ändrade grunder för hyresreglering när det gäller förbättringsarbeten och liknande fall, har vi med hänsyn till att frågan om ändrade regler om hyressättningen ligger hos hyreslagskommittén, vars betänkande som nämnts väntas i år, inte ansett oss kunna biträda detta förslag.

Under åberopande av det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan med undantag för punkt 6, där jag yrkar bifall till reservationen III.

Herr JOHANSSON, KNUT, (s):

Herr talman! I reservation III har reservanterna yrkat bifall till motionerna I: 740 och II: 870, innebärande att man skulle tillsätta ytterligare en utredning på bostadspolitikkens område.

Personligen måste jag säga, att om vi hade befunnit oss i det läget, att riksdagen hade haft att ta ställning till utredningar på hela området, utan att utredningar i något avseende varit verk samma, vore det klart att det ligger åtskilligt i de tankegångarna, att det är rationellt och praktiskt att tänka sig att ha en stor, hela fältet omfattande utredning, som sedan kunde uppdelas i grupper men arbetade under samma ledning och med ett gemensamt sekretariat. Men nu är läget ett helt annat. Det finns för närvarande åtta utredningar. Om man tittar på den tid dessa utredningar varit verk samma, vad som har åstadkommits och inom vilken tid man kan beräkna slutbetänkandena, måste man ställa frågan vad det kan vara för vits med att ovanpå detta tillsätta ytterligare en utredning.

Låt mig bara, herr talman, helt kort erinra om de utredningar som är på gång. Vi har bostadsbyggnadsutredningen, som tillsattes 1959. Den har lämnat två delbetänkanden, och den räknar med att under den närmaste tiden avge slutbetänkande. Vi har expropriationsutredningen, som tillsattes 1960. Även den har avgivit två delbetänkanden. Utredningsarbetet blir inte färdigt i år, men åtskilligt talar för att det någon gång in på nästa år kan bli ett slutbetänkande. Vi har bostadsförmedlingsutredningen, som tillsattes 1962 och räknar med att redovisa sitt arbete i höst. Vi har hyreslagstiftningssakkunniga som tillsattes 1963 och såsom framgår

av det föreliggande utlåtandet räknar med att ganska snart lämna ett slutbetänkande. Vi har markvärdekommittén, som också tillsattes 1963; kommittén räknar med att kunna lämna en redovisning nästa år. Markpolitiska utredningen, som tillsattes 1963, har lämnat ett betänkande och räknar med att vara fullt färdig 1966. Bostadspolitiska kommittén, som tillsattes 1963, utgår också från att den kan redovisa resultatet av sitt arbete 1966. Den åttonde kommittén slutligen — utredningen angående byggnadsbranschens industrialisering — tillsattes föregående år och kommer kanske att arbeta både detta och nästa år innan den är fullt färdig.

Vilken möjlighet finns det nu för en helt ny utredning att påverka resultatet i den riktning som motionärer och reservanter avser? Det kan väl inte vara meningen att arbete som redan är slutfört skall vila i avvaktan på att en ny utredning tillsätts och lägger fram sitt förslag? Det kommer uppenbarligen att ta avsevärd tid innan en utredning blir färdig som skall gripa över hela fältet och dels sätta sig in i de frågor som dessa åtta utredningar redan har klarat av och redovisat, dels gå in i olika detaljfrågor på de avsnitt som återstår.

Men det är inte bara fråga om detta, utan det läggs fram ett helt nytt förslag när det gäller utredningsväsendet. Vilken fördelning av arbetet mellan de sittande utredningarna och den nu föreslagna avser man? Det är inte redovisat. Jag har svårt att förstå vilket intresse oppositionen kan ha av att föra fram yrkanden om en sådan utredning, då det inte på någon punkt är redovisat hur utredningen skall lägga upp sitt arbete. Förhållandet mellan den nya utredningen och de sittande utredningarna är inte klarlagt. Man har i motioner och reservationer talat i allmänna ordalag om en översyn och en samordning. Det ligger nära till hands att dra den slutsatsen, att man vill rikta kritik mot de sittande utredningarna, men det har kanske inte varit avsikten.

Om avveckling av hyresregleringen, m. m.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande i dess helhet.

I detta anförande instämde herr *Gustafsson, Nils-Eric*, (cp).

Herr **ALEXANDERSON** (fp) kort genmäle:

Man kunde tro att herr Johansson inte läst reservationen, när han frågade vad den innebär, men han sade sedan att det var fråga om en översyn och en samordning.

Det framgår väl av den uppräknning han själv gjorde, att detta är ett komplex med olika aspekter. Det är klart att det inte kan vara fråga om en samordning av hela det resultat som alla dessa utredningar syftar till, men det behövs uppenbarligen en samordning av utredningsresultatet som närmast berört just hyresregleringslagstiftningen med de aspekter på bostadsfrågan som kommer fram i de andra utredningarna.

Som framgick av mitt tidigare anförande gäller vårt intresse att detta verkligen sker med kraft och i sådan takt, att förslag i frågan kan framläggas under den förlängningsperiod som vi nu kommer att besluta om.

Herr **JOHANSSON, KNUT**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Gäller det bara hyreslagstiftningssakkunnigas arbete, så förstår jag ännu mindre förslaget. Hyreslagstiftningssakkunniga skall redovisa sitt arbete i höst, och innan dess skulle väl knappast utredningen vara tillsatt därest riksdagen skulle bifalla reservanternas förslag.

Herr **HOLMBERG** (h):

Herr talman! Denna debatt i anslutning till hyresregleringslagen skulle mycket lätt kunna bli en fortsättning på bostadsdebatten, eftersom hyresregleringslagen hänger så intimt samman

Om avveckling av hyresregleringen, m. m.

med hela bostadsfrågan. Ur den synpunkten var det naturligtvis synd att vi inte hade tillfälle att i samband med bostadsdebatten behandla hela problemet om efterfrågesidan, som ju hyresregleringen hänför sig till. Samtidigt har just genom den reservation till punkt 6, som herr Knut Johansson var inne på, de mera allmänna aspekterna på bostadsfrågan ånyo kommit upp.

Jag vill i anledning av vad herr Johansson yttrade säga att herr Johansson på ett övertygande sätt visade behovet av en samordning och översyn av den mängd olika utredningar som nu arbetar inom detta område. Det är ju här fråga om åtta olika utredningar, som enligt sina direktiv på olika sätt skall ha kontakt med varandra. I praktiken har det visat sig att det är mycket besvärligt att etablera den kontakten. Det är möjligt att det förslag som reservanterna här framlagt skulle kunna förbättra den samordning som här behövs.

Mängden utredningar avspeglar också den splittring i behandlingen av bostadsfrågan som finns redan på departementsplanet. Vi har visserligen inte åtta departement som sysslar med dessa frågor, men i varje fall fyra, nämligen kommunikationsdepartementet, socialdepartementet, inrikesdepartementet och justitiedepartementet, som ägnar sig åt skilda avsnitt. Här föreligger onekligen ett starkt behov av samordning.

Men, herr talman, jag skulle också vilja säga några ord i anslutning till punkt 4, nämligen om högerpartiets förslag om en mer planmässig och medveten avveckling av hyresregleringen. Jag förstod av herr Alexanderson att han som representant för folkpartiet också var missnöjd med den takt, i vilken avvecklingen håller på att ske. Men är man missnöjd med något gäller det att presentera ett förslag för att få till stånd en förbättring. Därför har vi från högerns sida i en partimotion redan i januari hävdad att skall man åstadkomma en snabbare avveckling av hyres-

regleringen, vilket tydligen inte bara högern utan även andra partier är inne på, gäller det att fastlägga ett program för denna avveckling. Nu har vi hållit på i nio år med att försöka lätta på hyresregleringen. Resultatet har ju varit att fortfarande bor över hälften av befolkningen i städer där regleringen finns kvar. Fortfarande kan vi se hur besvären ökar i de expansiva orter, där hyresregleringen allttjänt består. Såvitt jag förstår har den hittillsvarande avvecklingen av regleringen inte skett på sådant sätt att den bidragit till att lösa bostadsfrågan i de orter där regleringen har avvecklats. Borttagandet av regleringen har i stället huvudsakligen varit en följd av att bostadsbristen på dessa orter av andra skäl kunnat lösas. Det har ofta varit fråga om avflyttning från orterna, ibland har industrier lagts ner och bostäder därigenom friställts, och ofta har det varit orter där hyresregleringen över huvud taget inte haft något att göra från början. Men i de städer, där regleringen fortfarande finns kvar, har olägenheterna blivit allt större. Departementschefen pekar själv på att hyressplittringen har ökat, att ungdomarna får betala allt mer för de nya lägenheterna och att bristen på bostäder i dessa städer blivit allt mera markerad.

Det är mot den bakgrunden som man med ett visst besvär försöker tolka departementschefens uttryck att han har en förhoppning att hyreslagstiftnings-sakkunniga skall bli färdiga med sitt arbete så tidigt att den nya lagen kan föreläggas riksdagen redan 1966. Vi har även på detta område bittra erfarenheter. För några år sedan arbetade en utredning — det hette då inte -sakkunniga utan hyreslagstiftningskommittén — med ett förslag som bl. a. innebar ett permanent besittningsskydd. Men det förslaget föll under bordet och föranledde ingen proposition. Nu är helt enkelt frågan om hyreslagstiftningssakkunnigas kommande betänkande också skall falla under bordet med hänsyn till

att vi 1966 har kommunalval, vilket har ansetts vara särskilt besvärande när det gäller hyreslagstiftningen.

Utskottet har på en punkt argumenterat mot vårt förslag om en planmässig avveckling. Man har sagt att i orter med mera påtaglig bostadsbrist måste en sådan planmässig avveckling få otillfredsställande verkningar. På den punkten framgår tydligt skillnaden mellan vårt sätt att se på hyresregleringens avveckling och utskottsmajoritetens. Enligt vår uppfattning syftar avvecklingen till att bringa reda på hela bostadsområdet. Utgångspunkten för oss är alltså att de stora skadeverkningar, som den nuvarande bostadsbristen medfört, endast kan övervinnas genom att man övergår till en jämviktsprissbildning på bostadsmarknaden. En sådan jämviktsprissbildning kan inte åstadkommas om inte regleringen avskaffas. Enligt vår mening leder en sådan jämviktsprissbildning också till att konsumenterna nu efter 20—25 år skulle få ett helt annat inflytande på bostadsproduktionen. Med andra ord: Genom priset skulle man kunna fråga bostadskonsumenterna hur de vill bo, var de vill bo, om de vill bo i ett eget hem, radhus eller stenhus och över huvud taget hur de vill ha sin bostadsmiljö utformad. Det är alltså i detta lilla avsnitt som den principiella skillnaden starkast kommer fram mellan vårt sätt att se på hyresregleringens avveckling och utskottsmajoritetens utlåtande.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till de avgivna reservationerna.

Herr ANDERSON, CARL ALBERT,
(s):

Herr talman! Tillsammans med en medmotionär i andra kammaren har jag tillåtit mig hemställa om en utredning beträffande möjligheterna att bevara äldre värdefull stadsbebyggelse.

Utskottet har avstyrkt detta förslag om utredning och därvid bl. a. anfört

Om avveckling av hyresregleringen, m. m.

att det redan nu finns möjligheter att förhindra en sådan rivningsverksamhet. Utskottet säger: »Om rivning sker av äldre fastigheter, vilka i och för sig ännu under lång tid kunnat erbjuda godtagbara bostäder, synes detta i enlighet med riksdagens år 1964 uttalade åsikt ofta kunna bero mindre på tillämpningen av reglerna om höjning av grundhyra i anledning av förbättringsarbeten än på en önskan hos ägaren att genom hyrorna i ett nyuppfört hus kunna tillgodogöra sig ett stegrad tomtvärde.» Jag tror att den iakttagelsen är riktig — jag har ingen anledning att opponera mot den — ehuru kanske en något större smidighet vid prövningen från de hyresreglerande organens sida skulle i någon mån kunna förhindra en rivningsverksamhet.

Utskottet anför vidare: »Sålunda har förslag framlagts att inom ramen för lagen om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete reglera rivningsverksamheten.» Utskottet säger att en sådan reglering emellertid inte har kommit till stånd på grund av att hyresrådet i cirkulär till hyresnämnderna uppmanat dessa att vid prövning av uppsägning för planerad rivning beakta, huruvida uppsägningen i belysning av bl. a. allmänna synpunkter kan anses vara obillig. Slutligen hänvisar utskottet till att frågan ligger hos hyreslagstiftningssakkunniga och att den förutsättes komma upp till avgörande under detta år.

Vad jag emellertid saknar i utskottets utlåtande är en hänvisning till de förhållanden som råder när det gäller kulturskyddet för alldeles särskilt värdefull äldre bebyggelse. Jag har tillåtit mig att i motionen hänvisa till det s. k. Strindbergshuset vid Karlaplan. Jag är medveten om att, jag skall inte säga spekulation utan önskemålet om ökade avkastningsmöjligheter är grunden till vad som har skett. Jag vill också framhålla riksantikvarieämbetets försök att bevara denna bebyggelse sådan den är, men man måste också här konstatera dess misslyckande. De nuvarande möj-

Om avveckling av hyresregleringen, m. m. ligheterna för riksantikvarieämbetet att ingripa är begränsade på grund av det förhållandet att staten måste vara beredd att inlösa en byggnad när de kulturvårdande myndigheterna säger nej till rivningen, och det pris man då får betala skall inkludera inte bara fastighetens dåvarande värde utan också det mervärde i avkastningshänseende som tillkommer efter rivning och nybyggnad. Det är klart att en kulturvårdande myndighet, med begränsade eller kanske rentav obefintliga anslag för ändamålet, drar sig för att utfärda ett direkt förbud. Den frågan har utskottet inte på något sätt gått in på.

Jag har inget yrkande, herr talman, utan min avsikt med detta inlägg har endast varit att hyreslagstiftningssakkunniga skulle uppmärksammas på denna lucka och söka finna former, som tillgodoser intressena för bevarande av speciellt äldre och förnämlig byggnad, som det ur kulturvårdande synpunkt är värdefullt att bevara till den framtida bebyggelsen och för dem som då kommer att bo i staden.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan komma att framställas först särskilt beträffande envar av punkterna B 4, B 5 och B 6 samt därefter särskilt i fråga om utskottets hemställan i övrigt.

Härefter gjorde herr talmannen enligt de avseende punkten B 4 förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Lidgard och herr Bengtson i Solna vid utlåtandet avgivna, med I betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Lidgard* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad tredje lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 26 punkten B 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Lidgard och herr Bengtson i Solna vid utlåtandet avgivna, med I betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Lidgard* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 107;

Nej — 27.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I fråga om punkten B 5, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels bifall till utskottets hemställan, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Lidgard och herr Bengtson i Solna vid utlåtandet avgivna, med II betecknade reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Lidgard* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Om åtgärder mot bristen på sjukvårdspersonal, m. m.

Den, som bifaller vad tredje lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 26 punkten B 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Lidgard och herr Bengtson i Solna vid utlåtandet avgivna, med II betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Lidgard* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 102;

Nej — 27.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vidare gjorde herr talmannen i enlighet med de angående punkten B 6 framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr *Alexanderson m. fl.* vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Alexanderson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad tredje lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 26 punkten B 6, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Alexanderson m. fl.* vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Alexanderson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 85;

Nej — 49.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Slutligen bifölls på gjord proposition vad utskottet i övrigt hemställt i detta utlåtande.

Vid förnyad föredragning av tredje lagutskottets memorial nr 27, angående uppskov med behandlingen av vissa utskottet tilldelade ärenden, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss staten tillhörig mark, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om åtgärder mot bristen på sjukvårdspersonal, m. m.

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 38, i anledning av väckta motioner dels om åtgärder mot bristen på sjukvårdspersonal, dels om samordnande åtgärder mot krisförhållandena inom hälso- och sjukvården.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motioner-

Om åtgärder mot bristen på sjukvårdspersonal, m. m.

na I: 136, av fru *Olsson*, och II: 171, av herr *Börjesson* i Falköping *m. fl.*, hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla

1. om skyndsam undersökning rörande orsakerna till bristen på personal inom sjukvården med avseende på arbets-, social-, löne- och skatteförhållanden;

2. om skyndsam prövning av frågan om utländsk arbetskraft samt manliga skötare kunde rekryteras för olika vårduppgifter inom sjukhusväsendet;

3. om skyndsam utredning, på grundval av ovannämnda undersökningar, angående åtgärder för ett snabbt hävande av sjukvårdens brist på sjuksköterskor och annan vårdpersonal.

Till allmänna beredningsutskottet hade vidare hänvisats de likalydande motionerna I: 579, av herrar *Lager* och *Adolfsson*, samt II: 699, av herr *Holmberg m. fl.*, vari föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle begära tillsättandet av en utredningsman med fullmakt att samordna olika åtgärder och att till 1966 års riksdag framlägga en generalplan för att komma till rätta med krisförhållandena inom hälso- och sjukvården.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att följande motioner, nämligen

A. de likalydande motionerna I: 136 och II: 171 samt

B. de likalydande motionerna I: 579 och II: 699,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anförts av fru *Olsson* och herr *Johansson* i Växjö, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 136 och II: 171 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla

1. om skyndsam undersökning rörande orsakerna till bristen på personal inom sjukvården med avseende på arbets-, social-, löne- och skatteförhållanden;

2. om skyndsam prövning av frågan om utländsk arbetskraft samt manliga skötare kunde rekryteras för olika vårduppgifter inom sjukhusväsendet;

3. om skyndsam utredning, på grundval av ovan nämnda undersökningar, angående åtgärder för ett snabbt hävande av sjukvårdens brist på sjuksköterskor och annan vårdpersonal; samt

B. att de likalydande motionerna I: 579 och II: 699 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Fru **OLSSON** (cp):

Herr talman! Jag skall inskränka mig till att endast yrka bifall till den reservation som är fogad vid allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 38.

Herr **ADOLFSSON** (k):

Herr talman! Något mer än ett yrkande skulle jag för min del vilja framföra.

Det bereder mig verkligen ett visst nöje att kunna förbehållslöst instämma i vad utskottet yttrar om det som nu bör göras för att komma till rätta med sjukvårdskrisen. På ett ställe säger nämligen utskottet att »vad som på detta område är mest angeläget icke är att ytterligare utredningar tillsätts utan att resurserna inriktas på att fullfölja de pågående strävandena att genom praktiska åtgärder söka avhjälpa bristen på sjukvårdspersonal». Detta uttalande har enligt min uppfattning full giltighet också när det gäller sjukvårdskrisens totalitet, d. v. s. det som de kommunistiska motionerna omspanner och som jag nu ber att få yttra några ord om. Det är verkligen inte en mängd ytterligare utredningar som behövs, utan det som behövs är en generalplan för att efter riksmåttstock nyttiggöra alla

Om åtgärder mot bristen på sjukvårdspersonal, m. m.

de erfarenheter som vi har vunnit och för att tillgodogöra sjukvården de utredningsresultat som gjorts och som befunnits vara godtagbara.

I de motioner som vi har lagt fram räknar vi upp åtta genomförda grundläggande utredningar under 1960-talet i dessa frågor och därtill 19 andra som sysslat eller sysslar med frågor av delvis mera sekundär natur. Av dessa sistnämnda 19 är somliga färdiga med sitt arbete, och andra blir förmodligen snart färdiga. Bland de sistnämnda befinner sig också utredningen om medicinalväsendets centraladministration — den kallas MCA-utredningen — och till den hänvisar utskottet i anledning av de motioner vi har avlämnat.

Jag vill säga att jag inte precis kan klandra utskottet för att det hänvisar till denna utredning, men jag vill ha framhållit att saken brådskar i högsta grad, ty det gäller bokstavligen talat en mängd människors hälsa och liv. Det hade antagits att MCA-utredningen skulle ha kommit med sitt betänkande i fjol. Nu har också snart halva detta år gått utan att någonting har hörts av, och man blir självfallet upprörd över varje förekommande dröjsmål, när man vet att sjukvårdskrisen i många fall orsakar att människoliv går till spillo och i andra fall orsakar invalidisering, plågor, oro och stora extrakostnader för samhället och för individen.

Jag inser självfallet att tillfället just nu minst av allt är lämpat för att förlänga kammarens förhandlingar med ett exempel på vad jag nu senast har sagt, men jag skulle kunna ge många upprörande exempel från min egen hemstad beträffande följderna av att en samordning av sjukvårdsresurserna inte har skett. Upprörande exempel, sade jag, men jag avstår.

Jag skulle också vilja ha sagt att man knappast orkar tala om alla dessa ting, människoliv som i onödan går till spillo — till och med därför att det inte finns en ordentlig ambulansorganisation. Man orkar inte tala om onödiga

plågor, om sorg, om stängda sjukhusavdelningar och ändlösa köer av väntande vilkas sjukdomstillstånd förvärras under väntandet, om invaliditet som tilltar o. s. v.

Det man vill tala om är en skyndsamt summering av alla erfarenheter och utredningsresultat som har vunnits och snabba åtgärder för att så att säga ge levande liv åt dessa utredningsresultat, sålunda en generalplan för all vår sjukvård och en tidsplan för förverkligandet. Ja, herr talman, det är särskilt detta som vi har föreslagit i våra motioner. I dem ges också vår syn på vad som bör göras. Jag begränsar trots frågans vikt mina kommentarer till det jag nu har sagt.

I utskottsutlåtandet förekommer inte någon polemik mot vad vi har anfört i våra motioner utan närmast bara en hänvisning till att MCA-utredningen kan förväntas ta upp samordningsfrågan så som vi hade föreslagit skulle ske. Jag får kanske tillägga att det är med någon tvekan jag avstår från att här demonstrera i saken genom att yrka bifall till motionerna. Jag avstår emellertid från ett sådant yrkande och uttalar förhoppningen att utredningen i fortsättningen skall arbeta med den skyndsamhet som sakens allvarliga natur kräver. Följaktligen har jag inte något annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Herr MÖLLER (s):

Herr talman! Efter fru Olssons och herr Adolfssons anföranden kan jag nöja mig med en ytterst kort kommentar, väsentligen i anledning av herr Adolfssons anförande. Han godtar den principiella inställning som utskottet uttryckt genom att säga att det inte behövs flera utredningar, utan det mest angelägna är att man inriktar sig på att fullfölja de praktiska strävanden som pågår. Detta principiella uttalande gäller också den generalplan som herr Adolfsson begärt i en motion. Behovet

Om ökade samhällsinsatser för svårt handikappade

av den samordning han understryker betydelsen av kommer efter vad utskottet uppfattar och förutsätter att behandlas av den s. k. MCA-utredningen. Vi utgår ifrån att den inte bara skall utöva en samordnande verksamhet utan också en pådrivande sådan så att man kan fullfölja de många konkreta strävanden som är under utveckling på basis av färskva utredningar.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Om ökade samhällsinsatser för svårt handikappade

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 39, i anledning av väckta motioner om ökade samhällsinsatser för svårt handikappade.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 250, av herr *Eric Carlsson m. fl.*, och II: 311, av herr *Gustavsson i Alvesta m. fl.*, hade föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa om skyndsamt utredning och förslag rörande samhällets insatser för svårt handikappades situation i samhället, särskilt avseende utbildning, sysselsättning och möjligheterna till särskilda bostadsområden, i enlighet med vad som anförts i motionerna.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att de likalydande motionerna I: 250 och II: 311 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Johansson* i Växjö, vilken ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 250 och II: 311 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning och förslag rörande samhällets insatser för svårt handikappades situation i samhället, särskilt avseende utbildning, sysselsättning och möjligheterna till särskilda bostadsområden.

Fru **OLSSON** (cp):

Herr talman! I den reservation av herr *Johansson* i Växjö som är fogad till detta utskottsutlåtande skulle egentligen också mitt namn vara med, men det har blivit något olycksfall i arbetet. Jag skall inte gå in på några kommentarer till reservationen, utan jag nöjer mig även här med att yrka bifall till reservationen.

Herr **MÖLLER** (s):

Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt de därunder framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Då alla ärenden på föredragningslistan nu blivit behandlade, medgav kammaren, på framställning av herr talmannen, att de anslag, som utfärdats till sammanträdet fortsättande på aftonen, finge nedtagas.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare

Undertecknad anhåller härmed om ledighet från riksdagsgöromålen tisdagen den 25 och onsdagen den 26 maj 1965 för utrikes resa i samband med kongress och styrelsesammanträde.

Stockholm den 19 maj 1965.

Allan Hernelius

Den begärda ledigheten beviljades.

Anmälde statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 251, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65 till Förvärv av vissa fastigheter i Gamla stan i Stockholm.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 98 bifölles även av andra kammaren.

Anmälde och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 263, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om särskild skatteberäkning i vissa fall för makar.

Anmälde och bordlades

utrikesutskottets utlåtanden:

nr 7, i anledning av motioner om avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika och om handelsbojkott av sydafrikanska varor; samt

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om yttrande över vissa av Europarådets rådgivande församling vid dess sextonde ordinarie möte antagna rekommendationer och resolutioner jämte i ämnet väckta motioner;

konstitutionsutskottets utlåtande nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om antalet statsdepartement och statsråd utan departement;

statsutskottets utlåtanden:

nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen, m. m., jämte i ämnet väckta motioner, i vad propositionen och motionerna avser departementens organisation och arbetsformer;

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisationen av ett statligt förhandlingsorgan m. m., såvitt propositionen avser riktlinjer för den statliga förhandlingsverksamheten och vissa därmed sammanhängande frågor;

nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till vissa forskningsråd m. m., i vad propositionen avser ekle-siastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till vissa forskningsråd m. m., i vad propositionen avser handelsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 109, i anledning av väckta motioner om åtgärder till stödjande av samernas kulturliv;

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65 till Förvärv av kvarteret Vinstocken inom Nedre Norrmalm i Stockholm jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65, i vad propositionen avser staten för statens allmänna fastighetsfond;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 1 december 1959 (nr 507) om allmän varuskatt jämte i ämnet väckta motioner;

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning

angående ändring i förordningen den 27 maj 1960 (nr 253) om tillverkning och beskattning av malt- och läskedrycker, m. m., jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i tulltaxan den 12 september 1958 (nr 475);

bankoutskottets utlåtande nr 36, i anledning av väckta motioner om arbetsrum för riksdagens ledamöter, m. m.;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 2:o), 4:o) och 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt; samt

nr 28, i anledning av väckta motioner om översyn av inrikesflygets säkerhetsbestämmelser; ävensom

jordbruksutskottets utlåtande nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1965/66 till vissa forskningsråd m. m., såvitt avser anslag under nionde huvudtiteln, jämte i ämnet väckta motioner.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.57.

In fidem

K.-G. Lindelöw